

OTDK-dolgozat

2023

MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM
VIDÉK- ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI TANSZÉK
VIDÉKFEJLESZTÉS ÉS FENNTARTHATÓ GAZDASÁG INTÉZET

**A VÁRASZÓI NŐK TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI SZEREPÉNEK
VIZSGÁLATA**

**INVESTIGATION OF THE SOCIAL AND ECONOMIC ROLE OF
WOMEN IN VÁRASZÓ**

Szekeres Evelin

Konzulens: Dr. Farkas Tibor

Kézirat lezárásának dátuma: 2022.10.26.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés.....	1
2.	A nők szerepe a társadalomban és a gazdaságban	3
2.1	Nemzetközi kitekintés	3
2.2	A demográfia hatása a nők szerepének változására Magyarországon.....	5
2.3	A rurális területeken élő népesség társadalmi és gazdasági helyzete	9
2.4	Jövedelemszerzés a vidéki területeken, nők megjelenése a munkaerőpiacon	12
2.5	Párválasztás és házassági szokások	14
2.6	A gyermekvállalási kedv alakulása Magyarországon	16
2.7	A nők szerepe a családban.....	19
2.8	A nők iskolai végzettségének változása	22
2.9	A nők munkaerőpiaci pozíciója.....	24
3.	Városzói nők szerepe a társadalomban és gazdaságban.....	28
3.1	Heves megye demográfiai változásai	28
3.2	Városzó, és a településen végzett kutatás bemutatása	30
3.2.1	A Váraszón végzett kutatás bemutatása	30
3.2.2	Városzó általános bemutatása.....	32
3.2.3	Városzó népesedése 1990 és 2021 között.....	42
3.3	Kutatás módszerei és a minta bemutatása	48
3.3.1	Kérdőíves felmérés, mint vizsgálati minta bemutatása	48
3.3.2	A városzói nők gazdasági és társadalmi helyzetének vizsgálata során alkalmazott módszerek bemutatása	49
3.4	Városzó lakosságának körében készített kérdőíves felmérés eredményei.	51
3.4.1	Vándorlási szokások	52
3.4.2	Legmagasabb iskolai végzettség alakulása.....	54
3.4.3	Foglalkoztatottság.....	58

3.4.4 Házassodási szokások	59
3.4.5 Gyermekvállalás	61
3.4.6 Községi kapcsolatok, társadalmi élet Váraszón	64
3.4.7 Véleményváltozók és demográfiai mutatók kapcsolata	67
3.4.8 A kollektivizálás hatása Váraszó lakosságára és a település gazdasági helyzetére.....	71
4. Következtetések, javaslatok	74
5. Összefoglalás.....	79
Irodalomjegyzék	81
Mellékletek	I

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat:	A születéskor várható átlagos élettartam alakulása Magyarországon.....	6
2. táblázat:	Demográfiai mutatók alakulása Magyarországon (1949-2021).....	7
3. táblázat:	A népességszám és népsűrűség alakulása Heves megyében (1949-2011).....	29
4. táblázat:	A születéskor várható átlagos élettartam alakulása Heves megyében (2001-2021).....	30
5. táblázat:	Kutatás során végzett interjúk alanyai, interjú típusok szerint.....	31
6. táblázat:	Demográfiai mutatók alakulása Váraszón (1990-2021).....	42
7. táblázat:	Az állandó népesség számának alakulása a Pétervásárai járás településein (1990-2021)	47
8. táblázat:	Női korcsoportok alakulása	51
9. táblázat:	Összes női válaszadó iskolai végzettség szerinti megoszlása.....	56
10. táblázat:	Női válaszadók egyes hozzátartozóinak legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása	57
11. táblázat:	Gyermekeket vállaló és nem vállaló válaszadók megoszlása családi állapot szerint.....	62
12. táblázat:	Átlagos gyermekszám alakulása Váraszón családi állapot szerint.....	63
13. táblázat:	Kitöltők váraszoói élettel való elégedettségének alakulása.....	66
14. táblázat:	Összefüggésvizsgálat a kérdőív kitöltők demográfiai- és véleményváltozói között.....	70

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A nőkkel szembeni diszkrimináció regionális mutatói.....	4
2. ábra: Belföldi vándorlás Magyarországon 2011 és 2019 között.....	9
3. ábra: Házasságkötések számának alakulása Magyarországon (1970-2016).....	15
4. ábra: Gyermekek születésekor betöltött átlagos életkor alakulása nemek szerint Magyarországon (1990-2013).....	17
5. ábra: Váraszó légifelvételen (2018).....	33
6. ábra: A termelősövetkezeti juhnyáj terelése Váraszó leghosszabb útján az 1980-as években.....	35
7. ábra: Váraszói aratóbrigád.....	36
8. ábra: Termelősövetkezet mellékágaként létrejött váraszói faüzem dolgozói (1970).....	37
9. ábra: Vincze Károlyné, váraszói lakos lakodalmi menete (1959).....	38
10. ábra: Váraszói Rozmaring népdalkör (2018).....	39
11. ábra: A Váraszói Gyöngyvirág Citerazenekar fennállásának 50 éves jubileuma (2021).....	40
12. ábra: Hagyományőrző program (2022).....	41
13. ábra: Váraszó állandó népességének alakulása (1990-2021).....	42
14. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (1960).....	43
15. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (1990).....	44
16. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (2011).....	45
17. ábra: Heves megye, a Pétervásárai járás és Váraszó állandónépességének százalékos alakulása (1990-2021).....	46
18. ábra: A kitöltők száma és Váraszó állandó népességének alakulása korcsoportonként.....	49
19. ábra: Váraszóra bevándorlók megoszlása az elhagyott település szerint.....	52
20. ábra: Válaszadók gyermekeinek lakóhely szerinti százalékos megoszlása.....	53
21. ábra: Legmagasabb iskolai végzettség alakulása Heves megye egyes területi egységeiben.....	54
22. ábra: Legmagasabb iskolai végzettség alakulása nemek szerint Váraszón.....	55
23. ábra: Válaszadók családi állapotának százalékos megoszlása az összes válaszadó százalékában.....	60
24. ábra: Átlagéletkor alakulása házasságkötéskor korcsoportonként.....	61

25. ábra: Átlagos gyerekszám korcsoportonként.....	63
26. ábra: Vélemények megoszlása a nők gyermekvállalás után újra munkába állásának időzítéséről.....	64
27. ábra: Közösségi kapcsolatok Váraszón, nemek szerint az összes azonos nemű százalékában.....	65

1. BEVEZETÉS

Pályamunkám elkészítéséhez végzett kutatásom helyszíne Váraszó, mely az Észak-Magyarország régióban, Heves megye északi részén fekvő zsáktelepülés. A téma választást az indokolta, hogy ezen a településen nőttem fel, így számomra fontos a településre jellemző összetartó helyi közösség, melynek magam is tagja vagyok. Érdeklődöm a helyiek, kiemelten a nők múltja és jelene felől, gazdasági és társadalmi szempontból.

A téma aktualitását abban látom, hogy a nők szerepe napjainkra meghatározó már nem csak a családon belül, hanem szélesebb társadalmi körben, továbbá a gazdaságban, a munka világában is. Ez okból szeretném feltárni, miként alakult az elmúlt néhány évtizedben társadalmi, továbbá gazdasági szerepük Váraszó településen, olyan befolyásoló tényezők megismerésén keresztül, mint az oktatásban történő részvétel, a munkavállalás, vagy épp a gyermekvállalás.

Kutatásom előzményeként, a hazai helyzetkép megismerése érdekében olyan szakirodalmakat dolgozok fel, amelyek a vidéki területek társadalmát, továbbá a nők szerepét vizsgálják a rurális területeken, a családon belül, valamint a munka világában. Saját vizsgálatom során Váraszó lakosságának körében kutatom a vándorlási-, házassági-, gyermekvállalási szokásokat, valamint a munkavállalással, végzettséggel és megélhetéssel kapcsolatos kérdéseket. Adatgyűjtési módszerként elsősorban kérdőíves felmérést, valamint interjúkat alkalmazok.

Az adatgyűjtés során mind nők, mind férfiak válaszadók, ennél fogva lehetőségem nyílik megvizsgálni a nők szerepét Váraszón, a férfiak szerepének ismeretében. Kutatásom célja tehát a településen élő nők társadalmi és gazdasági szerepének meghatározása, férfiak és nők közötti egyenlőtlenségek feltárása.

Kutatási kérdéseim közé tartozik, hogy mennyiben különbözik a váraszói nők életpályája, a településhez való kötődése, valamint a megfordulásuk szerinti térpályái a férfiakéhoz képest. Mindezt alkérdésekre bontva, kutatom a párválasztási-, házassági szokásokat, az iskolázottságot, valamint a foglalkozás kérdéskörét, kiemelten a működő vállalkozások típusát, tényleges vezetőinek kilétét, tagjait. Fontosnak tartom megismerni a kapcsolattartási szokásokat településen belül, valamint meghatározni, hogy szabadidejüket, társasági életüket hol élik a településen a nők, hol a férfiak.

Hipotéziseim, a következők:

- Váraszón a férfiak és nők térpályái nem egyeznek meg, máshogy közlekednek, máshogy élnek.
- Az iparban történő munkavállalás miatt a férfiak elköltöztek Váraszóról, így a női népesség aránya a településen túlsúlyba került.
- A nők nem vállalnának munkát a gyermekük 3 éves koruk előtt, ha anyagi helyzetük azt nem indokolná.
- A nők a gyermeknevelés és a háztartási feladatok miatt kevésbé aktív résztvevői a helyi társadalomnak.

2. A NŐK SZEREPE A TÁRSADALOMBAN ÉS A GAZDASÁGBAN

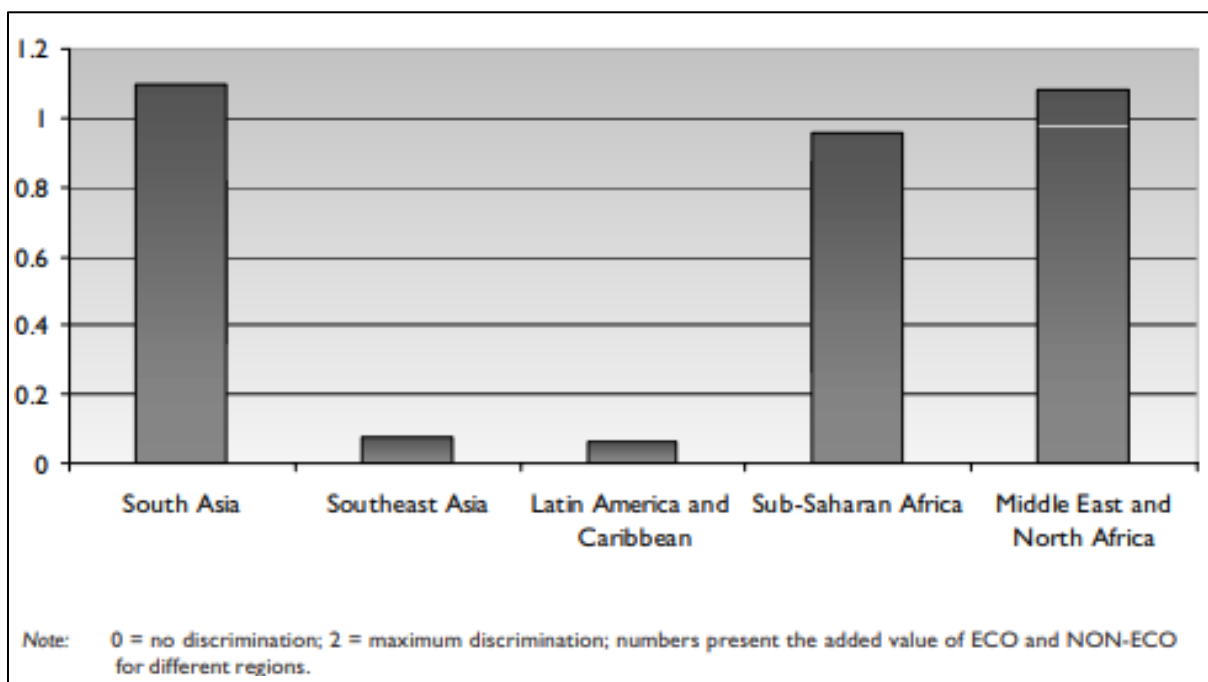
Pályamunkám elkészítése során olyan szakirodalmakat elemeztem, melyek elsősorban a népesedési folyamatokat, azt követően a vidék jelentőségét, a falusi és vidéki életminőséget, továbbá a nők társadalomban, családban, valamint gazdaságban betöltött szerepét vizsgálják.

2.1 NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A 20. század második felében a nők szerepével foglalkozó kutatások iránya megváltozott. Ennek oka, hogy azt megelőzően főként a családban, a házasságban, rokonságban, valamint a helyi közösségekben betöltött hagyományos szerepüket vizsgálták az egyes nemzetközi tanulmányok. A megfigyelt területek szűknek bizonyultak, amik nem tették lehetővé, hogy megismerjék a társadalmi és gazdasági szempontból lényeges összefüggéseket, azon belüli szerepeket. 1970-től azonban egyes nemzetközi szakirodalmak elkezdtek foglalkozni a nők társadalomban és a gazdaságban betöltött szerepével, ahol fény derült jelentőségükre. Megjelent a nemi hierarchia, Joekes (1987) szerint azzal a nők alárendeltsége is körülhatárolhatóvá vált. Az ENSZ ettől kezdve, mint humanitárius probléma kezeli a nemek közötti egyenlőség kérdéskörét. Hogy a nők helyzete javuljon, jogaik érvényesíthetők legyenek, a nemzetközi megállapodásokban és jogszabályok kialakításában látták a megoldást.

A nők gazdasági szerepének alakulása, a munkaerő-piaci esélye függ többek között az oktatás és az egészségügyi ellátás minőségétől is. A termelő erőforrások megléte meghatározó, mint például a tőke megléte. Negatív gyakorlatnak tekinthető, hogy a konvencionális társadalmakban a szülők lány gyermeküket fiatal (12-15 éves) korban férjhez adják, így nem fektetnek sem pénzt, sem energiát a lánygyermek taníttatásába, tekintve, hogy korán elhagyja a szülői házat. A szellemi tőke megvonása hatással lehet nem csak az írástudatlanság fokozódására, de a várható élettartam alakulására is. Mindez korlátozhatja nem csak a humán, de a társadalmi tőke megteremtését is, továbbá megnehezíti, esetenként ellehetetleníti a nők munka világába történő belépését. A nők helyzetét befolyásoló tényező megnyilvánulhat a korai házasság köttetésében, az öröklési törvények alakulásában, a tulajdonhoz való jog meglétében, továbbá akár az öltözködési szabályokban is. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagországaiban, valamint Délkelet-Ázsiában, Latin-Amerikában, Európában és Észak-Amerikában jellemzően alacsony a nők hátrányos megkülönböztetésének mértéke, azonban ehhez mérten igen magas a szubszaharai Afrika, valamint az Indiai szubkontinens országaiban. A társadalmi intézményrendszerek okozta megkülönböztetés

mértékét az 1. ábrán is feltüntetett gazdasági (ECO) és nem gazdasági (NON-ECO) összetett mutatókkal mérik, melyek szokásokat, hagyományokat foglalnak magukban. Míg az ECO mutató meghatározza a család és a nők által végzett gazdasági tevékenység összefüggését, addig a NON-ECO mutatók nem kapcsolódnak közvetlenül a nők gazdasági szerepéhez (Jütting-Morrisson, 2005).

1. ábra: A nőkkel szembeni diszkrimináció regionális mutatói

Forrás: Jütting-Morrisson, 2005.

A nők meghatározó szerepet töltenek be a demográfiai helyzet alakulásában. A születéskor várható élettartam, melyet az életszínvonal, többek között az oktatás és egészségügy minősége is meghatároz, az egész világot figyelembe véve a huszadik század második felében 11 évvel emelkedett mindkét nem esetében, azonban még így is elmarad az Európai Unióban, az Egyesült Államokban és Japánban 1960-ban tapasztalhatóhoz képest. Egy kivétel azonban akadt, Oroszországban a férfiak születéskor várható átlagéletkora csökkent (64,0 évről 61,2 évre) az ezredfordulóhoz érve az 1960-as évekhez képest, így a világátlag (62,2 év) alá süllyedt. A gyermekvállalás átlagéletkora 1960 és 1980 között az Európai Unióban csökkent (28,0 évről 26,9 évre), tehát véleményem szerint közeledett az orvosilag is ideálisnak tekintett gyermekvállalási életkor felé (25 év). Viszont 1980 és 2000 között ismét emelkedett, 29 évre nőtt, melynek nyilvánvaló oka a gyermekvállalás időpontjának életkor szerinti kitolódása. Mindez befolyással bír a nők élete alatt vállalt gyermekek számára, így a népességszám alakulására (Pearce-Bovagnet, 2005).

2.2 A DEMOGRÁFIA HATÁSA A NŐK SZEREPÉNEK VÁLTOZÁSÁRA MAGYARORSZÁGON

Az ország területére jellemző népesedési folyamatok, amelyek meghatározzák a népesség nagyságát, szerkezetét, térben való elhelyezkedését a születések, halálozások számának alakulásán, a vándorlás irányán és mértékén keresztül, hatással bírnak a nők társadalomban és a gazdaságban betöltött szerepére. Kölcsönös kapcsolattal írható le a nők társadalomban, gazdaságban betöltött szerepe és a demográfiai helyzet alakulása. Ezen kapcsolat vizsgálhatóságához fontosnak tartom ismertetni hazánk demográfiai jellemzőit.

Az élveszületések és halálozások, mint természetes népmozgalom, és az el-, oda-, be-, és kivándorlások különbözete adja az egyes területek népesség számát. A népsűrűséget, azaz a népesség térbeli eloszlását azonban térben és időben a természeti-, földrajzi-, társadalmi-, valamint a gazdasági tényezők kölcsönös viszonya határozza meg. Magyarországon 1949-ben 99 fő volt a négyzetkilométerenként mért népsűrűség, népessége, 1950-ben elérte a 9,2 millió főt, amely a szocializmus ideje alatt csak enyhe mértékben növekedett (12,7%) (Kocsis, 2021; Valuch, 2005).

Hazánk 93 023 km² területén a népesség szám 1980-ban meghaladta a tíz millió főt (10,7 millió fő), ezt a növekedést kizárólag a természetes szaporodás tette lehetővé. Az 1980-ra bekövetkező népsűrűség emelkedést (115 fő) tartós csökkenés követte. Az évtized további esztendőiben kezdődött egy hátrányos folyamat, ami alatt a halálozások száma meghaladta a születéseket, így az addig tapasztalt természetes szaporodást felváltotta a természetes fogyás. Ettől az időszaktól kezdve népességcsökkenés jellemezte Magyarországot. Ahogyan azt az 1. táblázat is mutatja, míg 1990-ben a természetes fogyás 19 981 főben nyilvánult meg, addig 2021-ben már 62 582 fővel többen hunytak el, mint születtek. 1990-ben népessége már 10,3 millió fő volt, népsűrűsége pedig lecsökkent 111,5 főre. A rendszerváltozást egyfajta munkaerő-piaci bizonytalanság követte, mely nem csak ehhez igazodó társadalmi életvitelt alakított ki, de termékenység-csökkenést idézett elő, ami így elmondható, hogy gazdasági keletkezésű. Így a rendszerváltozás által bekövetezett társadalmi, gazdasági és politikai változások hozzájárultak a gyermekvállalási kedv alakulásához, negatívan befolyásolták azt, annak hatásaként a népességszám kirívóan csökkenni kezdett. 2011-re hazánk népessége 9,9 millió fő, népsűrűsége pedig 106,8 fő/km². A 2011. évhez képest további népességcsökkenés tapasztalható 2021. évben, amikor Magyarország népessége 9 730 722 fő volt, népsűrűsége pedig 104,6 fő/km²-re csökkent (Kocsis, 2021; Valuch, 2005; Mészáros, 1995; Pongráczné, 2014; KSH STADAT-A népesség, népmozgalom...).

A 2021-ben számított adatok szerint a nők átlagosan 6,83 évvel élhetnek tovább, mint a férfiak. Ez a különbség 2001-ben még nagyobb volt, átlagosan 8,31 évvel hosszabb élettartamra számíthattak a nők, mint a férfiak. Összességében 2001-et követően, két évtized elteltével, 2021-re a születéskor várható élettartam nők esetében 1,06 évvel, férfiak esetében 2,54 évvel emelkedett (1. táblázat).

1. táblázat: A születéskor várható átlagos élettartam alakulása Magyarországon (2001-2021)

Nem	2001	2012	2021
	év		
Nő	76,46	78,38	77,52
Férfi	68,15	71,45	70,69

Forrás: KSH STADAT: Születéskor várható..., saját szerkesztés.

A Központi Statisztikai Hivatal „A népesség, népmozgalom főbb mutatói” elnevezésű összefoglaló táblája (STADAT) alapján a házasságkötések száma 1949-ről (107 820) 2010-re (35 520) közel harmadára csökkent, azonban a kormány egyes családtámogató intézkedéseinek következtében 2021-ben már 72 030 házasság kötött, amely már inkább hasonul a 40 évvel korábbi házassági kedvhez. Ami a válásokat illeti, a házasság arányában a vizsgált évek közül legkiemelkedőbb éveknek a 2001. és a 2010. évet tekinthetjük (2. táblázat), amikor a válások száma több, mint 50 százaléka az adott évben kötött házasságokénak.

Magyarországon a teljes termékenységi arányszám (2. táblázat), amely megmutatja, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeknek adna életet, amennyiben a vizsgált év termékenységi tendenciái állandó érvényűvé válnának, 2011-ben döntött negatív rekordot (1,23) az általam vizsgált évtizedeket figyelembe véve. Míg a II. világháború előtt értéke 2,54 volt, addig 2010-re kevesebb, mint felére csökkent (1,25). Az elmúlt évtizedben növekvő tendenciát mutat, 2021-ben (1,59) értéke már az 1995. évhez hasonlóan alakul (KSH STADAT-Élveszületések...).

2. táblázat: Demográfiai mutatók alakulása Magyarországon (1949-2021)

Megnevezés	1949	1980	1990	2001	2010	2015	2021
Népesség száma (ezer fő)	9 204,8	10 709,4	10 374,8	10 200,2	10 014,3	9 855,5	9 730,7
Házasságkötések száma (ezer darab)	107,8	80,3	66,4	43,5	35,5	46,1	72,0
Válások száma (ezer darab)	12,5	27,7	24,8	24,3	23,8	20,3	18,0
Élveszületések száma (ezer fő)	190,3	148,6	125,6	97,0	90,3	91,6	93,0
Halálozások száma (ezer fő)	105,7	145,3	145,6	132,1	130,4	131,6	155,6
A természetes szaporodás, fogyás (-) száma (ezer fő)	84,6	3,3	-19,9	-35,1	-40,1	-40,0	-62,5
Teljes termékenységi arányszám	2,54	1,91	1,87	1,31	1,25	1,44	1,59

Forrás: KSH STADAT-A népesség, népmozgalom...; Élveszületések...

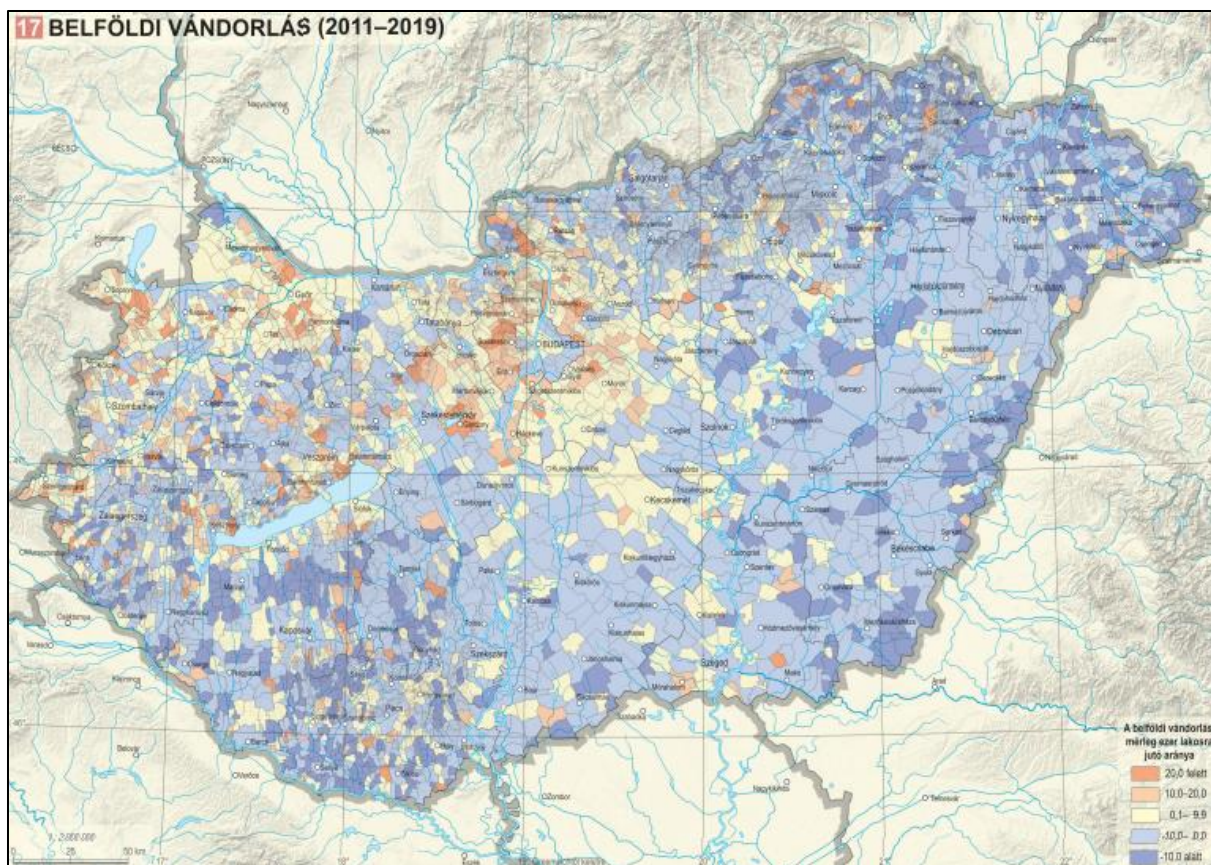
A ki- valamint bevándorlás jelentős mértékben hozzájárult az ország népességszámának alakulásához, a második világháború végétől egészen a rendszerváltozásig a kivándorlás általános jelenségnek számított. Kiemelkedő eseményként, Magyarországon az 1949-ben hatalomra kerülő párt cselekvései (vasfüggöny) megakadályozták a külföldre történő vándorlást. Azonban a szabadságharcot követő ideiglenes határnyitás idején magyarok sokasága hagyta el az országot (Dövényi et al., 2021). Azoknak a száma, akik Magyarországot végleg elhagyták, 1956-ban elérte a 193 885 főt. Összességében 200 000 fő menekült el az országból az 1956-os forradalom következtében. Összetételüket tekintve, csupán egy harmaduk volt nő, két harmaduk pedig férfi. Legjelentősebb létszámban egyetemisták, legfőképp 25 év alatti férfiak disszidáltak. Akik elhagyták az országot az Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Kanadában, Németországban, Svájcban és Franciaországban találtak új otthonot.

Ezzel a vándorlási hullámmal átalakult Magyarország nemek szerinti népességösszetétele, továbbá abból adódóan, hogy főként fiatalok vándoroltak el, a fiatalok létszáma az országban határozottan csökkent (Valuch, 2005).

Az országba történő bevándorlás nem volt mérvadó a szocializmus idején, azonban a rendszerváltozást megelőző két évben 37 000-nél is több bevándorló érkezett Magyarországra. Ami a Magyarországról történő kivándorlást illeti, az 1990-ben bekövetkező rendszerváltozás nem hozta magával az intenzív kivándorlási hullámot, a magyar népesség nem érezte szükségét annak, hogy elhagyja az országot. Ugyanakkor az európai uniós csatlakozás után emelkedni kezdett. Mérvadó emigráció a gazdasági világválságtól kezdetén indult, mely csupán 2013-ban hagyott alább, és egészen 2015-ig fennmaradt. 2016-ot követően mértéke tovább csökkent (Dövényi et al., 2021).

Mészáros (1995) statisztikai elemzése szerint a természetes szaporodás és a népesség országon belüli vándorlása, mint demográfiai tényezők befolyásolták a népesség alakulását és azok térbeli elhelyezkedését, így 1960 és 1990 között megváltoztatták Magyarország egyes térségeinek imázsát. Amíg a 20. századba lépve Magyarország népessége délnyugatra és északkeletre fekvő községekben és városokban koncentrálódott, addig 1990-ben már ez a súlypont áthelyeződött keleti és nyugati irányba.

Ami a belső vándorlást illeti, 1950 és 1960 között zajlott intenzíven, 1960. évet követően alább hagyott 1990-ig, majd változó tendenciát mutatott. A 2010-es évektől kezdődően azonban mértéke újra növekedik (2. ábra). A budapesti agglomeráción túl, az ország nyugati területén volt jellemző a nagyszámú betelepülés (Győr-Budapest tengely). Jellemző volt a közigazgatási határon túli vándorlás mellett a településen belüli vándormozgalom is, amely hasonló mértékű térben való elmozdulást eredményezett, mint maga a migráció. Egyfajta népességkoncentráció ment végbe Magyarországon 1949 és 1990 között. Ennek okaként megnevezhető a 1971-ben létrehozott, Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció, amely a település és infrastruktúra-fejlesztést főként városokra, ipari funkciót ellátó településekre koncentrált. Az így bekövetkezett népességvesztés Magyarország teljes településállományának 80 százalékát érintette (Kocsis, 2021; Dövényi et al., 2021).

2. ábra: Belföldi vándorlás Magyarországon 2011 és 2019 között

Forrás: Magyarország Nemzeti Atlasza

A szuburbanizáció hatásaként a nagyvárosok környezetébe történő vándorlás nagymértékű népességgoncentrációt idézett elő ezen területeken, mindez hazánkban még az 1980-as évtized végén is fontos szerepet játszott a társadalom térben való elhelyezkedésében. A magas népességszámú városok körül történő letelepedést napjainkban már nem a városokból történő kiköltözés okozza, sokkal inkább az adott várostól messzebb elhelyezkedő településekről érkezik a népesség, melynek oka a város és vonzáskörzete kínálta lehetőségekben rejlik (Dövényi et al., 2021).

2.3 A RURÁLIS TERÜLETEKEN ÉLŐ NÉPESSÉG TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI HELYZETE

A vidéki területek a fogalmat tekintve, illetve tudományos megközelítésből sem számítanak speciális, rendhagyó területeknek, az egyes kutatások során sokkal inkább tekintették a fejlődés, innováció társadalmi, valamint térbeli megalakulási helyszínének. Maga a vidéki tér meghatározása összetett feladat, mint nem városi minőség tartalma relatív, a fővárost leszámítva érthetünk alatta nagyvárost, épp úgy, mint egy falut. Azonban akár nagyvárosban, akár faluban él a szóban forgó település lakossága, mindkét esetben felmerül egyfajta

értékítélet, akár nyíltan, akár burkoltan, amely ezt a létformát nem tekinti teljes értékűnek. A társadalomtudományos nyelvben a félreérthetőség elkerülése végett a vidékkel leginkább hasonlító, rurális kifejezés hivatott azt jelölni. A rurális területek vizsgálata során a problémacentrikus megközelítés a jellemző, melyhez az a forrásadottságok, valamint az alkalmazott módszerek körütekintő használata nélkülözhetetlen. Az 1970-es éveket követően az egyes kutatási programok vidéki terek történetét kutatva az agrártörténetből és társadalmának történetéből indulnak ki, figyelembe véve a gazdaságtörténetet és a nemek történetét. Mindezzel nem egy új terület kialakítása a cél, tehát nem megkülönböztetni kívánja az agrár-, a hely-, a régiótörténettől a vidék társadalomtörténetét, sokkal inkább a társadalomfejlődés jobb ismeretén túl a rurális társadalomtörténet témájában megfogalmazódott kérdések megválaszolását célozza meg, akár nemzetközi viszonylatban is (Kovách, 2012; Horváth, 2015).

Az iparosodás, urbanizáció jelentős változást idézett elő, többek között társadalmilag is. Az 1910-es években még a népesség jelentős része vidéken élt, 1949-ben a népesség több, mint fele (64%) községekben lakott, továbbá az agrárfoglalkozás volt jellemző. Az 1960-as évek kezdetén a termőföld elveszítette azon tulajdonságát, amely különböző társadalmi pozíciókat különített el. Mindezt a kollektivizálás eredményezte. Általa nem csak a föld szerepe változott meg, de a gazdálkodás szerkezete és a keresőképeség mikéntje is átalakult. Az önállóan termelést folytatók a kollektivizálás után alkalmazottak lettek mezőgazdasági vagy ipari területen, ugyanakkor a házkörüli termelőtevékenységgel sem hagytak fel a legtöbben. A mezőgazdálkodó családokon belüli munkamegosztás és szerepek fennmaradtak a kollektivizálást követően is, így a keresőtevékenységet folytató népességet nem volt egyszerű elkülöníteni a nem keresőktől. A munkarendet mezőgazdálkodásra jellemző ciklikusság jellemezte, amely a feszítettebb időszakokból, mint pl. aratási időszak, és az enyhébb munkatempójú időszakokból állt. A saját gazdaság felszámolása, így a foglalkoztatottá válás egyfajta társadalmi pozíció elvesztését is jelentette, így bizonytalanná téve a paraszti erkölcsrend létjogosultságát. A változások következtében a falusi népesség már nem jelentett egyet a mezőgazdasággal foglalkozó népességgel. Jellemzően a több generáció együttélése is visszaszorult, valamint általánossá vált a két gyermekes családmóde. Emellett a kollektivizálás pozitív hozadékaként nyitottabbá vált a népesség a fejlődésre, az újdonságok bevezetésére. Azonban mivel az ipari tevékenységek fokozódása és a termelőszövetkezet kialakítás lényegében a középparaszti réteget eltörölték, a hagyományos falusi közösség széthullott (Molnárné, 1979; Horváth, 2015; Valuch, 2003).

Egykor gazdasági egységnek tekinthettük a háztartást, ahol a gyapjútermelésen és fonáson túl, többek között konzerveket és füstölthúsokat is készítettek, így hasznosítva a természet adottságait. Mindemellett felelős tevékenységként gyermeket neveltek, és oktattak, elsősorban a nők. Azáltal, hogy a termelőtevékenység otthon zajlott, így a munkaszervezés ezen formája, a nők gazdasági tevékenységének kivitelezése összeférhető volt a családi feladatok (család gondozása, gyermekek nevelése) ellátásával. Ezek alapján a nőket sohasem lehetett feleslegesnek tekinteni a társadalomban, a családban. Manapság, amikor a férfi házon kívül vállal állást, és a gyermek oktatási intézményben tanul, a nő régi szokás maradékaként készít már csak befőtteket, konzerveket Tulajdonképpen a dolgozó nő napjainkra termelőből fogyasztóvá vált (Molnárné, 1979).

Ami a paraszti társadalom jövedelmét illeti, a háztájon előállított termékek értékesítése jövedelemkiegészítésnek felelt meg, mivel a kollektivizálást követően sem volt egyenletes a jövedelemszerzés az év adott időszakában. A kistermelés feleslegének értékesítéséből származó bevétel meghatározó szerepet játszott a falvak társadalmának újrendezésében. Összességében, a paraszti társadalom jövedelme a más társadalmi csoportokban jellemző átlag jövedelem alatt maradt. Ez idő tájt a saját termelésből származó élelmiszerek fedezték a fogyasztás jelentős részét az alacsonyabb jövedelmű parasztnál, ellentétben a magasabb jövedelemmel rendelkezőkkel. Az 1970. évhez közeledve csökkent a falvakban élő családok saját maguk által megtermelt élelmiszereinek fogyasztása, ezzel arányosan emelkedett a más forrásból beszerezett élelmiszereké. A háztáji termelés fennmaradása nem csak hagyomány, de szükséges is volt. A földtulajdonok csoportosításával megteremtették a munkaerőigényt, és annak erős igénybevételét. Ettől fogva a munkavállalás által megszerzett jövedelmeket az életszínvonal emelésére, a fogyasztás fedezésére fordították (Valuch, 2003).

Valuch (2005) szerint 1950-től a 21. század kezdetéig a parasztság politikai helyzetét dualitással lehetett definiálni. Míg a paraszti társadalom fontosságát nyomatékosították, az agrárreform megvalósítását szorgalmazták, addig a mezőgazdasággal foglalkozó népességet bekebelezendő társadalmi csoportnak tekintette a politikai gyakorlat, amely csoportot alapvetően szekunder társadalmi rétegnek tekintett. A falvakban javuló anyagi helyzet, életminőség miatt 1970-re egyre tovább nehezítették a paraszti társadalom megélhetését, korlátozták a saját magunk által előállított termékek értékesítését, a kistermelést. Mindez a rendszerváltozásig fennmaradt.

2.4 JÖVEDELEMSZERZÉS A VIDÉKI TERÜLETEKEN, NŐK MEGJELENÉSE A MUNKAERŐPIACON

Eltartott státusz nem vált általánossá Magyarországon, 1945 előtt a háztartásbeli nők csoportja kis méretet öltött, leginkább nagy városokban fordult elő. Ennek oka többek között a nők mezőgazdaságban és a kisárutermelésben betöltött gazdasági szerepe, amely a fejlett országokban tapasztalttól eltérő életformát biztosított számukra. 1945-öt követően a kisárutermelés mértéke lecsökkent, és a társadalmi munkamegosztás mindennapi jelenséggé vált. A női testalkathoz leginkább alkalmazkodó foglalkoztatási forma a szellemi munka. Ebben a formában jelentősen meghaladta a női munkavállalók aránya a férfiakét 1949-ben. Mindezt a társadalmi munka által kialakuló szellemi tevékenység fokozott igénye generálta, főként az ipari vállalatok számának és méretének növekedésével. Az 1950-es években a nők társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helye jelentősen megváltozott, gazdasági aktivitásuk emelkedett, jelentősen bővült a női munkavállalók foglalkoztatása nem csak hazánkban, hanem az egész világon. Újdonságnak hatott, hogy a nők munkát vállaltak, ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy ez idáig is végeztek termelő, értékteremtő gazdasági tevékenységet (Molnárné, 1979; Koncz, 1995).

Az említett munkamegosztás kialakulásának következtében, mely témában Molnárné (1979) a nők szerepének változását kutatta, az aktív kereső nők csekély száma rendelkezett olyan foglalkozással, amely önálló, társadalmi pozíciót határoz meg. A nők gazdasági helyzetében azzal, hogy keresővé válnak, önmagában nem következik be színvonalbeli változás. Mindehhez arra van szükség, hogy önálló jövedelemmel rendelkezzenek, valamint, hogy a kereső tevékenység állandó legyen. Így válnak a nők a társadalmilag szervezett munka független, teljes jogú résztvevőivé. Lényeges különbség van a háztájon dolgozó - széles körben feladatokat ellátó - nő, és az önálló, társadalmilag szabályozott munkát - specializált tevékenységet - végző nő között. Azokat az alkalmazottakat, akik kizárólag a háztartási feladatokat látták el, nem tekintették a társadalmi munkamegosztás önálló szereplőjének míg, ha termelő tevékenységet is folytatott, már beleillett a segítő családtag kategóriába, mint foglalkoztatás típusba. 1949-ben az önálló és segítő kategóriába sorolt családtagok aránya 54% volt a népességhez viszonyítva. Ez az arány 1920 és 1930 között 45 % volt. A háztartási alkalmazottak száma nem volt elenyésző, 1930-ban 187 ezer, majd 1949-ben pedig 87 ezer nő rendelkezett önálló jövedelemmel, de használta azt fel korlátok között, így az önálló jövedelemmel rendelkező, illetve a segítő családtagok szétválasztása nem volt megoldható. 1949-ben a számszerű szétválasztás lehetőségével élve egy felmérésből kiderül, az anyagi

független munkavállalók 80 százaléka férfi, 20 százaléka pedig nő volt. A gazdaságilag aktív nők 22-32 százaléka volt társadalmilag szervezett munka résztvevője 1920 és 1949 között, ez a szám 1960-ban több, mint 70 % volt. 1973-ra ez az arány 100 százalékosá vált. A modern munkaszervezethez való alkalmazkodás nem azonnal alakult ki, 1973-ban a gazdaságilag aktív nők 8 százaléka alkalomszerűen volt foglalkoztatva, ami leginkább a mezőgazdasági munkaterületen volt jellemző (Molnárné, 1979).

Az 1960-1965 között mezőgazdaságban dolgozó férfiak termelésben töltött munkaideje felülmúlta az attól eltérő keresőtevékenységet (alkalmazotti munkaviszony, illetve nem mezőgazdasági foglalkozás) folytató férfiakét. A nők foglalkoztatását illetően, a falvakban keresővé válásuk később következett be, mint a városokban, továbbá munkavégzésük ideje átlagosan alacsonyabb volt a városokban alkalmazottként foglalkoztatott nőkéhez képest (Valuch, 2003).

A termelőszövetkezetek munkarendjéhez igazodva általánosságban alakult át a munkavállalók napi időbeosztása is. A nők részüket kevésbé vették ki a kollektív munkából, ezáltal időbeosztásuk akadálytalanul átalakítható volt. Miután a kollektivizálás végbement, a termelőtevékenységgel töltött idő 30-40 százaléka még mindig a saját gazdaságban hasznosult. A falvakban és kisvárosokban azokra a háztartásokra, ahol a férj keresetéből éltek, jellemző volt még a termelőtevékenység folytatása, mint zöldségtermelés, sertés-, valamint baromfitartás. Ezen a területen a falusi nők termelőtevékenysége jelentősnek bizonyult. A termelőszövetkezetben tag nők a háztartási feladatok ellátását előnyben részesítették a közösben végzett munkához képest, így keresőtevékenységre fordított idejüket a kizárólag alkalmazott, munkásnők munkaideje felülmúlta. Ehhez hozzájárul, hogy a falvak infrastrukturális ellátottsága az 1960-as években elmaradt a városhoz képest, ezáltal a háztartásban ellátandó feladatok is több időt igényeltek, amely zömében továbbra is a nők feladata maradt (Molnárné, 1979; Valuch, 2003).

A nők foglalkoztatásának bővítési lendületét a fejlett európai országokban tapasztalható mértékhez képest Kelet-Közép-Európa meghaladta, a magyar nők foglalkoztatottsági színvonala 1995-re Európa élvonalában állt. A gazdaságilag aktív keresők közé sorolja a statisztika a gyesen, gyeden lévőket, amely némileg torzíthatja az értékeket (1994. január 1-én a keresők 80,8% nő, 76,5% férfi), azonban ezekkel a személyekkel nem számolva is közel azonos a gazdaságilag aktív, munkavállaló nők száma a férfiakéval, amely a fejlett piacgazdaságokban sem jellemző (Koncz, 1995).

2.5 PÁRVÁLASZTÁS ÉS HÁZASODÁSI SZOKÁSOK

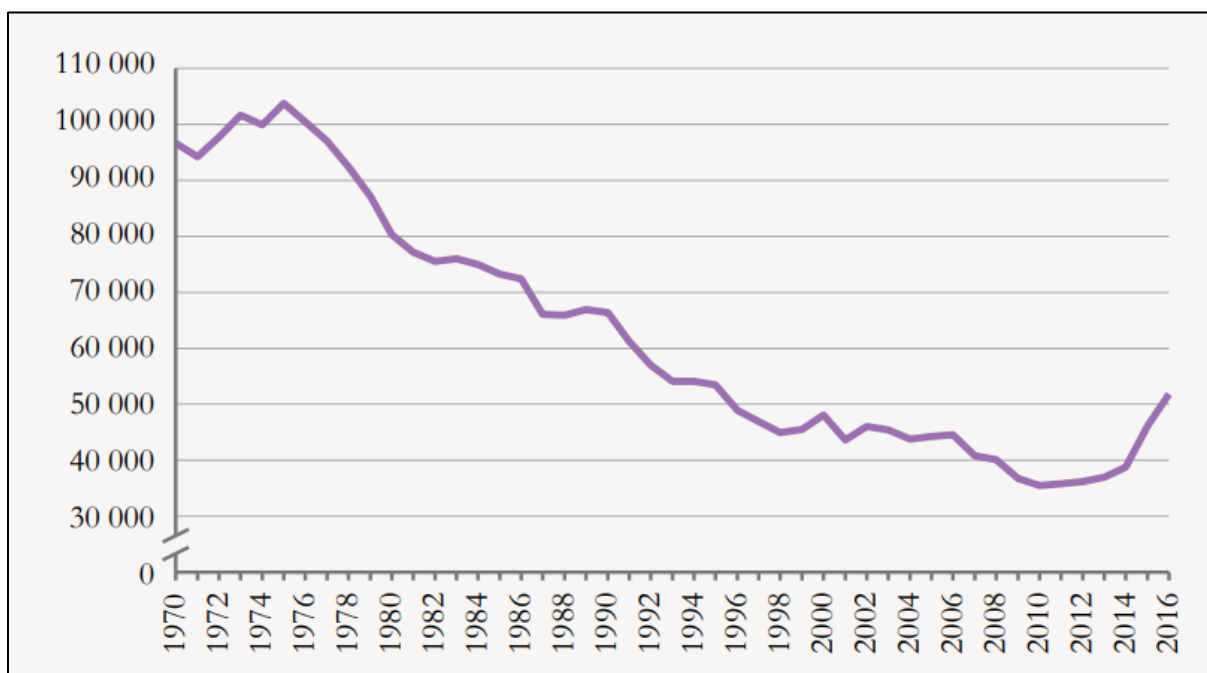
A házasságok az 1700-1800-as években nem az egyének kizárólagos akaratából kötöttek, annál inkább társadalmi nyomásra, szülők, nagyszülők döntése, így a családok egyezsége alapján. Ebből kifolyólag az érintettek érzelmei nem élveztek prioritást, maga az adott házasság leginkább egy megállapodásnak bizonyult. Ezekben az évszázadokban meghatározó volt az esemény időpontjának megválasztása is, továbbá az egyes hagyományok maximális tisztelete. A helyben kialakult szokások megtartásán túl, meghatározó szerepe volt a (vallási, társadalmi) hova tartozásnak a házasulandók körében. Életkoruk szerint igen fiatalon, tizenévesen házasodtak meg. Mondhatni a teljes, házasulandó kort már elért lakosság házasságban élt, és az halálukig tartott (Faragó, 1994; Enyedi-Tamási, 1994).

A szertartást követően az ifjú pár nem önálló otthonba, hanem egy hozzátartozóhoz, leginkább a férj szüleihez költözött, így a férfiak a 20. századot megelőzően jellemzően hosszú ideig maradtak a szüleikkel, esetenként tehát még a házasulást követően is, 30-40 éves korukig, rokon státuszban apjuk vagy testvérük háztartásában. A nők a házasságkötéssel egy időben elszakadtak a szülői háztól, azonban idős korukban ismét más háztartásában, rokonoknál éltek. A 20. századot megelőző két évszázadban idős korokra jellemzően a nők szorultak leginkább rokoni segítségre, azonban mára a férfiak is, így az ezredfordulóhoz közeledve csökkenni látszanak a nők és férfiak közötti különbségek e tekintetben. A 21. században azonban jellemzően az életük utolsó évtizedeiben már nem élnek együtt sem a nők, sem a férfiak fiatalabb rokonaikkal, elterjedtek ugyanis a szociális segítséget nyújtó intézmények és szolgáltatások (Faragó, 1994). Meglátásom szerint, főként vidéki, kevés lélekszámú településeken a leszármazottak nem tudják vállalni az idős rokonaik gondozását, olykor a köztük lévő földrajzi távolság, de leginkább a kevés szabadon felhasználható idejük miatt, így amíg ők önellátók, addig egyedül élnek otthonukban, majd amint 24 órás segítségnyújtásra szorulnak, életük utolsó heteiben, hónapjaiban választják csak a bentlakásos szociális intézményeket.

Alapvetően a házasság intézménye felbonthatatlan volt, még az 1800-as évek végén is 99 százalékat maga a halál bontotta fel. A 20. században a házasságkötési szándék már az érintettek kezében volt, felmenőik kevésbé befolyásolták azt a korábbi évszázadokhoz képest. Ekkor már az egyén határozta meg, milyen párt választ kulturális identitás, társadalmi hovatartozás tekintetében. Míg a 18. században a nők átlagosan 20 éves, a férfiak 22 éves korukban házasodtak, addig a 20. században már a nők 22, a férfiak 25. éves korára tolódott ki. Mindez a falusi házasságok esetén mérvadó, azok megközelítették a városban élők tendenciáját,

ugyanis a városokban már a 18. században is legalább két évvel később kötöttek házasságot a nők és férfiak átlagéletkorukat tekintve (Faragó, 1994).

Az 1900-as évek végén az élettársi kapcsolatok teret nyertek, mint együttélési és családalapítási forma, ugyanakkor a család forma kritikus helyzetét úgy vélik, hogy a házasságkötések számának csökkenése eredményezi. 1975. évet (103 775 házasságkötés) követően tartós csökkenés mutatkozott Magyarországon a házasságkötések számában, amely 2010-ben (35 812 házasságkötés) volt a legalacsonyabb (3. ábra). Mint ahogy azt a 2.2-es fejezetben is kifejtettem, napjainkra ismét emelkedik a házasságkötések száma, 2021-ben 72 030 házasság kötött hazánkban. Mindazonáltal a házasság intézményét a fiatal generáció nem tartja elavultnak, viszont kecsegtető lehetőségnek tartják a kötetlenebb élettársi együttélési formát, ez eredményezheti népszerűségét köreikben. Egy kutatásból kiderült, a magasabb iskolai végzettségűek, a fiatalok, továbbá a vallásos megkérdezettek előnyben részesítik a házasság intézményét az élettársikapcsolattal szemben, míg a 45-60 éves korosztály, alacsony iskolai végzettségűek és a nem vallásosak kevésbé tartják fontosnak a házasságkötést (Pongrácz-Molnár, 1997; KSH- A házasságkötési magatartás...).

3. ábra: Házasságkötések számának alakulása Magyarországon (1970-2016)

Forrás: KSH-A házasságkötési magatartás...

A klasszikus falusi házassági szokások és a párválasztás mikéntjének megváltozását jelentős mértékben befolyásolta a tradicionális paraszti létforma felszámolása, amely az 1950-

1960-as években következett be. Ez tovább erősítette a 20. század kezdetén fellendülő iparosodás és az urbanizáció hatásait. A falvakban azonban a fent említett átalakulás csak a 20. század második felében, az 1960-as, 1970-es években következett be (Faragó, 1994).

A társadalomban végbemenő átalakulás érintette magát a házasság intézményét, illetve a családon belül férfi és nő viszonyát is. Egyes szakirodalmakban az fogalmazódik meg, hogy nem azonosítható a család és a házasság fogalma. Okának az tartják, hogy míg a család társadalmilag jelentős szerepet tölt be, a gazdasági folyamatok során a termelés folytonosságát biztosítja, addig a házasságok sok esetben a hanyatlás jeleit mutatják (Kovács, 2012).

Manapság, a 21. században a nők által meghatározott elvárások miatt nehéz feladatnak bizonyul olyan férfit találniuk, akire képesek felnézni, ez okból sok esetben inkább választják a tudatos egyedüllétet, míg meg nem találják a számukra megfelelő partnert. A Demográfiai portré 2009. évben készült eredményei alapján Pongráczné (2014) szerint a 30 és 34 életkor közötti nők közel háromnegyede nem él tartós párkapcsolatban (Pongráczné, 2014).

2.6 A GYERMEKVÁLLALÁSI KEDV ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

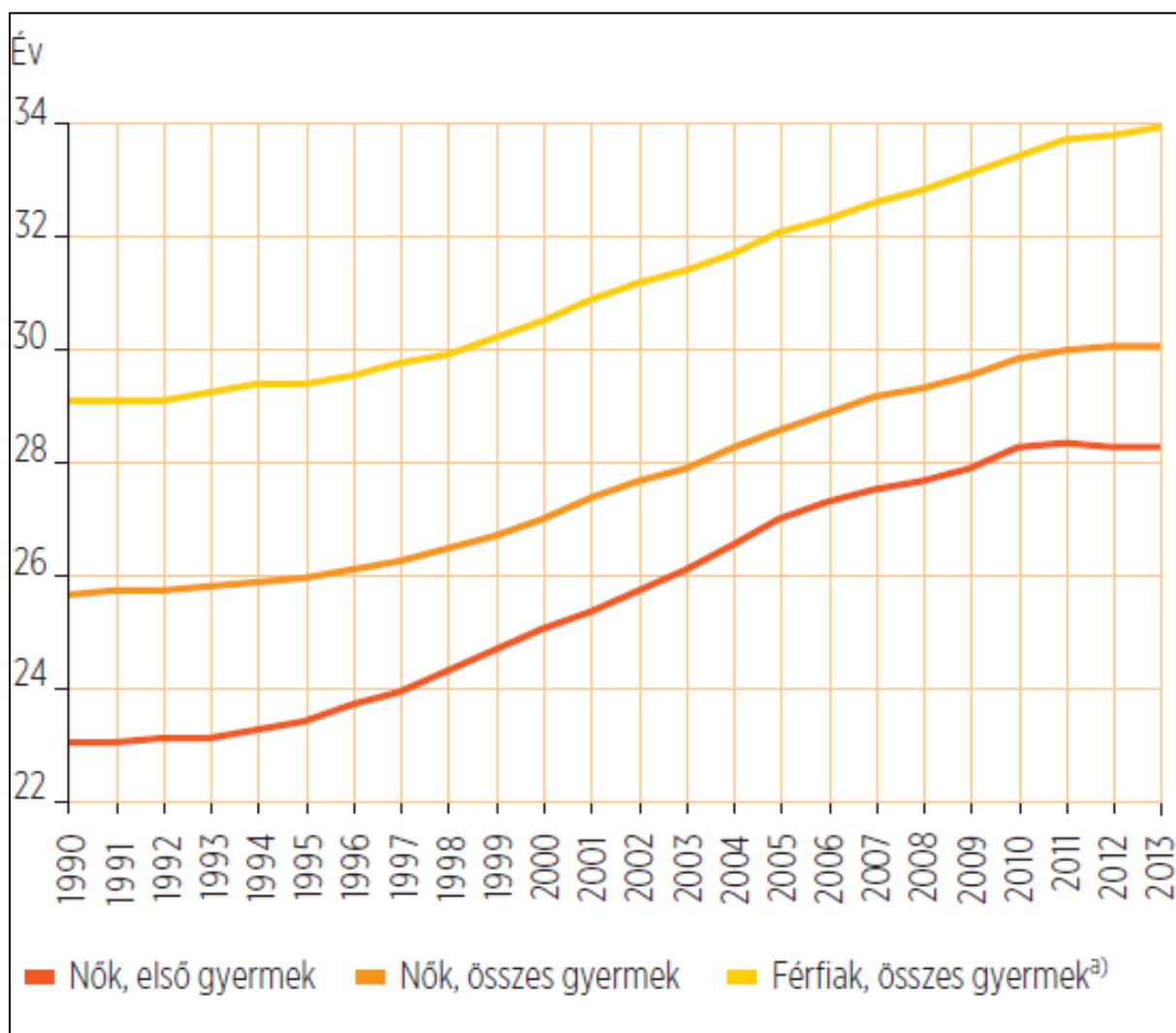
A II. világháborút követően Európa szerte egy kiugró jelenség, nagymértékű születésszám emelkedés következett be, amely egészen eltartott az 1970-es évekig. Magyarországon azonban ettől korábban, már az 20. század elején csökkenni kezdett a születések száma, a háború hatásai ezt a tendenciát csak fokozták. Az 1900-as évek végén már egész Európát termékenységsökkenés jellemezte (Pongrácz, 1994).

Magyarországon politikailag is befolyásolták a gyermekvállalást a 20. század különböző évtizedeiben. Többek között a Ratkó-korszaknak nevezett időszakban sem volt lehetőség művi abortuszra, ugyanis 1953-ban kiadott miniszteri határozat szigorúan kikötötte a művi abortuszok tilalmát, és annak büntethetőségét helyezte kilátásba. Ennek okán a születések száma sokkal magasabb volt, mint az abortuszoké. Mindez 1956-ig maradt érvényben. Továbbá a születésszabályozás egyes eszközei az 1950-es évek végén nem voltak elérhetők a magyar állampolgárok számára (Pongrácz-S. Molnár, 1997).

Az 1960-1980 közötti időszakban Európa országai közül többek között Magyarország volt a legkevésbé termékeny ország. 1980. évet követően átmeneti (statisztikai) javulás történt, ugyanis az addig magas gyermekvállalási kedvvel jellemezhető országokban is csökkent a születések száma, mint például a dél-európai országok többségében. Az 1990-es évek közepén Magyarország az európai országok közül középmezőnyben helyezkedett el e tekintetben. A

felsoroltak ellenére a születések száma Magyarországon ekkor továbbra is alacsony volt, ami a népességszám tovagyűrűző csökkenését eredményezi. (Pongrácz, 1994)

A 20. század végén még jellemző volt, hogy a nők 20. életéveik elején gyermeket vállaltak, azonban napjainkra már az első gyermek születését a nők későbbi időpontra, 20-as életéveik végére, 30. életévet követő időszakra időzítik. Mindez a Nyugat-európai országokban már sokkal korábban jellemző volt (Kapitány-Spéder, 2015).

4. ábra: Gyermek születésekor betöltött átlagos életkor alakulása nemek szerint Magyarországon (1990-2013)

Forrás: Demográfiai portré 2015.

Magyarországon már a 2000-es évek elejére is érzékelhetően változott a gyermekvállalási szokás (4. ábra), míg az 1990-es években az első gyermeküket szülő nők 75 százaléka 25 év alatti volt, addig 2010-et követően ez az arány már csak 25 százalék. Napjainkban sokkal inkább

az jellemző, hogy a közvélemény negatívan értékeli a húszas életévek elején gyermeket vállaló nőket. A mai világ társadalmával ellentétben azonban a nőgyógyászok az első gyermek vállalására a 25. életév előtti időszakot tartják a legideálisabbnak. Az első gyermeküket szülő nők átlagéletkora a rendszerváltozástól vizsgálva 2008-ig 23 évről 28 évre növekedett. 2009-ben így a 30 éves nők közel fele (43%) nem szült még gyermeket, közel harmaduknak (30%) pedig egy gyermeke volt (Pongráczné, 2014).

Azáltal, hogy a részmunkaidő nem volt elterjedt, valamint könnyen elérhető választás, és a kis gyermeket nevelő nőknek napi nyolc órában kellett állást vállalniuk, a rendszerváltozást megelőző évtizedekben a magyar állam szükségesnek vélte, hogy támogassa őket, amelyet a gyermekek csoportos felügyeletével, a nők ezen feladat alóli mentesítésével kívánt elérni. Ennek eredményeként a gyermek igen hamar kiszakadt a hagyományos családi légkörből, „az otthon melegéből”, melynek negatív hatása, hogy ez a generáció soha nem tapasztalhatott meg olyan élethelyzeteket, amelyek a későbbiekben egyes társadalmi szituációk kezelésében jelentettek volna hasznot számukra (Pongrácz, 1994).

A rendszerváltozást követő munkanélküliség erősen kihatott a párok gyermekvállalási szokásaira. A stabil anyagi helyzet elérését követően vállaltak csak gyermeket, amely időigényes folyamat, így önmagában is későbbi élet évekre tolt az első gyermek születését, mint azt megelőzően jellemző volt. A gyermekvállalási kedvet szintén negatívan befolyásolta, hogy míg a rendszerváltozás előtt teljeskörűen biztosított volt a gyermekek fejlődése és felügyelete bölcsődében, óvodában, iskolában egy jól kiépült rendszernek köszönhetően, így az anyák újra visszakerülhettek a munka világába, addig a rendszerváltozást követően ez a stabilitás már nem volt adott. Az 1980-as esztendő második felében, és az 1990-es évek elején a Magyarországon funkcionáló családpolitikai rendszer összetettsége biztosította ez idáig leginkább a családok anyagi stabilitását a GYED, GYES, családi pótlék kielégítő mértékének biztosításával. Emellett a szociálpolitikai támogatás a fiatal generációkat hozzásegítette saját otthonuk megvásárlásához, felépítéséhez (Pongráczné, 2014).

A munka és családi élet összeegyeztethetőségét megcélzó kutatás során 1500 fő nagyságú mintát vizsgált Tóth (1995). Olyan jellegű állításokra kellett egy (teljesen egyetért) és öt (legkevésbé sem ért egyet) értékek skáláján reagálni, amelyek a nők anyaságának minőségét keresőként, munka mellett a gyermek és anya kapcsolatának minőségét és mélységét hivatottak értékelni. Összességében az derült ki a felmérésből, hogy ma a férfiaknál nagyobb arányban gondolják úgy a nők, hogy a családi életet a teljes munkaidős foglalkoztatás veszélyezteti. Mindemellett a megkérdezettek többsége úgy véli, egy dolgozó anya is képes

ugyanolyan mély és szoros kapcsolatot kialakítani gyermekével, mint a munkát nem vállaló gyermekes nők.

A gyermekvállalás időzítése a tanulmányokkal összefüggésben is átalakult. Az érettségivel és diplomával rendelkező nők esetén is egy úgy nevezett időzítési hatás játszik szerepet gyermekvállalás esetén, amely befolyásolja a vállalt gyermekek számát is, ezzel mennyiségi hatást előidézve. Mindez azt jelenti, hogy amennyiben egy nő vár a gyermekvállalással a diploma megszerzéséig, az elképzelt gyermekszám megvalósításához nem feltétlenül marad elegendő idő a biológiai óráját tekintve. A gyermekvállalás biológiai feltételeit nagyban befolyásolja, hogy milyen mértékben ismerik az emberek a születésszabályozás módszereit, eszközeit és azokat milyen mértékben használják. Manapság a 40 éves kor alatti nők tudatosan alkalmaznak ilyen eszközöket, azokkal befolyásolva termékenységüket. További késleltető tényező a karrierlehetőség lehet, mellyel élve a felsőfokú végzettség megszerzését követően talán maga a gyermekvállalás, családalapítás lehetősége is veszélybe kerül. Jelenleg nagy számú egyedülálló, ambiciózus 30-as éveiben járó nő van hazánkban. Gyakorlatilag munkájuk miatt az ismerkedési esélyük csekély, azonos értékrendű partnert nincs lehetőségük ezáltal megismerni (Pongráczné, 2014; Pongrácz-S. Molnár, 1997).

A párkapcsolatok, élettársi kapcsolatok könnyen felbonthatók, mindez hozzájárul a termékenység csökkenéséhez. A gyermekvállalás kitolódik az életkort tekintve, így a vállalt gyermekek száma is csökken. Ugyanakkor pozitív, termékenység növelő hatást is hordoz a különválást követő, újabb élettársi kapcsolat, mivel azt sok esetben közös gyermek vállalásával erősítik meg (Kapitány-Spéder, 2015).

A gyermekvállalás során elért életkor emelkedése tehát több okból alakult ki. Azt befolyásoló társadalmi oknak tekinthető többek között az oktatási rendszer megváltozása, és a nők keresővé válása. Azonban ezek egészségügyi kockázatot, továbbá demográfiai változást idéznek elő. A kitolódással járó esetleges gyermektelenség, amely nem tudatos, példaként szolgálhat az azt követő generáció számára, ahol akár már tudatos gyermektelenséget is vállalhatnak. Mindez, a demográfiai változásokat tekintve határozottan hátrányos lehet (Kapitány, 2010; idézi Pongráczné, 2014).

2.7 A NŐK SZEREPE A CSALÁDBAN

A 18. és 19. században a család, a családi gazdaság és a háztartás fogalma különbözött egymástól. A család a népességfenntartás funkcióját látta el, míg a háztartás a családon kívül magában foglalta esetenként a család körül tevékenykedő szolgákat, valamint azzal együtt élő

rokonokat. A 20. századi ember esetén a családnév fenntartása, továbbvitele már kevésbé élvez előnyt, ezzel a származás szerepe elhalványul. (Faragó, 1994) Ellentétben ezzel, Kovách (2012) szerint van ez alól kivétel, a Kelet- és Közép-Európai társadalom szegénységének tudatában a származás, hova tartozás erősödik, valamint azt női túlsúly jellemzi. (Fodor, 1997, 2001, 2006; Gál, 2000 idézi Kovách, 2012) Az utóbbi kijelentéssel egyetértek, magam is tapasztalom a szegényebb, vidéki településeken a közösség összetartó erején túl a fokozott büszkeséget, a hova tartozást, származást illetően.

Az 1900-as években a családok mérete jelentősen lecsökkent. Ennek oka, hogy mivel a háztartás szerkezete is átalakult, rokonok, szolgák már nem éltek együtt a családdal, és az oktatás is kikerült az otthoni feladatok közül, a gazdaság és háztartás külön vált, így a kisméretű családok kialakulása vált általánossá. A rokonság szerepe napjainkra mérséklődött, azonban a klasszikus társadalmi szerkezetben fontos szerepet töltött be. Azon túl, hogy a lokális közösségek rokoni szálakon alapultak elsősorban, számtalan feladatban nyújtottak egymásnak segítséget a rokonok a mindennapok során, mára ez már elhanyagolható jelenség, a rokonok közötti kapcsolattartás kimerül a közvetlen hozzátartozók, tehát a szülő-gyermek, testvér-testvér, esetleg egymáshoz közel élő rokonok kapcsolattartásában. (Faragó, 1994)

A nők családban betöltött szerepének a munkával történő összeegyeztethetőségét kutatta Tóth (1995). Megállapítást nyert tanulmányában, hogy a nők elsősorban az anyagi, továbbá világnézeti nyomás kapcsán váltak keresővé, ami nem feltétlenül azonos a szabad választásuk lehetőségével. Ezzel vált általánossá hazánkban, a szocialista rendszerben a kétkeresős családmódel.

Kovách (2012) többek között a vidéki családok helyzetét vizsgálta, mely során megállapította, hogy a magyar és a nemzetközi vidéki családokat érintő kutatások során elsősorban a nemek közötti egyenlőtlenségeket, a férfi és női szerepek megváltozását, továbbá a nők szerepét vizsgálják a családon belül. Vizsgálati eredményei alapján az vált világossá, hogy az ezredfordulót követően átalakult a nemi szerepekről alkotott vélemény. Míg azt megelőzően fókuszban a családalapítás, gyermeknevelés állt, addig azt követően a munkahelyi előremenetel, siker utáni vágy kapott helyet elsősorban. Ennek oka, hogy szükségessé vált a kétkeresős családmódel kialakítása a magyar családoknál azért, hogy egy esetleges munkanélkülivé válás ne rengesse meg alapjaiban egy család életét. 1991-ben végzett felmérés során a munkavállalás mozgatórugójának az anyagi szükségszerűséget tekintették a megkérdezettek. A Magyarországon élő nők elsősorban nem karrieristák, a család fontos számukra, így mindezt leginkább a kényszerűség miatt fogadták el, ahogyan azt Tóth (1995) és Pongráczné (2014) is megállapította kutatása során. Így a nőknek már anyaként is keresővé

kellett válniuk, ami meghatározó jelentőséggel bírt életükben. Azonban a közvélemény, sőt mi több, a kutatók is úgy vélekednek, az egykeresős családmoddellhez való visszatérésben lennének képesek a nők leginkább kiteljesedni a családi szerepüket illetően. A férfiak estében az elvárások mind a hagyományos, mind a modern férfiszerepek betöltésében, továbbá a gyermeknevelésben és a jövedelemszerzésben is adottak. (Pongráczné, 2014; Kovách, 2012; Tóth, 1995)

A családi munkamegosztást is érdemben befolyásolta a tény, hogy a nők is teret nyertek, és megjelentek a munkaerőpiacon, így a munka világában, mint keresők. A Magyarországon jellemző gyermekszám csökkent a nők keresővé válásával, amely leginkább a 20. század második felétől lett általános. A munkavállalás mellett a családalapítás főszereplőjének is megmaradtak a nők, amely a gondoskodást, nevelést is magával vonta feladatként. Mivel a háztartásbeli feladatok száma nem csökkent, azok végrehajtása a munkaidőn túli időben történt, melyben a férfiak és nők nem azonos mértékben vették ki részüket. A kétkeresős családmoddell létjogosultsága nem megkérdőjelezhető a kor társadalma által, továbbá a részmunkaidős foglalkoztatás sem tekinthető opcionális választásnak. Ez által a kereső nőkre kettős feladat hárul, amely a szabadidő, fejlődés, önképzés és társadalmi integráció elhanyagolásával járhat. Ez a nyomás konfrontációhoz vezet a mindennapok során nő és közvetlen környezete között. Ennek okán Tóth (1995) azt fogalmazza meg, hogy az emberek egyfajta ellentmondásban élnek, míg adottak az értékeik, addig a valóságos lehetőségeik attól igencsak távol maradnak. Azonban a 2010. évet követően Magyarország kormányzati politikájában fókuszba került a családi élet összeegyeztethetősége a karrierrel, mely célkitűzés különböző támogató programok keretében valósult meg. Ezek a cselekvések nem csak a családos munkavállalók magánéletében bekövetkező pozitív változásokat generálták, hanem a kialakult egyensúlynak köszönhetően, ami a család és munka között valósult meg, lényeges fejlődés következett be a munkavállalás területén, ugyanis az érintett személyek termelékenységse javult. (Pongráczné, 2014; Koncz, 1995; Tóth, 1995; Pongrácz-Márkus, 2018)

A létrejött gazdasági szerep, és a megerősödő társadalmi újratemelőds főszereplőjeként a családban élő nők hátrányos helyzetbe kerülnek, ugyanis az alárendelt helyzetbe hozza őket azáltal, hogy kulcsfontosságú alapintézményként tekint a családra, annak ellenére is, hogy a férj és feleség szerepei megváltoztak, és a válások száma igen magas. Ez sokesetben a családi gazdaságokban betöltött női szerepek esetén kialakult, alárendelt helyzetekben nyilvánul meg. A család működésbeli erősödését a nők ugyan elfogadják, de az azzal járó alárendelt szerepeket már nem, így ez idézi elő a nők helyzetének megváltozását. Ez azáltal is érzékelhető, hogy magasabb arányban vesznek részt családi gazdaságon belül a nők

annak irányításában, valamint, hogy a gazdaságok termelése fokozott részvételük (feleségek, élettársak) eredményeképp növekszik. (Kovách, 2012)

A családforma ismét jelentőségteljessé válása három típust generált a nemek közötti kapcsolatok tekintetében. Mind a három együttélési típus előfordul a társadalom bármely rétegében, azonban azok gyakorisága egyes rangsor szerinti szintjén jelentősebb lehet, így a vidéki társadalmat felépítésében átszervezte. Első típus a konfliktusos együttélés, aminek az alapját a család társadalmi helyzetének rohamos hanyatlása képi. (Simonyi, 2001 idézi Kovách, 2012) Ez esetben a női szerepek nem változtak meg kirívó mértékben a korábbiakhoz képest, míg a férfiak nehezen fogadják el a munka elvesztését, és a nők családfenntartóvá válását. Míg a nők nem rettennek el a család megőrzésének érdekében vállalni az alárendelt pozíciót, addig a férfiak jellemzően nem képesek feldolgozni az említetteket, amely erőszakos viselkedéshez vezet esetenként, és ezt a nők azonban nem tolerálják. (Czibere, 2012; idézi Kovách, 2012)

Az alkalmazkodó (konformista) együttélési típus esetén a felek megértik és elfogadják a család társadalmi rendben megváltozott szerepét, amely a hagyományos, de esetenként megreformált nemi szerepeket is magával hordozza. Ebben a típusban a nők helyzete javul, felelősségteljes pozícióba kerülhetnek, mely során meghatározó kérdésekben is döntési joguk keletkezik. (Csurgó 2002, 2005 idézi Kovách, 2012; Csurgó–Megyesi, 2006 idézi Kovách, 2012) Ezen felállás elfogadásával a nők hozzájárulnak ahhoz is, hogy a háztartásban nagyobb mértékű házimunkavégzés hárul rájuk, mint a férfiakra, azonban a férfiak nem egyedüli döntéshozók immár, valamint olyan funkciókat is ellátnak (gyermeknevelés), melyet apáik még nem. Vélhetően ez az együttélési módozat fordul elő leggyakrabban a családokban. (Kovách, 2012)

A harmadik típus az új hagyománytisztelő neokonzervatív forma, amely leginkább a rurális területekre költözött városi családokban fellelhető. (Csurgó, 2010; idézi Kovách, 2012) Ez esetben az élet adta kihívások által indukált helyzetekre reagál a család, amit a saját maguk által meghatározott értékek mentén alakítanak ki. Ez a típus mindkét nem által egyetértésben elfogadott, mivel a nemi szerepek egyenletesek. A hagyományos feladatokat, mint az anyaságot és háztartásvezetést alárendeltség nélkül végzik a nők. (Kovách, 2012)

2.8 A NŐK ISKOLAI VÉGZETTSÉGÉNEK VÁLTOZÁSA

Az 1956-os forradalom utáni disszidálási hullámot követően zömében mezőgazdasági foglalkozásúak és segédmunkások maradtak hazánkban a foglalkozást, továbbá képzettséget

tekintve, mivel elsősorban felsőfokú végzettségűek, technikusok és szakmunkások távoztak az országból (Valuch, 2005).

Iskolázottság terén a nők kiemelkedő eredményeket mutatnak, a huszadik század második felében jelentősen növekedett a női iskolázottság színvonala, megközelítve ezzel a férfiakét. 1990-ben már a nők 43,9% rendelkezett középiskolai vagy annál magasabb színvonalú végzettséggel, míg ez az arány a férfiak esetén 31,5% volt. Más a helyzet azonban a szakképzettség esetén. Míg a férfiak több, mint 75%-a szakképzett, addig a nők csupán 46 százaléka szerzett efféle képesítést. Mindez rontja munkaerőpiaci helyzetüket, a szakképzettségbeli lemaradás hátrányos pozíciójukat erősíti és tartósítja. 2011-ben a szakmai oklevelet szerzett férfiak száma (1 165 596 fő) közel kétszerese az ezen végzettséggel rendelkező nők számának (639 455 fő) (Koncz, 1995; KSH STADAT-Iskolázottság).

A szakképesített női munkavállalók megjelentek az olyan munkaterületen is, mint a textilipar, továbbá igencsak elnőiesedő szakmává vált a gyermeknevelés és oktatás, ahol, mint óvodai alkalmazott és tanító vállaltak munkát. Mindazonáltal, hogy a nők családban betöltött szerepét, és feladatait az utóbb említett munkakörökben könnyebben össze lehet egyeztetni a kereső tevékenységgel, az a tény is tovább fokozta ezt a helyzetet, hogy a férfiak nagy számban hagyták el a pálya alacsony keresettel jutalmazott pozícióit, valamint, hogy eleve más szakmát és munkaterületet választottak a fiatal felnőtt férfiak. Ez a tény tovább gyengíti a munkaerőpiaci versenyképességüket, fokozza a foglalkoztatási koncentrációjukat, így tovább fenntartva a munkaerőpiacon megjelenő nemek szegmentálódását (Molnárné, 1979; Koncz, 1995).

A kereső tevékenység megvalósítását a vidéki nők jellemzően saját vállalkozás indításában látták. Így 1992-ben a Magyarországon működő vállalkozások vezetőinek harmada nő volt. Jellemzően kisebb üzleteket, éttermeket nyitottak, továbbá szolgáltatásokat hoztak létre, mint fodrászat. Nyugaton a nők leginkább olyan jövedelemkiegészítő tevékenységként indítottak vállalkozást, amely függ a vállalkozó szakmai végzettségétől, míg keleten a házastárssal közösen, szakmai képzettségtől sok esetben függetlenül folytatták azt (Kovách, 2012).

Az 1920 és 1973 közötti több, mint öt évtizedben közel ötszörösére nőtt a diplomások száma Magyarországon, melyen belül a nők esetében huszonhatszorosára. Ekkor már a nők adták a felsősokú végzettségű népesség harmadát. Számuk 1960-ra háromszorosára nőtt, majd 1970-ra további két és félszeresére. Mindez jelentős előretörést jelentett. Míg 2001-ben 470 384 nő, addig 2011-ben már 811 274 nő, valamint 628 342 férfi rendelkezett felsőfokú végzettséggel hazánkban. A nők azáltal, hogy a felsőoktatásban részt vettek, társadalmi helyzetük javult, és sokkal inkább elfogadottabbá vált nők keresővé válása a gyermekvállalás

mellett. A felsőfokú végzettséggel rendelkező nők körében a tanár, gyógyszerész, valamint orvos értelmiségi pályák voltak a legjellemzőbb foglalkozások. Arányuk 1973-ban a közgazdasági tudományok esetén is jelentős (38%). Szembetűnő a mezőgazdasági és műszaki végzettségű nők arányának növekedése az 1960-as évet követően. Ugyanakkor általános tény, hogy ezeken a szakterületeken a nők befogadása nehezen valósult meg, irányítói szerepük alsó szinteken megrekedt. Összességében elmondható, hogy a hagyományos munkamegosztás keretein nehéz keresztülhatolni, a szerepeiben történő változást elfogadtatni a társadalommal (Molnárné, 1979; Pongráczné, 2014; KSH-Iskolázottság).

2.9 A NŐK MUNKAERŐPIACI POZÍCIÓJA

Koncz 1995-ben írt tudományos cikke szerint a rendszerváltást követő években a nők munkaerőpiaci helyzetének javulását várta a demokratizálódó társadalom. Eszközének az iskolázottság javulását, valamint a foglalkoztatás rugalmatlanságának enyhítését tekintették. Ami a keresetet illeti, 1990-ben mindösszesen a férfiak 1,3 százaléka, míg a nők csupán 0,4 százaléka kapott 50 000 Ft feletti jövedelmet az 50 főt foglalkoztatott létszámot meghaladó szervezeteknél.

A munkanélküliséggel és az oktatási rendszer fejlettségével ellentétben, a nemek közötti különbségek ténye elhanyagolt tématerület a vidéki szegénység vonatkozásában. A szegénység feminizálódását eredményezi, hogy a társadalom periferiáján többségében szegény nők élnek. Mindez úgy lehetséges, hogy ezek a nők a gyesen, gyeden otthon tartózkodnak, valamint betanított, szakképesítetlen segédmunkásként vállalnak állást, ezen kívül alacsony nyugdíjjal rendelkeznek. Így a szegénység női túlsúlya okán még meghatározóbb szakadék keletkezik nemek között. Azonban a társadalmi hátrány nem a nők magasabb arányának következtében nyilvánul meg elsősorban, sokkal inkább a munkamegosztás, valamint a hatalom birtoklása tekintetében alakul az ki. Ide sorolhatjuk a piacgazdaság megjelenésével a nők rosszabb munkahelyi pozícióját a férfiakhoz képest, azonban annak első tíz évében Magyarországon a nemek közötti különbségek mértéke változatlan a rendszerváltozást megelőző időszakhoz képest, tehát a rendszerváltást követő évek sem hoztak kiugró változást. A nők foglalkoztatási színvonala - amelyre a statisztikákból kiolvasott adatokból (a munkaerőpiaci pozícióból) lehet következtetni – meghaladta a férfiakét, azonban előmeneteli szempontokat tekintve helyzetük kedvezőtlenebb volt a férfiakénál. (Kovách, 2012; Koncz, 1995; Fodor, 2001 idézi Kovách, 2012; Czibere, 2012 idézi Kovách, 2012)

A rendszerváltást követően megugrott a munkanélküliek aránya (14%), mely 1993-ig tartott. 1995-ig csökkent, majd ismét növekedni kezdett. A fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban az 1990-es évek derekán a munkanélküli nők aránya meghaladta a férfiakét. A munkanélküli nők aránya 1992-1994 között 41-42% között alakult, azonban a szerző ebben az időszakban a munkanélküliség átalakulását prognosztizálta, a nők hátrányára. 2010-ben már elérte a 44 százalékot, a gazdaságilag aktív népesség százalékában arányuk 10,8 % volt, 2015. évre jelentősen (4,2%-kal), 2021-re további két és fél százalékkal, 4,1 százalékra csökkent Magyarországon. Ebből a nők aránya 48,9%, tehát kevesebb nő (95 800 fő) volt munkanélküli, mint férfi (99 900 fő), de számuk napjainkra megközelíti egymást (Koncz, 1995; KSH-STADAT-A 15–74 éves...). Így Koncz (1995) prognózisa beigazolódni látszik.

Munkaerő felvétel kapcsán nemek közötti diszkrimináció jelentkezik a munkaerőpiacon. A nők esetében a munkaerői pozíció tekintetében tart ez a munkába állástól egészen a foglalkozási életpálya végéig. Adott egy piramissal jellemezhető foglalkozási szerkezet, melyben nagyobb arányban az alsóbb szinteken helyezkednek el a nők, csúcsa felé egyre kisebb számban. A 20. század második felében, a szocialista társadalomban számtalan esetben azért helyeztek nőket vezető pozícióba, hogy azzal szemléltessék a nők jelentőségét, azonban mindehhez megbecsülés nem társult, csak szimbólumként kezelték őket. Az 1990-es népszámláskor azonban 29 százalékkal nőtt a magyarországi női vezetők száma az 1980-as népszámlás adataihoz képest. Ami a keresetet illeti, azonos munkakörben, egyenlő munkáért jellemzően különböző bérezés jelenhet meg, mindez a nők hátrányára. A fent említett piramis azonosítható a kereseti piramissal is, amelyben szintén alul helyezkednek el a nők. Mindezt alakíthatják eltérő munkaköri adatok, de nem ritka azonos beosztásban férfi és nő munkavállaló esetén sem a keresetkülönbség a nők hátrányára. Számszerűsítve, Magyarországon nagyságrendileg 30%-kal alacsonyabb jövedelemre tettek szert a nők az 1990-es évek derekán, mint a férfiak. (Koncz, 1995; Nagy, 1993b idézi Nagy, 1995)

A nemek közötti diszkrimináció annak ellenére történik, hogy Magyarországon az Alkotmány és a Munka Törvénykönyve is diszkriminációs tilalmat fogalmaz meg. Maga a jogsértés bizonyítása, a jog teljeskörű érvényesítése alsóbbrendű jogszabályok létezése híján nehezen kivitelezhető, így következhet be. Megnyilvánul mindez a munkapályázók közötti megkülönböztetésen, még akkor is, ha az álláshirdetésben már nem is jelenik meg nyílt kritériumként, de nőként sok esetben jelentkezni is hiába való, mint a gyakorlat azt mutatta. A felvételi diszkrimináció a rendszerváltást követően még inkább jellemzővé vált hazánkban. Kiemelkedő területként jelent meg e téren a versenyszféra, ahol a profitmotiváltság, vagy a gyors meggazdagodás iránti vágy háttérbe szorította a nőket. Mindez azért alakulhatott így,

mert a nők képzettségüktől, rátermettségüktől függetlenül egyben édesanyák, vagy a jövőben azok lesznek. Így tehát a nők foglalkoztatásának nehezítő körülményeként lehet tekinteni a családanyaságot, mivel az a munkából való kiszakítással, a gazdasági szervezet rövidtávú céljainak befolyásolásával jár, amit azok nem feltétlenül preferálnak. (Koncz, 1995)

A magyar foglalkoztatási rendszert, az ezredfordulót megelőzően kifejezett rugalmatlanság jellemezte. Ezt az anyagi kényszer, továbbá a teljes munkaidős foglalkoztatás kényszere eredményezte. A kétkeresős családmódel már általános érvényévű vált. Hazánkban ekkor nem jellemző a részmunkaidős foglalkoztatás (maximum a foglalkoztatottak 1%-a), holott annak jogszabályi akadálya nem volt, továbbá az ez irányú igény mértéke jelentős volt. 2020-ban hazánkban a részmunkaidős foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül 4,8 százalék, míg ugyanezen évben az Európai Unió 27 tagállamában átlagosan 18,2 százalék volt. A részmunkaidős munkavállalás is jelenthet diszkriminációra adó okot, épp ezért szükséges megfelelő korlátokkal kezelni azt, hogy ne érintse hátrányosan a női munkavállalókat. A foglalkoztatás szerkezetét vizsgálva, a nők többnyire a hierarchia alsóbb szintjein helyezkedtek el, ebből kifolyólag igen csekély számú nő vállalt munkát vezetői, vagy középvezetői pozícióban. (Koncz, 1995, KSH-STADAT-A részmunkaidős...)

Általánosságban véve elmondható, hogy azon munkáltatónál kerülnek jellemzően nők vezető pozícióba, ahol az alkalmazottak nagyobb hányada nő, továbbá azokban az esetekben, amikor már ezen nők édesapja is vezető pozíciót töltött be, valamint rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Ezáltal a „családi tőke” meglete meghatározó egy nő karrierjének alakulása szempontjából. További kiemelkedő szerepet tölthet be a nők karrierjének alakulásában, és annak a családi élettel történő összehangolásában a nagyszülői szerepvállalás, segítség. (Nagy, 1995)

A 21. században a nők több területen kell helyt álljanak, a munka világában történő szerepvállalás és a családi feladatok összehangolása a nők számára nehezített körülményeket jelentenek a mindennapok során. Ezeket a területeket képzik a háztartás, család, ezzel együtt a gyermeknevelés, és a munkahely. A 18. század végétől tartó küzdelem vezetett erre az eredményre, melynek célja a nők megbecsülésének elérése, többek között a szavazati jog megszerzése, a munkába állás volt. A különböző életterületeken kialakult követelmények azonban beláthatatlanok. A háztartási munkákon túl, a gyermeknevelésen át, a munkahelyen történő teljesítésig mind ide sorolhatók. Azok a mozgalmak, amelyek célul tűzték ki a női-férfi egyenjogúságot, eredményre vezettek, az többnyire megvalósult. Ugyanakkor a fent felsorolt körülmények hozzájárulnak ahhoz is, hogy a nők kisebb arányban (16%) kerülnek vezető pozícióba a férfiakhoz képest. (Nagy, 1995; Pongráczné, 2014)

Összességében elmondható, hogy a rendszerváltást követően a magyar nők helyzete romlott, a férfiak helyzetétől nagyobb mértékben. Pozitív változást a nők magasabb, döntéshozatali pozícióban betöltött szerepe eredményezhet. (Koncz, 1995)

3. VÁRASZÓI NŐK SZEREPE A TÁRSADALOMBAN ÉS GAZDASÁGBAN

3.1 HEVES MEGYE DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI

Heves megye az Észak-Magyarország régióban helyezkedik el, területe az 1950. évben a „Heves megye fontosabb statisztikai adatai 1950-1955” című kötet (1956) alapján 363 628,3 hektár, azaz 3 636,28 km² volt, mely 2000-ben 3 637,41 km²-re növekedett, 2011-ben pedig a 3 637,21 km²-rel tartották nyilván (KSH-Területi adatok-...).

Népességét tekintve, azt 1980-tól folyamatos csökkenés jellemzi, népessége ekkor 353 766 fő volt. Ahogyan azt a 3. táblázat mutatja, 1960 és 1980 között még egy enyhefokú népességszám növekedés volt megfigyelhető Heves megyében, azonban 1990-re jelentős népességcsökkenés (14 390 fő) következett be az 1980. év népességszámához képest. Ami a belföldi vándorlási különbözetet illeti, Heves megyében 2005-től (-95 fő) negatív tendencia alakult ki, amely egészen 2020-ig eltartott (398 fő), 2021-re némi csökkenést mutatva (68 fő) továbbra is pozitív értéket mutat. Ugyanakkor Mészáros (1995) tanulmányában arról számol be, hogy az iparosodott megyék közül az északi térségben 1960 és 1990 között csak Borsod-Abaúj-Zemplén megyében növekedett a lélekszám, míg Heves és Nógrád megyét csökkenő lélekszám jellemezte, többek között az 1960 és 1980 között végbemenő tömeges elvándorlás eredményeként. 1990-ben már csak 339 976 fő állandó népessége volt Heves megyének. Ezen vándorlások esetenként állandó érvényűek voltak, azonban jellemző volt az ideiglenes letelepedés is. Országon belül leginkább az egymással határos megyék közötti lakóhely változtatás fordult elő, és ezekben az esetekben is a cél a nagyobb méretű városok, községek voltak. Ezzel a típusú népességszám csökkenéssel jellemezhető a legtöbb község. Az elvándorlók zömében 18. életévüket betöltött, keresőképes személyek voltak, amely negatívan változtatta meg az adott település korösszetételét, továbbá a házasságkötések számát is befolyásolta, amiből pedig a születések számának csökkenése is következett (Mészáros, 1995; KSH STADAT- A népmozgalmi események...).

3. táblázat: A népességszám és népsűrűség alakulása Heves megyében (1949-2011)

Év	Népesség	Népsűrűség
	fő	fő/km ²
Jelenlévő népesség		
1949	316 273	87,0
1960	347 856	95,6
1970	347 270	95,5
Állandó népesség		
1980	353 766	97,3
1990	339 376	93,3
2001	325 132	89,4
2011	310 192	85,3

Forrás: KSH STADAT- A népmozgalmi események...

A megye (állandó) népessége a Központi Statisztikai Hivatal „A népmozgalmi események megye és régió szerint” összefoglaló (STADAT) táblája alapján a 2011. évi népszámlálás időpontjára 1949-hez képest 2,3 százalékkal, 1980-hoz képest pedig 12,68 százalékkal csökkent. A népsűrűség míg 1949-ben 87 fő/km² volt, 1980-ra jelentősen emelkedett (97,3 fő/km²), 2011-ben ugyanakkor már csak 84,9 fő/km² volt. A Központi Statisztikai Hivatal által számított adatok szerint 2021-ben a megye népessége már csak 291 967 fő, népsűrűsége pedig 80 fő/km² volt.

A Központi Statisztikai Hivatal „A települések száma és népessége jogállás szerint, 2022. január 1.” című (STADAT) összefoglaló táblája szerint, Magyarország népességének nagyobb hányada (69,9%) városban, nem pedig községben vagy nagyközségben él, addig Heves megyét vizsgálva, községek és nagyközségek népessége (156 052 fő) meghaladja a megyében található városokban élők számát (133 886 fő). A megyében mindösszesen 11 város és 110 község található.

A születéskor várható élettartam (4. táblázat) minden vizsgált évben (2001, 2012, 2021), férfi és nő tekintetében is alul marad az országos átlaghoz képest, egy év kivételével. 2001-ben a nők születéskor várható élettartama meghaladta 0,32 évvel az országos átlagot (76,46).

4. táblázat: A születéskor várható átlagos élettartam alakulása Heves megyében (2001-2021)

Nem	2001	2012	2021
	év		
Nő	76,78	78,03	76,81
Férfi	66,77	70,78	69,16

Forrás: KSH STADAT: Születéskor várható..., saját szerkesztés.

Átlagosan a megyében kötött házasságok hat százaléka kötött a Pétervásárai járásban az 1995-2021. közötti időszakot vizsgálva, valamint míg Heves megyében 5,95 százalékkal nőtt a házasságkötések száma 1995-ről 2021-re, addig a Pétervásárai járásban közel 12 százalékkal (11,85%) csökkent (TeIR-KSH).

Heves megyében a munkanélküliségi ráta 2021. IV. negyedévében 3,7 százalék, ami jelentős csökkenésre utal, ugyanis 2010. év ugyanezen időszakában 12 százalék volt. Az országos munkanélküliségi ráta 2010-ben 10,4 százalék volt (KSH STADAT-Munkanélküliségi ráta...).

3.2 VÁRASZÓ, ÉS A TELEPÜLÉSEN VÉGZETT KUTATÁS BEMUTATÁSA

3.2.1 A Váraszón végzett kutatás bemutatása

A vizsgálat 2022. június-szeptember időszakban, Váraszó községben zajlott. Adatgyűjtés során elsődleges forrásom primer kutatásból származott, tekintve, hogy Váraszón e témában még nem történt kutatás. A primer kutatás kérdőíves felmérés formájában, valamint interjúk alkalmazásával történt.

Mivel a kutatásom célja a váraszói nők társadalmi és gazdasági szerepének meghatározása, az ehhez szükséges adatokat elsősorban a lakosság körében lebonyolított kérdőíves felméréssel gyűjtöttem össze. Szükségesnek éreztem összehasonlítási alapként férfiakat is megkérdezni az adott kérdéskörökben, így a kérdőívet nők és férfiak egyaránt kitöltötték, de más-más arányban, a nők javára. A saját magam által összeállított kérdőív mivel mátrix típusú kérdéseket is magában foglal, melyek célja a kérdések áttekinthetőbbé tétele, valamint a kérdőív terjedelmének lerövidítése, papír alapon 33, míg online formában 43 kérdést tartalmaz. Mindkét esetben anonim módon, önkéntesen történt annak kitöltése.

A településen élő, internethozzáféréssel nem rendelkező lakosok részére papírformában tettem elérhetővé kérdőívemet, mely egy részét személyes megkereséssel adtam át. Egy helyi vállalkozó, Kovácsné Salamon Linda, fodrász is segítette munkámat oly módon, hogy lehetőséget biztosított vendégkörének a szolgáltatás igénybevétele alatt a kérdőív kitöltésére. A személyesen átadott kérdőíveket, hogy a kitöltők anonimitásukat megőrizhessék, egy előre kijelölt gyűjtőpontban adhatták le. Ez a gyűjtőpont a váraszói élelmiszerbolt volt, ahol a tulajdonos, Kovács Attila biztosított számomra lehetőséget erre.

További adatgyűjtési módként személyes jelenléttel zajló interjúkat alkalmaztam (5. táblázat).

5. táblázat: Kutatás során végzett interjúk alanyai, interjú típusok szerint

Spontán	Strukturált	Élet
	interjú alanyai	
Henger Ferencné	Kovács Vilmosné	Nagy Károlyné
Pál Elemérné	Ország Józsefné	Vincze Károlyné
	Pálfi Józsefné	
	Sipos Boldizsár	
	Vincze Szabolcs	

Forrás: Interjúk készítése Váraszón, 2022. Saját szerkesztés

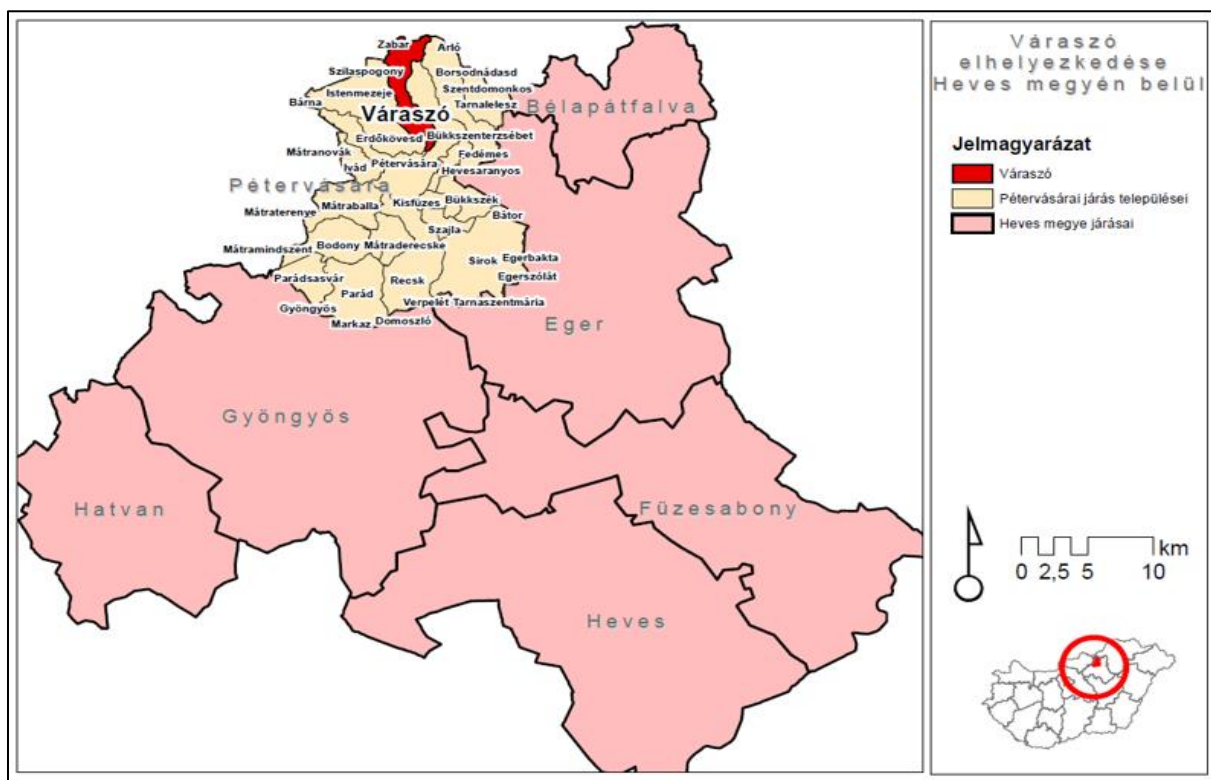
A kevert típusú, ún. életinterjú során, mely strukturált és mélyinterjú keveréke, az alanyok viselkedése az alábbiak szerint alakult. Vincze Károlyné az interjú készítése során (melyről hanganyag is készült a beleegyezésével) miközben mesélt felállt, hevesen gesztikulált, nagyon lelkesnek bizonyult. Az interjú egésze alatt szemkontaktust tartott velem, egyes történeteknél elérzékenyült. Nagy Károlyné gyakran a távolba meredt, olykor csendben maradt, elrévedt. Az interjú egyes szakaszaiban gesztikulált és szintén lelkesen mesélt. Mindkét esetben az interjú időtartama meghaladta a 90 percet.

Szekunder kutatást végeztem olyan adatbázis alkalmazásával, mint az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), mely települési, megyei és regionális statisztikai adatokat foglal magában különböző adatgazdák közreműködésével. Többek között integrálja a Központi Statisztikai Hivatal adatait is. Legfőképp ezen adatokkal dolgozva, kutatási tématerületemmel kapcsolatos mutatókat választottam ki, területi lehatárolást és időszakot határoztam meg, így jutottam a kívánt eredményekhez. Emellett

közvetlenül a Központi Statisztikai Hivatal adatait is vizsgáltam kutatásom során, azon belül is a népszámlálásból eredő területi adatokat, valamint az összehasonlító táblákat (STADAT), melyek széles körben (népmozgalom, népesség, gazdaság stb.) tartalmaznak adatot az 1900-as év második felétől napjainkig. Mindezek előtt pályamunkám témájához szorosan kapcsolódó szakirodalmakat dolgoztam fel. Ezek a szakirodalmak a nők társadalomban, családban, közösségekben, valamint a gazdaságban, munka világában betöltött szerepét határolják körül.

3.2.2 Váraszó általános bemutatása

Az általam vizsgált település, Váraszó község az Észak-magyarországi régióban, Heves megye északi részén (*1. térkép*) a Pétervásárai járásban található. Területe 27,1 km².

1. térkép: Váraszó elhelyezkedése Heves megyén belül

Forrás: OTAB. Szerkesztette: Szekeres Evelin, 2019

Erdőkkel körülvett, közel tíz kilométeres völgyben húzódó zsákfalú (*5. ábra*), melyet első alkalommal 1280-1290. közötti időszakban említ oklevél, mint községet (Pesty, 2005). A természeti- (több tíz hektáros egybefüggő erdőterületek, horgásztavak, forrásvíz lelőhelyek), és

kulturális (Árpád-kori templom) adottságainak köszönhetően számottevő turisztikai vonzerővel rendelkezik.

5. ábra: Várászó légifelvételen (2018)

Forrás: www.varaszo.hu

Várászó funkcióját tekintve mezőgazdasági település, ahol egykor sertés- és marhatenyésztés volt számottevő. A Mátra dombos vidékén az erdők a helytelen gazdálkodás miatt elfogytak, területüket legelőként hasznosították, valamint a kevésbé kimerített területeket felszántották, így növénytermesztés is folyt ezeken a területeken (Borovszky, 1910). Erre utal a címerében megjelenő ekevas és csoroszlya is.

Várászó helyi önkormányzattal (polgármester 2019-től Vincze Ferenc), és választott tagokból álló képviselőtestülettel ugyan rendelkezik, azonban 2019-ben a helyhatósági választásokat követően, közel egy évtized után, a rendszerváltozást megelőző gyakorlathoz hasonlóan, ismét közös polgármesteri hivatalban intézheti ügyeit öt település lakossága, melyek Erdőkövesd, Ivád, Kisfüzes, Pétervására és Várászó. Pétervásárán járási hivatal is működik, mely 3 osztályt foglal magában. A Kormányablak Osztályon és a Hatósági és Gyámügyi Osztályon túl a Foglalkoztatási Osztály is segítséget nyújt a többek között a várászói lakosságnak is ügyintézéseik során.

A település mellett magasodó domb tetején, a temető mellett egy Árpád-kori templom is fellelhető, melynek állapotmegőrzése a 19. század utolsó éveiben, valamint legutóbbi felújítása az 1990-es évek végén társadalmi munkával valósulhatott meg. A heti rendszerességű szentmiséket napjainkban a település központjában elhelyezkedő, 1965-66-ban adományokból, szintén társadalmi munkával épült római katolikus templomban celebrálják, ahol megépítését követően elsőként néhai nagyszüleim, Szekeres Pál és Oroszi Erzsébet kötöttek elsőként házasságot. Közelében található még az óvodán és polgármesteri hivatalon túl a közelmúltban pályázati forrásból felújított orvosi rendelő is, ahol heti egy alkalommal felnőtt és gyermek háziorvosi rendelés zajlik.

Ami a település (köznevelési) intézményi ellátottságát illeti, a településen 2006-ig általános iskola működött, kezdetben nyolc osztállyal, majd 1998-tól három osztállyal. Megszűnését követően az osztályokat a pétervásárai Tamási Áron Általános Iskola alsó tagozatos osztályaival egyesítették. 2006-tól tehát Váraszó egyetlen köznevelési intézménye az óvoda, mely 2007-től a Pétervásárai Napköziotthonos Óvoda és Bölcsőde tagóvodája, korábban ugyanis egy évtizedig önálló intézmény volt. Az intézmény vezetője Vincze Ferencné. Középfokú végzettség megszerzésére legközelebb Pétervásárán, a Mezőgazdasági Szakképző Iskolában nyílik lehetőség a térség, így Váraszó fiataljai számára, de jellemzően a megyeszékhelyen, Egerben található középiskolák a legnépszerűbbek köreikben. Felsőfokú végzettség megszerzésére – Váraszóhoz legközelebb – Egerben nyílik lehetőség.

A szépségipari, főként női vállalkozók (fodrász, manikűrös, masszőr) szolgáltatásain túl, működik a településen egy élelmiszerbolt, melynek vezetésősége 2022. februárjában évtizedeket követően megváltozott. Egy helyi vállalkozó, Kovács Attila vette át annak működtetését a nyugdíjas korú Pál Elemérnél. A Berek kocsmát szintén helyi, gyermekkorától Váraszón élő vállalkozó, Kovács Krisztián vezeti családjával. A 2019-ben újdonságként megjelenő Patak büfét egy Váraszóra betelepülő vállalkozó, Csóka Zsolt működteti. Váraszón található még a Magyar Posta egy kirendeltsége is, melynek szolgáltatásai hétköznapi, sávós (08:00-11:00; 13:00-15:00) nyitvatartással érhetőek el a településen.

Az alábbiakban a település társadalmát szeretném bemutatni néhány fotóval a múltból, valamint napjainkból. A településen 1960-ban létrejött termelőszövetkezet egyik mellékága a juhtenyésztés volt. A juhnyáját nyírás után a juhász Váraszó leghosszabb útján, a Szabadság úton terelte végig, érintve ezzel a településen akkor még működő zöldség-gyümölcs üzletet, élelmiszer boltot és méteráru üzletet (6. ábra).

**6. ábra: A termelőszövetkezeti juhnyáj terelése Váraszó leghosszabb útján
az 1980-as években**

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszko.kozseg/photos>

A 7. ábrán egy TSZ korabeli aratóbrigád látható, mely munkafolyamat napjainkban, ebben a formában már csak emlék.

7. ábra: Váraszói aratóbrigád

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszo.kozseg/photos>

A termelőszövetkezet egyik, 1969-től működő melléküzeme a faüzem volt. Dolgozói főként helyi asszonyok, de az üzemben már nem csak TSZ tagok dolgozhattak, egyéb munkaerőt is foglalkoztatott annak vezetősége (8. ábra).

**8. ábra: Termelőszövetkezet mellékágaként létrejött
váraszói faüzem dolgozói (1970)**

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszo.kozseg/photos>

Két váraszóí származású fiatal kötött házasságot 1959-ben Váraszón, mely lakodalomnak nászmenete a 9. ábrán látható. Vincze Károlyné, Izsméria kutatásom során interjút adott számomra, ahol elmondta, ebben az évben ünneplik 63. házassági évfordulójukat. Párja és ő maga is a váraszóí közösség oszlopos tagja napjainkban is.

9. ábra: Vincze Károlyné, váraszóí lakos lakodalmi menete (1959)

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszo.kozseg/photos>

Váraszón egykor férfi és női tagokból álló népdalkör működött, mely 2010 óta már új, egyesületi formában, kizárólag női tagokkal működik (10. ábra). A helyiekhez mindig közel állt a népzene, a kórus ennek az egyik hagyományőrzési formája.

10. ábra: Váraszói Rozmaring népdalkör (2018)

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszo.kozseg/photos>

A településen minden rendezvényen előadást ad Váraszó 1970 óta működő citerazenekara, amely 2001 óta bejegyzett, kulturális tevékenységet folytató egyesület, 2011-től pedig közhasznú egyesület. 21 főből álló gyermekcsoport és tíz főből álló felnőtt csoport tart heti rendszerességgel zenekari próbákat egy önkormányzat által biztosított épületben. A Váraszói Gyöngyvirág Citerazenekar Kulturális Egyesület (11. ábra) – melynek magam is tagja vagyok – rövidített nevén, VGYCKE néven is ismert.

**11. ábra: A Váraszói Gyöngyvirág Citerazenekar fennállásának 50 éves jubileuma
(2021)**

Forrás: https://www.facebook.com/varaszocitera/photos_albums

A településen jellemző hagyományőrző események közé tartozik többek között, hogy minden május elsején díszítendő májusfát szállítanak önkéntes varaszoí férfiak az önkormányzat jóvoltából a férjezetlen lányos házhoz. Ezeket a fákat a férjezetlen nők szalagokkal díszítik fel. Napjainkra már csak a központi téren történik közösségi májusfa állítás, melyre a hajadon lányok neveivel ellátott szalagokat kötnek helyi lakosok egy rendezvény keretében. Ilyen további közösségi, hagyományőrző program volt 2022. szeptemberében, szintén az önkormányzat szervezésében az a hagyományőrző esemény, mely során libavéres gancát (másnéven: gánica vagy dödölle) készítettek a helyi asszonyok a helyi lakosok, többek között az óvodások bevonásával (12. ábra).

12. ábra: Hagyományőrző program (2022)

Forrás: <https://www.facebook.com/varaszo.kozseg/photos>

3.2.3 Váraszó népesedése 1990 és 2021 között

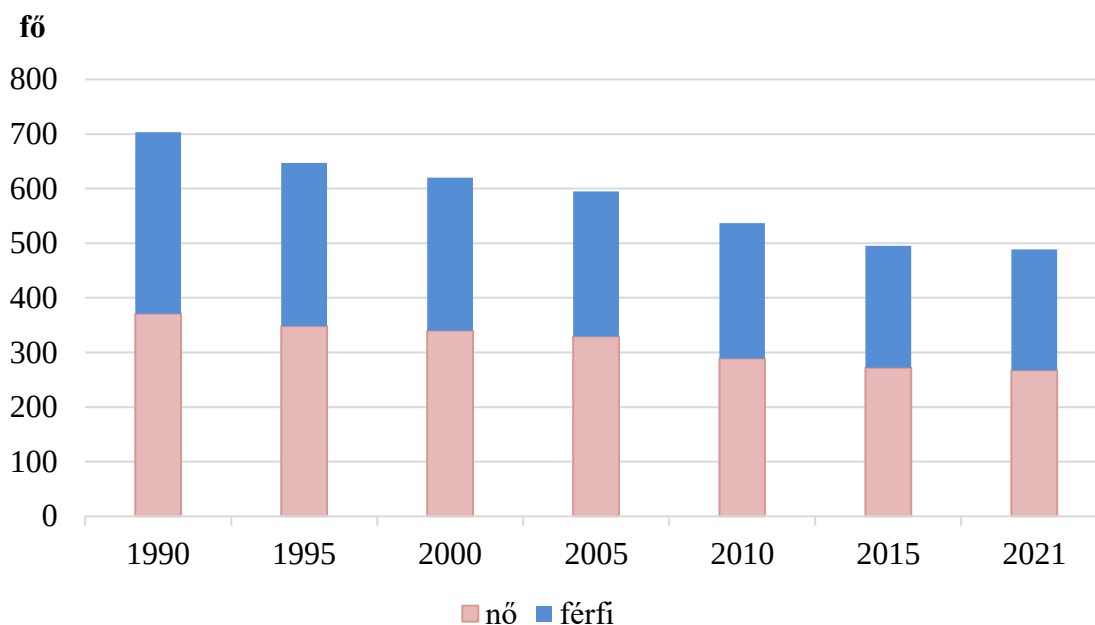
Váraszó állandó népessége 1990-ről 2021-re 30,4 százalékkal, az élveszületések száma pedig közel harmadára csökkent, azonban a házasságkötések száma egyenletes (6. táblázat).

6. táblázat: Demográfiai mutatók alakulása Váraszón (1990-2021)

	1990	1995	2000	2005	2010	2021
Állandó népesség (dec. 31.) (fő)	703	647	620	595	537	489
Élveszületések (fő)	3	6	6	3	1	1
Halálozások (fő)	17	12	9	13	6	7
Házasságkötések (eset)	1	0	2	1	0	1
Válások (eset)	2	0	0	1	2	1

Forrás: TeIR-KSH, saját szerkesztés.

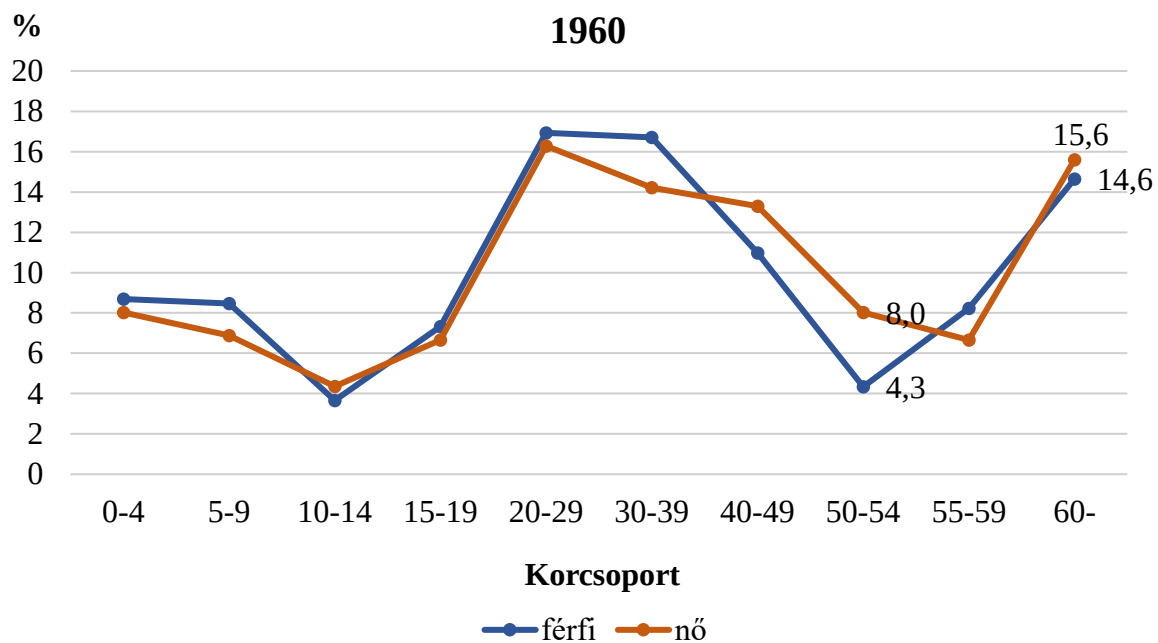
A népesség nemek szerinti összetétele az elmúlt három évtizedben közel egyenlő mértékben oszlik meg, azonban minden vizsgált évben (13. ábra) több nő élt Váraszón, mint férfi.

13. ábra: Váraszó állandó népességének alakulása (1990-2021)

Forrás: TeIR-KSH, saját szerkesztés.

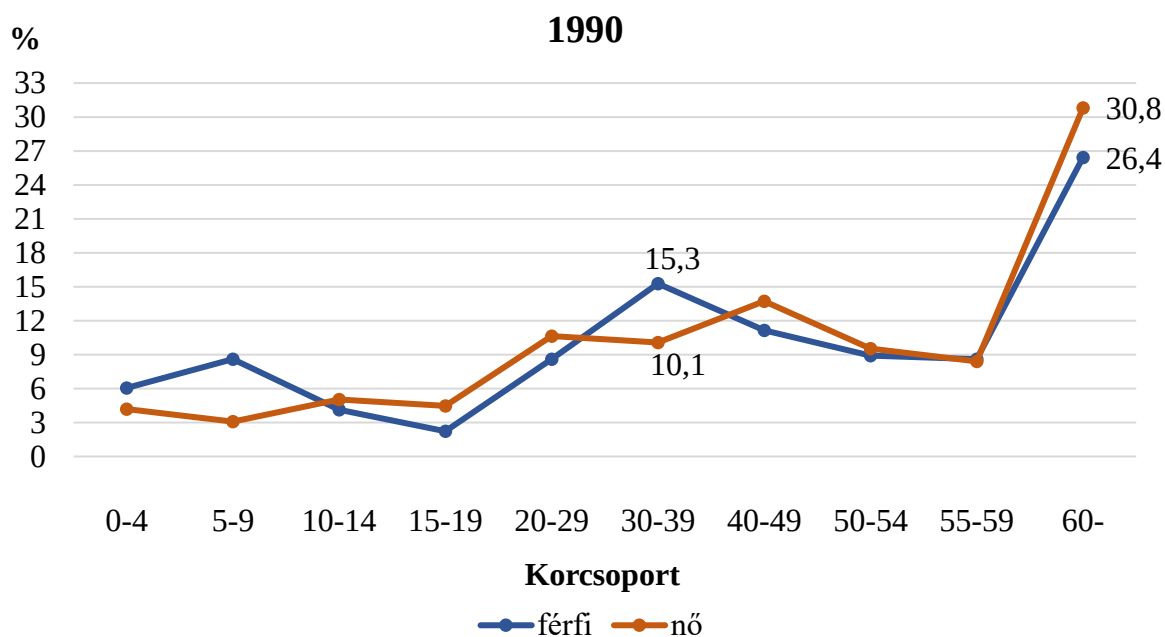
Az 1960. évi népszámlálás adatait vizsgálva, a váraszói népesség nemenkénti koreloszlása azt mutatja, hogy az 50-54 éves korcsoportba tartozó férfiak aránya (4,3%) közel fele az ugyanezen korosztályba tartozó nők arányának (8%) (14. ábra).

14. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (1960)

Forrás: KSH-1960. évi népszámlálás, saját szerkesztés.

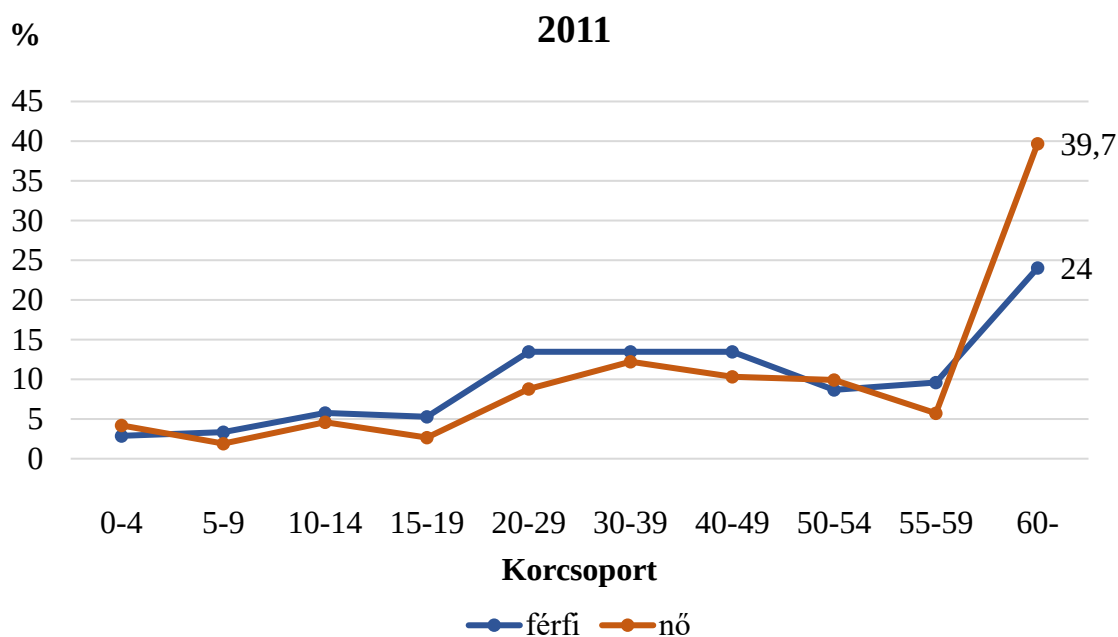
1990-re ez a különbség megszűnik, ugyanakkor ekkor már a 30-39 évesek korcsoportjába 5,2 százalékkal több férfi (15,3%) sorolható, mint nő (10,1%). A 60 éves és annál idősebb korcsoportba tartozó férfiak, valamint nők aránya közel megkétszereződött 1960-hoz képest, a férfiak esetében arányuk 15,6 százalékról 26,4 százalékra, a nők esetében arányuk 15,6 százalékról 30,8 százalékra emelkedett (15. ábra).

15. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (1990)

Forrás: KSH-1990. évi népszámlálás, saját szerkesztés.

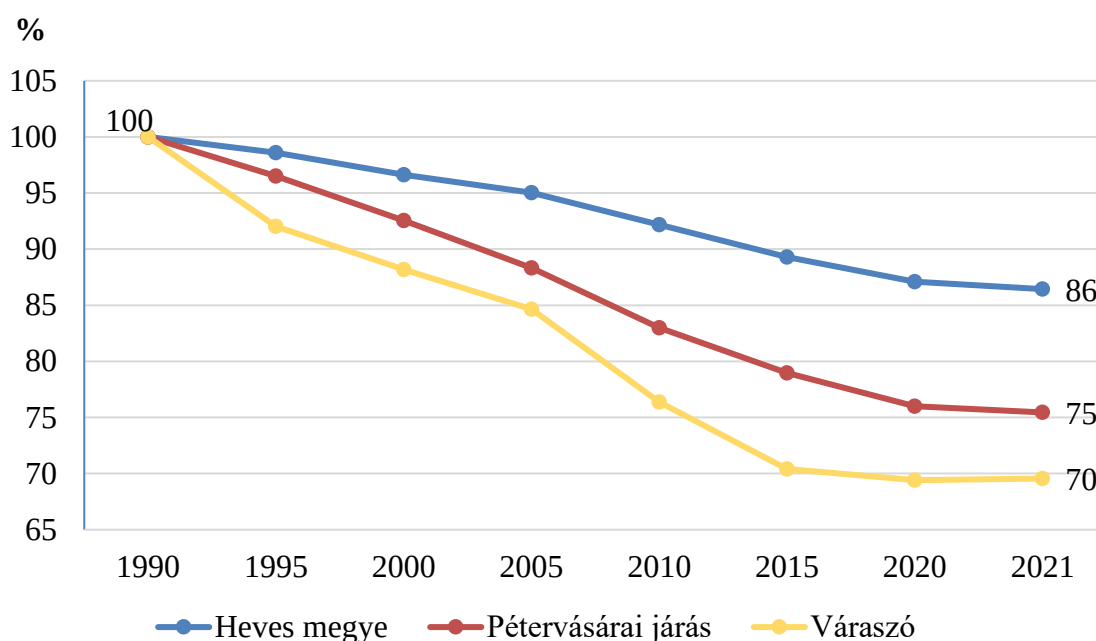
A 2011. évi népszámlás adatai alapján, jellemzően több férfi állandó népessége volt Váraszónak, mint nő. Azonban a nemek aránya közel azonos arányban oszlik meg korcsoportonként, egy kivétellel. A 60 éves és annál idősebb korcsoportba tartozó nők aránya (39,7%) 15,7 százalékkal magasabb, mint a férfiaké (24%) (16. ábra)(KSH-Területi adatok...).

16. ábra: A váraszói férfiak és nők százalékos megoszlása korcsoportonként (2011)

Forrás: KSH-Területi adatok..., saját szerkesztés.

Az 1990. évet bázisévnek tekintve, Heves megye és a Pétervásárai járás állandó népességének százalékos alakulását összevetve Váraszó állandó népességének százalékos alakulásával, Heves megye esetében egyenletes, a Pétervásárai járásban már fokozott intenzitású, míg Váraszón intenzív népességcsökkenés figyelhető meg. Százalékos arányában Váraszó népessége megközelítette a Pétervásárai járásét 1990 és 2005 között, azonban 2015-re kilenc százalékkal nagyobb mértékben csökkent Váraszó állandó népessége, mint a Pétervásárai járásban, ez a tendencia napjainkban mérséklődni látszik. 2015 tekinthető mélypontnak a vizsgált évek tekintetében, ugyanis a megyei átlagos népességcsökkenés mértékéhez képest ekkor 19 százalékkal nagyobb népességcsökkenés következett be Váraszón (17. ábra).

17. ábra: Heves megye, a Pétervásárai járás és Váraszó állandónépességének százalékos alakulása (1990-2021)

Forrás: TeIR-KSH, saját szerkesztés.

A Pétervásárai járás 20 településén az elmúlt 31 évben átlagosan 25 százalékkal csökkent az állandó népesség. Az a település, melyet legjobban sújtott a népességcsökkenés, Fedémes, ahol 41 százalékkal, közel felére csökkent a település állandó népessége. Váraszó népességét érintő változás (30%) a járási átlagot öt százalékkal meghaladja, ami 214 fő csökkenést jelent (7. táblázat).

7. táblázat: Az állandó népesség számának alakulása a Pétervásárai járás településein (1990-2021)

Település	1990	2021	Népességcsökkenés mértéke
	fő	fő	százalék
Fedémes	497	293	41
Istenmezeje	2 125	1 361	36
Kisfüzes	198	129	35
Parádsasvár	590	391	34
Váraszó	703	489	30
Sirok	2 491	1 742	30
Ivád	525	374	29
Bodony	1 032	736	29
Bükkszék	983	702	29
Mátraderecske	2 548	1 822	28
Mátraballa	1 008	724	28
Bükkszenterzsébet	1 354	1008	26
Parád	2 436	1 873	23
Recsk	3 342	2 685	20
Terpes	272	221	19
Szentdomonkos	597	500	16
Tarnalelesz	1 990	1 671	16
Szajla	728	618	15
Pétervására	2 553	2 177	15
Erdőkövesd	762	655	14
Pétervásárai járás összesen	26 734	20 171	25

Forrás: TeIR-KSH, saját szerkesztés.

3.3 KUTATÁS MÓDSZEREI ÉS A MINTA BEMUTATÁSA

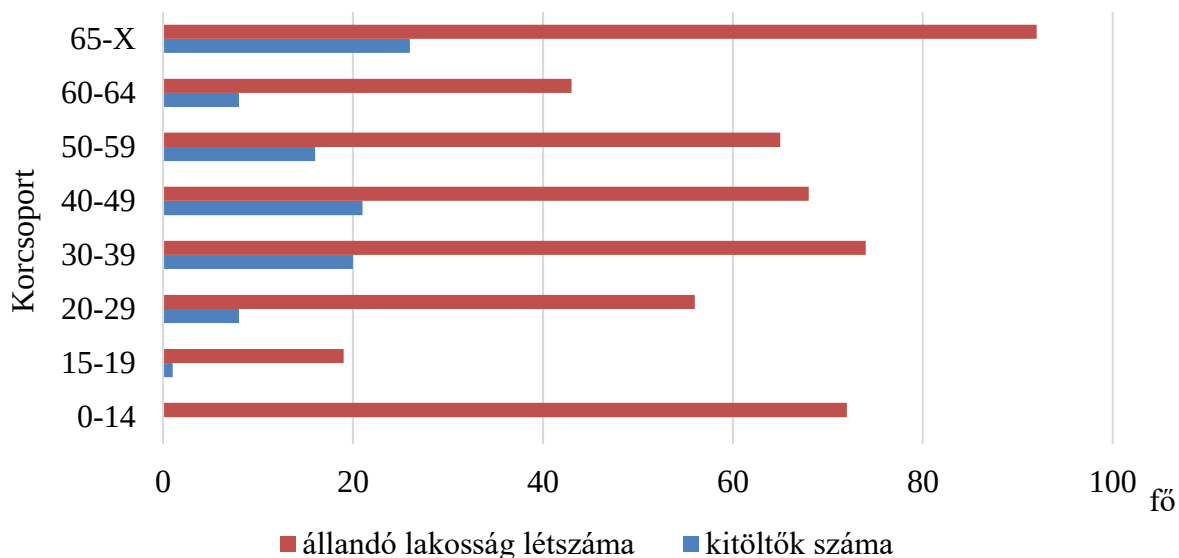
3.3.1 Kérdőíves felmérés, mint vizsgálati minta bemutatása

A mintavétel Váraszó lakosságának körében történt. Konzultációnk során témavezetőmmel arra a következtetésre jutottunk, hogy nem elegendő kizárólag nőket bevonnom a kérdőíves felmérésbe, mivel egyes kérdésekben meghatározó lehet a férfi lakosság által nyújtott információ is, a két nemet érintő összehasonlítás alapját képezhetik.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a település állandó népessége 2021-ben 489 fő volt. A kérdőíves felmérés résztvevője 100 fő volt, vagyis az állandó népesség 20,4 százaléka. A népességen belül a nők száma 267 fő, melyből 72 fő vett részt kutatásomban, tehát a váraszói nők 26,9 százaléka szolgáltatott adatot a felmérés során.

Kiértékelés során egyes esetekben az összes válaszadót, egyes esetekben pedig kizárólag a női válaszadók által szolgáltatott adatokat dolgozom fel. Ezért tartom fontosnak megjegyezni, hogy míg az összes válaszadót vizsgálva leghangsúlyosabb a 45-49 éves korosztály (14%), valamint a 30-34 évesek (12%) korcsoportja, addig csak a női kitöltőket vizsgálva, legnagyobb arányban (13,9%) a 65-69 évesek korcsoportja, valamint a 45-49 éves (11,1%) nők korcsoportja vett részt a felmérésben. Esetükben a válaszadók több, mint fele (55,5%) 50 éves kor feletti.

A kitöltők 1931 és 2005 között születtek, tehát 17 és 91 év között alakul a válaszadók életkora. Állandó népességi adatokat vizsgálva (18. ábra), a kitöltők 66 százaléka a 15-59 évesek korcsoportjába sorolható, ami az állandó lakosság azonos korcsoportjai összlétszámának 23,40 százalékát teszi ki. A 0-14 éves korosztályból kitöltés nem történt.

18. ábra: A kitöltők száma és Várászó állandó népességének alakulása korcsoportonként

Forrás: Kérdőíves felmérés Várászón, 2022. Saját szerkesztés.

3.3.2 A váraszói nők gazdasági és társadalmi helyzetének vizsgálata során alkalmazott módszerek bemutatása

A kérdőív egyes kérdései a válaszadók költési szokásaira vonatkoztak. Általuk információt kaptam arról, mekkora az egyes háztartásokban a villanyszámlára fordított havi kiadás mértéke, az élelmiszerre-, valamint szezonálisan a fűtésre fordított költségek nagysága. Ezeket az adatokat – a kitöltések számának (100) megfelelően, forint összeg nagysága szerint – növekvő sorrendbe állítottam, majd a legmagasabb értéket a maximumnak tekintve, 100 százaléknak feleltettem meg. Ebből az eljárásból 3 új mutató keletkezett, melyek az energiaköltség-, az élelmiszerköltség-, valamint a fűtésköltség indikátor nevet kapták. A három költségindikátort minden kitöltő (háztartás) esetén összegeztem, majd a háztartásokat alapul véve, az így kapott legmagasabb értéket ismét 100 százaléknak tekintve, kialakítottam egy végső indikátort, melyet jövedelem indikátornak neveztem el. Ezt a mutatót a továbbiakban a változók kapcsolatainak elemzése során alkalmazom.

Többek között Microsoft Excel programot használtam a kérdőív feldolgozása során, ahol a kérdőív kérdéseit oszlopokba, a válaszadók adatait sorokba rendezve kezeltem. A programban használható szűrő funkció, valamint a valamely sorrend szerinti rendszerezés szerves részét képezte az adatok áttekinthetőbbé tételének. Ezen túl leghasznosabbnak a

kimutatás funkció (Pivot-tábla) bizonyult, amely összegzi, csoportosítja a kijelölt adatokat, ezzel áttekinthetőbbé téve a kapott adathalmazt.

Az excelben összegyűjtött, letisztított (gépelési hiba kijavítása) adatokat a Statistical Package for Social Sciencies (SPSS) program segítségével tovább elemeztem. A programmal az egyes változók (kérdőív kérdések) közötti kapcsolatokat vizsgáltam, mely során legfeljebb két változós elemzéseket készítettem.

A kereszttáblák elemzési módszer a változók gyakoriságát mutatja meg. Ezt százalékos megoszlásban is képes a program megjeleníteni az általunk kiválasztott (sorok vagy oszlopok) szerint. Kereszttábla esetén szabadságfokot is értelmezünk, amely a táblázat nagyságát jelöli. Alkalmazásával khi négyzet próbát végeztem, ahol két névleges, illetve sorrenden alapuló minőségi (nominális-nominális, ordinális-ordinális, ordinális-nominális) változó közötti kapcsolatot elemeztem. Ez a módszer megmutatta, hogy az általam kijelölt két változó esetében az állított nullhipotézis valószínűsége mekkora, vagyis hogy azok között van-e szignifikáns kapcsolat, amikor a szignifikancia szint kisebb, mint 0,05. Amennyiben szignifikáns a kapcsolat, a nullhipotézis (a két változó független egymástól) elvethető, tehát a két változó nem független egymástól.

Két nominális, névleges – bizonyos esetekben egy nominális és egy ordinális – változó közötti kapcsolat szorosságát a Cramer's V együtthatóval vizsgáltam, mely értéke 0-1 közötti intervallumban értékelhető. Ha a mutató értéke nullához közeli, a két változó független egymástól, míg az egy érték erős kapcsolatot jelent.

Két ordinális mérési szintű változó esetén az azok közötti kapcsolat szorosságát, értékeinek sorrendje közötti összefüggést Gamma együtthatóval vizsgáltam. Ezen együttható értéke -1 és 1 közötti értéket vehet fel. Pozitív értéke esetén egyenes, negatív értéke esetén ellentétes irányú kapcsolatról beszélhetünk a két változó között.

A két változós, azon belül két-két dimenziót tartalmazó 2x2 kereszttáblák esetén a Phi együttható is vizsgálható, amely értéke a két változó kapcsolat erőségére utal. Vizsgálatom során ezen értéket nem elemeztem tekintve, hogy a kérdéses esetekben nem függött a két változó egymástól.

A Pearson-féle korreláció számítással két-két változót kapcsolatát, annak szorosságát vizsgáltam. Értéke -1 és 1 között alakul. 0 érték esetén nincs lineáris kapcsolat a két változó között, azok korrelálatlanok. Ha nullától kisebb értéket vesz fel, ellentétes irányú, nullától nagyobb érték esetén, pozitív, egyenes irányú kapcsolatról beszélhetünk.

3.4 VÁRASZÓ LAKOSSÁGÁNAK KÖRÉBEN KÉSZÍTETT KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

Korcsoportokat (16 db) hoztam létre a női kitöltők tekintetében, mely életkor szerint 5 éves eltéréssel csoportosítja a kitöltő nők adatait (8. táblázat). Ezt a csoportosítást a kizárólag nőkre vonatkozó kimutatások során alkalmazom.

8. táblázat: Női korcsoportok alakulása

Korcsoport	Kitöltők megoszlása (%)
15-19	1,39
20-24	1,39
25-29	8,33
30-34	9,72
35-39	9,72
40-44	2,78
45-49	11,11
50-54	8,33
55-59	4,17
60-64	9,72
65-69	13,89
70-74	6,94
75-79	8,33
80-84	1,39
85-89	1,39
90-94	1,39

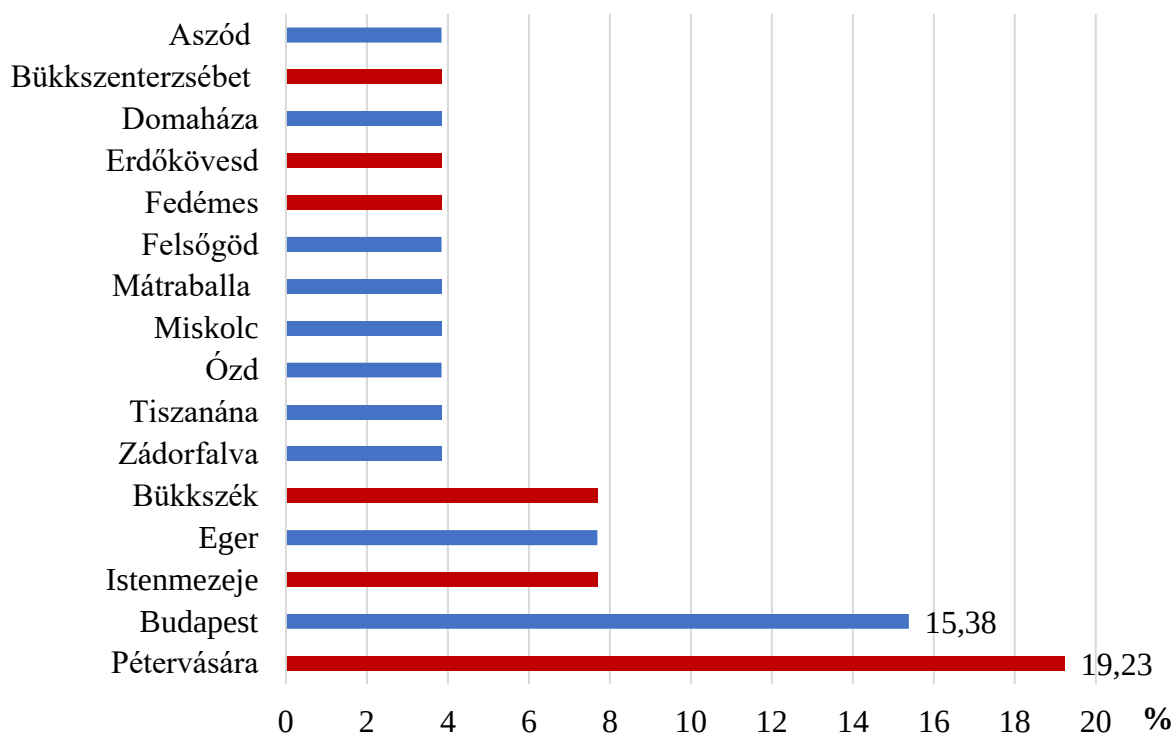
Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022.

Saját szerkesztés.

Az egyes kimutatások elkészítése során nem feltétlenül azonos a kérdéses csoportba sorolhatók száma az általános korcsoport szerinti létszámmal. Például házasság időpontjának életkor szerinti vizsgálatakor egyes korcsoportokban kevesebb nő kötött házasságot, mint az általános korcsoport szerinti létszám.

3.4.1 Vándorlási szokások

A válaszadók 74 százaléka gyermekkorától kezdve Váraszón él, míg 26 százalékuk betelepülő. Összesen 17 településről származnak a Váraszóra betelepülő válaszadók (19. ábra). Legnagyobb arányban Pétervásáráról (19,23%), azt követően legtöbben pedig Budapestről (15,38%) költöztek a vizsgált településre. Időszakot vizsgálva a betelepülő válaszadók közel fele (46%) 2010 és 2020 között költözött Váraszóra.

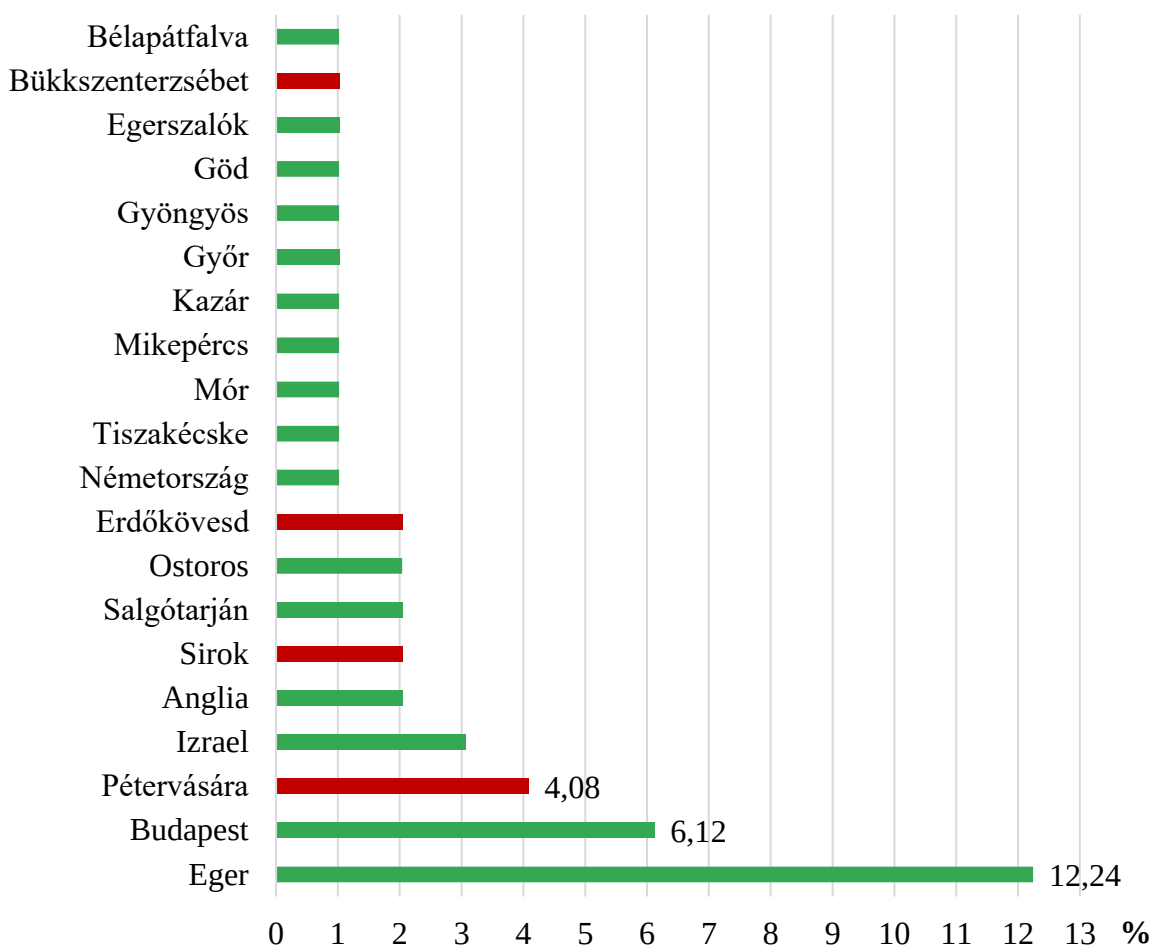
19. ábra: Váraszóra bevándorlók megoszlása az elhagyott település szerint

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

A 19. ábrán a piros színnel kitöltött sávok azon településeket jelölik, melyek a járáson belül helyezkednek el. A betelepülők 50 százaléka a Pétervásárai járás valamely településéről költözött Váraszóra. A válaszadók 16 százaléka a házasodás, párválasztás miatt költözött a vizsgált településre, de előfordul még a gyökerekhez való visszatalálás, vállalkozás indítása, valamint a település természeti környezetének szépsége is indokként.

A kérdőíves felmérés során kitértem az elvándorlásra oly tekintetben, hogy a gyermekes válaszadóknál kértem, nevezzék meg a település(ek)e)t, ahol gyermekük, gyermekeik élnek, tehát elhagyták-e Váraszót, vagy pedig maradtak a községben. A válaszadók leggyakrabban

(53,06%) Váraszót jelölték meg legalább egy gyermekük lakóhelyéül. Azt követően legtöbben Egerbe (12,24%), a megyeszékhelyre, majd Budapestre (6,12%), a fővárosba, valamint Pétervásárára (4,08%) a járásközpontba költöztek. A vándorlás iránya szerint csupán 9,18 százalék költözött a járáson belül másik településre, mely településeket szintén piros kitöltöttség jelez a sávdiaagramon (20.ábra), de jellemző még a külföldre (Anglia, Izrael, Németország) vándorlás is.

20. ábra: Válaszadók gyermekeinek lakóhely szerinti százalékos megoszlása

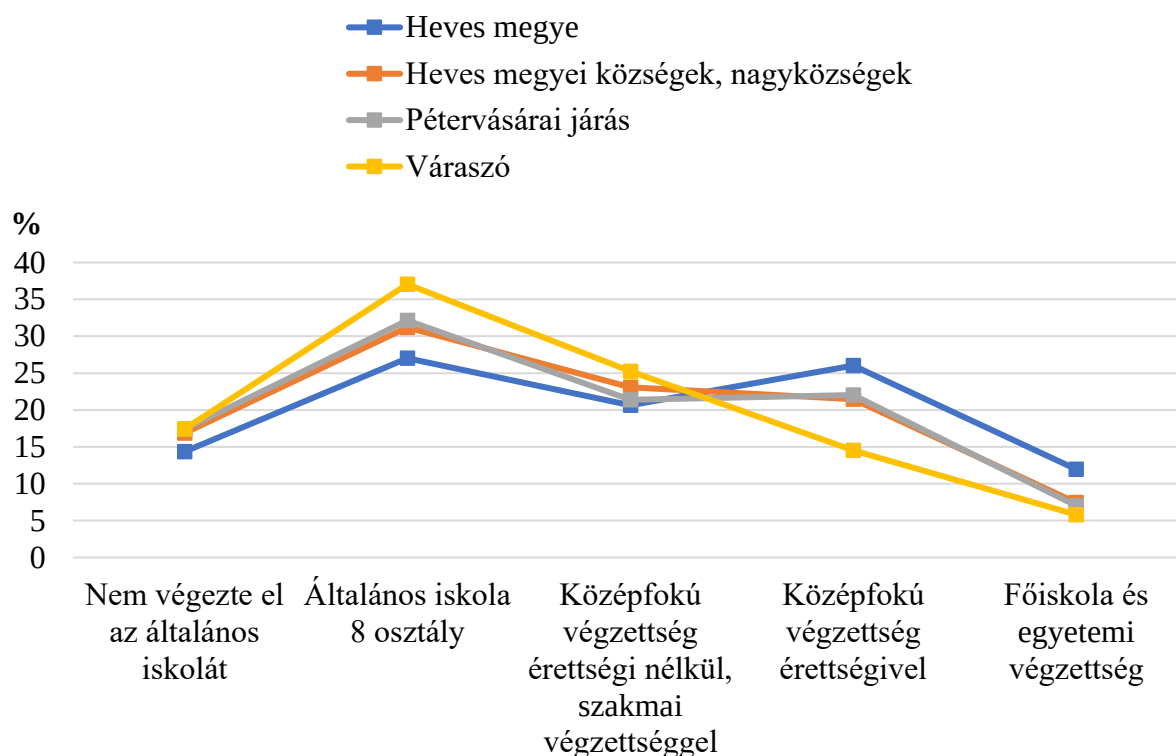
Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

A felmérés során a kitöltők édesapjának, édesanyjának és házastársának származását is kutattam, azaz azt a települést, ahol gyermekként éltek. A kitöltők 60,6 százalékának édesanyja, 67,3 százalékának pedig édesapja váraszóli származású. Tehát a kitöltők több, mint felének tősgyökeres váraszóli legalább egyik szülője, 51 százalékuknak pedig mindkét szülője. A házastársak/élettársak 54,6 százaléka született Váraszóra. A váraszóli lakos kitöltők párt is leggyakrabban Váraszóról választottak, de nem elhanyagolható gyakoriságú az istenmezejei

(6,9%) származású házas- vagy élettárs választása sem a kitöltők körében. Összességében a kitöltők 40,5 százaléka maga és párja is váraszői születésétől fogva.

3.4.2 Legmagasabb iskolai végzettség alakulása

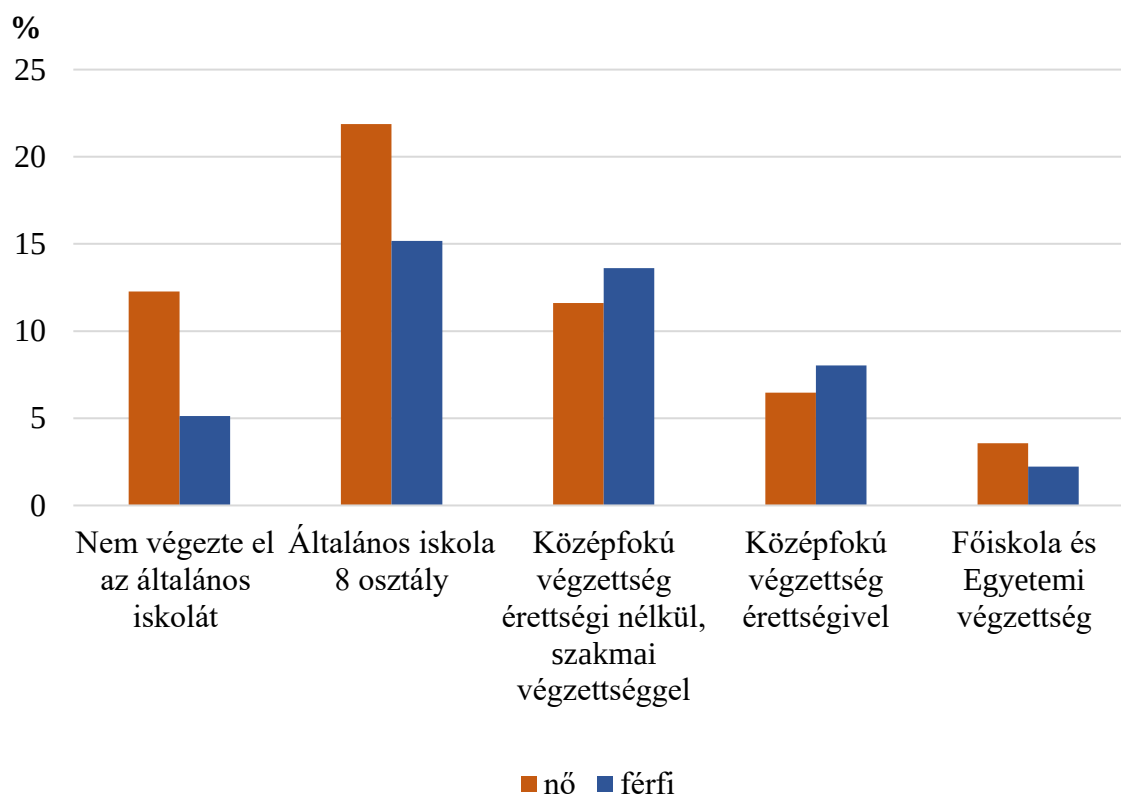
A Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálása során összegyűjtött adatok szerint, Váraszón a legfeljebb általános iskola 8 osztályát elvégzett népesség aránya (37,1%) meghaladja a Heves megyében, sőt Heves megye községeiben, nagyközségeiben tapasztalható megoszlást is. Ugyanakkor a középfokú végzettséggel érettségi nélkül, szakmai oklevéllel rendelkező népesség aránya Váraszón (25,2%) magasabb, mint járásban (21,4%), mint a megye községeiben (23,1%), de még a megyében (20,6%) jellemzőhöz képest is. A Váraszón legfeljebb érettségit (14,5%), főiskolai vagy egyetemi (5,8%) végzettséget szerzők aránya alul marad minden vizsgált területi egységben tapasztaltakhoz képest (21. ábra) (KSH-Területi adatok...).

21. ábra: Legmagasabb iskolai végzettség alakulása Heves megye egyes területi egységeiben

Forrás: KSH-Területi adatok.... Saját szerkesztés

A 2011. évi népszámlálás adatai alapján, a népességre jellemző legmagasabb iskolai végzettség némileg eltér a kérdőíves felmérés során kapott adatoktól. Váraszó népességében a legjellemzőbb (37,1%) legmagasabb iskolai végzettség az általános iskola 8 osztálya, melyből a nők aránya 21,9 százalék, az összes nőt vizsgálva Váraszón. A második legjellemzőbb legmagasabb iskolai végzettség típus a népesség körében a szakmai végzettség (25,2%) megszerzése, mely esetén nők (11,6%) és férfiak (13,6%) közel egyenlő arányban oszlanak meg (22. ábra)(KSH-Területi adatok...).

22. ábra: Legmagasabb iskolai végzettség alakulása nemek szerint Váraszón (2011)

Forrás: KSH-2011. évi népszámlálás...

Az alábbiakban a kérdőíves felmérés során gyűjtött adatokat dolgozom fel.

A női válaszadók legnagyobb arányban szakmai (36,11%) végzettséggel, azt követően pedig 8 osztályos, általános iskolai (19,44%) végzettséggel rendelkeznek, mint legmagasabb iskolai végzettség (9. táblázat).

9. táblázat: Összes női válaszadó iskolai végzettség szerinti megoszlása

Iskolai végzettség	Megoszlás (%)
Nem végezte el az általános iskolát (kevesebb, mint 8 általános)	2,78
Általános iskola 8 osztály	19,44
Középfokú végzettség érettségi nélkül, szakmai végzettséggel	36,11
Középfokú végzettség érettségivel	12,50
Középfokú végzettség érettségivel, szakmai végzettséggel	12,50
Főiskolai végzettség (alapképzés)	9,72
Egyetemi végzettség (mesterképzés vagy osztatlan képzés)	6,94

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

A legfeljebb az általános iskola 8 osztályát elvégző férfi válaszadók aránya 7,1%, míg a nők esetében ez az arány 19,44%. A férfi válaszadók közül a kizárólag szakmai végzettséget (érettségi nélkül) szerzők aránya 10,3 százalékkal magasabb (46,4%), mint a nők esetében. Jelentős eltérés mutatkozik a két nem között az érettségit és szakmai végzettséget szerzők aránya között. Összes férfi és összes női válaszadó százalékos megoszlásában közel kétszer (21,43%) annyi férfi szerezte meg ezt a típusú iskolai végzettséget, mint nő. Százalékos megoszlásukat tekintve, kétszer annyi váraszoói férfi (14,3%) végzett egyetemen, mint nő.

Az egyetemi végzettséggel rendelkező női válaszadók a 25-29, 30-34, és a 35-39 évesek korcsoportjába sorolhatók, azonban főiskolai végzettséget már a 25-29, 30-34, és az 50-54 évesek korcsoportjaiban is szereztek, ráadásul az utóbbi korcsoportban a legmagasabb arányban (összes női válaszadó 5,5 százaléka). Érettségivel és szakmával legtöbben az 1983-87. között születettek, tehát az 35-39 évesek korcsoportjába tartozók rendelkeznek. Az iskolai végzettség típusa szerint a 30-34 évesek korcsoportja a legszéleskörűbb, szakmai végzettséggel, érettségivel, érettségivel és szakmai végzettséggel, főiskolai végzettséggel, valamint egyetemi végzettséggel rendelkezők is megtalálhatók ebben a korcsoportban. A 60-69 éveseket magában foglaló korcsoportokban kiemelkedő a szakmai végzettséget szerzők aránya, összes szakmai végzettséggel rendelkező válaszadó 50 százaléka ezekbe a korcsoportokba sorolható, melyeket az 1953-1962. között születettek alkotnak. A legfeljebb 8 osztályt végzett válaszadók legnagyobb arányban 1943-47. között születtek, így a 75-79 évesek korcsoportjába tartoznak. A kevesebb, mint 8 osztályt, esetenként összességében elemi 6 osztályt végzők a 35-39 évesek és a 90-94 évesek korcsoportjába tartoznak.

Kérdőíves felmérés során a válaszadók édesanyjának, édesapjának, valamint házastársának legmagasabb iskolai végzettségét is kutattam. A nőktől kapott válaszok (10.

táblázat) alapján a vizsgált hozzátartozói körben az édesapa és a házastárs/élettárs esetén szintén a szakmai végzettség fordul elő leggyakrabban, mint legmagasabb iskolai végzettség, azonban a női válaszadók édesanyjának legmagasabb iskolai végzettsége leggyakrabban (33,8%) az általános iskola 8 osztálya. Összességében a női kitöltők édesanyjának 60,56 százaléka legfeljebb az általános iskolát – vagy attól kevesebbet – végezte el. Ez az arány az édesapjuk esetén 47,14%, házastársuk/élettársuk esetén pedig csupán 25,4%.

10. táblázat: Női válaszadók egyes hozzátartozóinak legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása

Legmagasabb iskolai végzettsége	Válaszadó		
	édesanyja	édesapja	házastársa/ élettársa
	százalék		
Nem végezte el az általános iskolát	26,76	21,43	7,94
Általános iskola 8 osztály	33,80	25,71	17,46
Középfokú végzettség érettségi nélkül, szakmai végzettséggel	25,35	42,86	41,27
Középfokú végzettség érettségivel	5,63	0	6,35
Középfokú végzettség érettségivel, szakmai végzettséggel	7,04	4,29	17,46
Főiskolai végzettség	0	4,29	3,17
Egyetemi végzettség	1,41	1,43	6,35

Megjegyzés: Egyes válaszadók nem szolgáltatottak adatot édesanyjuk, édesapjuk és/vagy házastársuk/élettársuk esetében. Előforduló torzító tényező, hogy nincs házas- vagy élettársuk, valamint, hogy nincs információjuk valamelyik szülőjükről.

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

Az összes válaszadó 24 százaléka, a női kitöltők 29,2, a férfi kitöltők csupán 10,7 százaléka nyilatkozta, hogy akadályokba ütközött a továbbtanulást, magasabb iskolai végzettség megszerzését illetően. Leggyakrabban (83,3%) a szegénységet, illetve a megélhetési problémákat nevezték meg akadályként, melyekből kifolyólag szüleik nem tehették meg, hogy őket taníttassák, vagy épp fiatal korukban munkába kellett állni, részt kellett venni a gazdaság

működtetésében, hogy a családnak ne kelljen nélkülöznie. A fejletlen közlekedési infrastruktúra (9,5%), valamint a családalapítás (4,7%) fordult még elő a válaszadók körében továbbtanulást akadályozó tényezőként. nő 29,1 férfi 10,7%

A kérdőívben tett kijelentéssel, miszerint „*A férfiaknak és a nőknek egyaránt lehetőségük nyílt a továbbtanulásra, amikor én iskolás korú voltam.*” a nők 18,1 százaléka nem értett egyet, ami a férfiak esetében is hasonlóan alakult (14,3%). Az egyet nem értő nők 38 százaléka a 75-79 évesek korcsoportjába tartozik, ezen válaszadók 1943 és 1947 között születtek.

3.4.3 Foglalkoztatottság

A népesség gazdasági aktivitását vizsgálva, 2011-ben a foglalkoztatottak aránya Heves megyében 37, Heves megye községeiben 35, a Pétervásárai járásban 31, Váraszón pedig 28 százalék. Míg az eltartottak aránya (18%) Váraszón a legalacsonyabb a fent felsorolt területi egységek közül, addig az inaktív keresők a település népességének 48 százalékát teszik ki, melyen belül a nők aránya 68%, vagyis Váraszó női népességének 59 százaléka inaktív keresőként volt nyilvántartva 2011-ben. Ez az arány Heves megye községeiben átlagosan csupán 34%. A munkanélküli népesség aránya minden egységben hasonlóan, hat-hét százalék körül alakul (KSH-Területi adatok...).

A kérdőíves felmérés eredményei alapján, a bolti eladó szakma a leggyakoribb (16,6%) a váraszóai nők körében, annak felét (8,3%) a 65-69, valamint a 70-74 éves korcsoportba tartozók adják. Második leggyakoribb a TSZ tag (8%), mint foglalkozási forma, amely az 55-94 évesek korcsoportjai körében jellemző leginkább, születési évüket tekintve az 1931. és 1967. között születettek. A harmadik leggyakoribb foglalkozási forma a pedagógus, a pedagógusként végzett válaszadók háromnegyede a 50-54. évesek korcsoportjába tartozik, tehát 1969-71 között született. Háztartásbelinek a megkérdezett nők csupán 4,17 százaléka vallotta magát. A férfi válaszadók esetén a fakitermelő foglalkozás a leggyakoribb (14,8%), melyet a gyárakban betöltött munkakörök (11,1%) követnek.

Kutatásom során vizsgáltam a kitöltők édesanyjának, édesapjának, valamint a házas/élettársának foglalkozását is. A válaszadók édesanyja háztartásbeli volt a legtöbb esetben (21,6%), azt a termelőszövetkezeti tag (18,5%) követte, mint foglalkozás. Az édesapák foglalkozása jóval sokszínűbb, mint az édesanyáké, mégis legjellemzőbb foglalkozásként jelenik meg a bányász, fakitermelő, gyári munkás, valamint a kőműves foglalkozás. Ami a

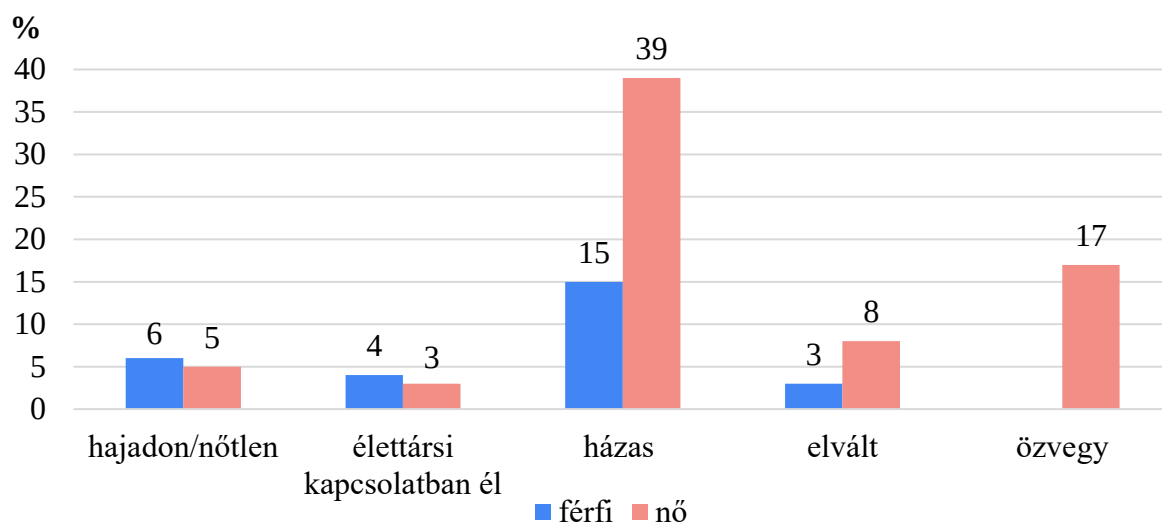
válaszadók párját illeti, – vélhetően a kitöltők női túlsúlya miatt – esetükben a leggyakoribb foglalkozás a gépkocsivezető (6,9%), valamint a bányász (4,6%).

A kitöltők 19 százaléka válaszolta azt, hogy van saját vagy családi vállalkozása, melyből 12 százalék volt nő. A vállalkozás vezetőjét vizsgálva azonban kiderül, hogy a vállalkozások 47 százalékát nő vezeti, vagy mint saját vállalkozás (77,7%), vagy mint családi vállalkozás (22,3%). A vállalkozás profilját tekintve, a leggyakoribb a szolgáltatások/turizmusban (42,1%) végzett munka. Ez követik a mezőgazdasági vállalkozások (36,8%). Szembetűnő, hogy azok jelentős részében (57,1%) csak családtagok dolgoznak, valamint vezetőjük maga a válaszadó, melyből kettőt nő. Számottevő a női vezetők száma a szolgáltatásokat nyújtó, turisztikai profilú vállalkozások esetén, nyolc vállalkozásból ötöt nő vezet.

3.4.4 Házasodási szokások

A Heves megyében, annak községeiben, a Pétervásárai járásban és Váraszón a családi állapotok (nőtlen/hajadon, házas, özvegy, elvált, élettársi kapcsolatban él) megoszlása nem tér el jelentős mértékben egymástól. Kiemelném azonban, hogy az özvegyek aránya a váraszoói lakosság körében hét százalékkal magasabb (20%), mint Heves megyében általában (13%), ugyanakkor az elváltak aránya négy-öt százalékkal alacsonyabb Váraszón (6%), mint Heves megyében (11%), vagy a megye községeiben (10%)(KSH-Területi adatok...).

Házastársi kapcsolatban a kérdőíves felmérés során válaszadók 54, élettársi kapcsolatban pedig hét százaléka él. A kitöltők 17 százaléka özvegy, 11 százaléka hajadon/nőtlen, és szintén 11 százaléka pedig elvált (23.ábra).

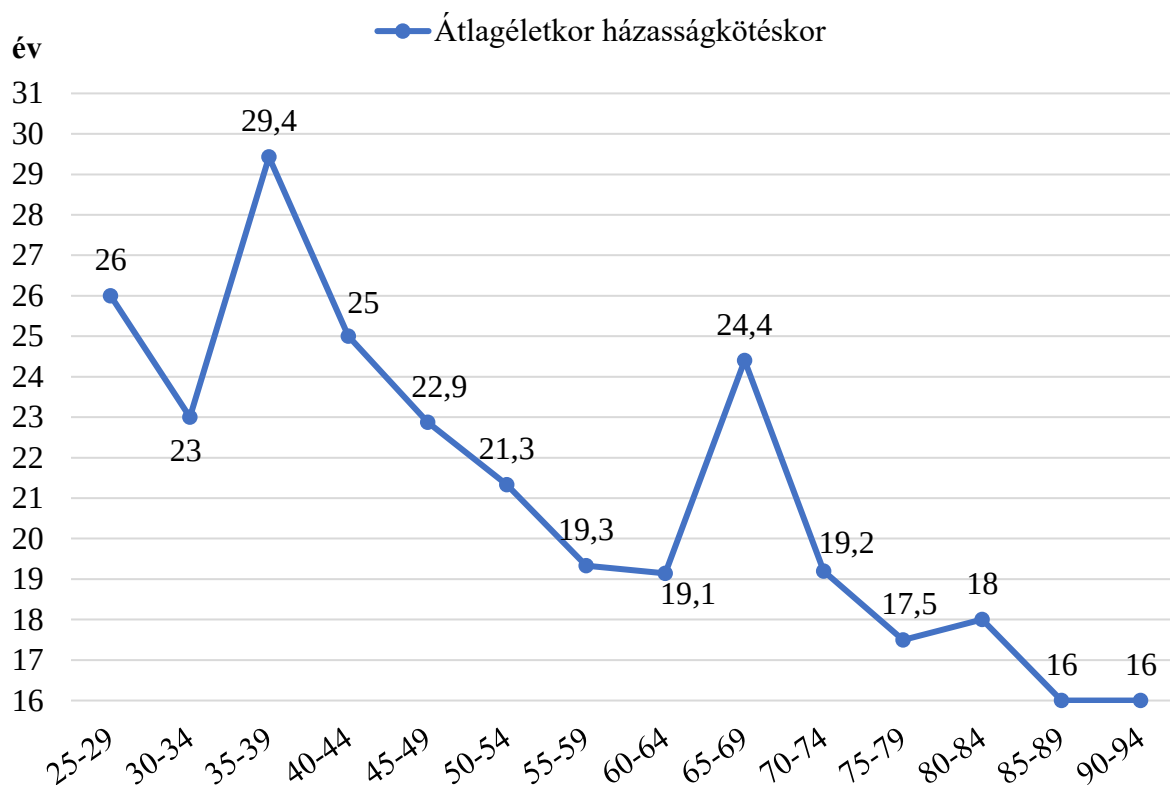

23. ábra: Válaszadók családi állapotának százalékos megoszlása az összes válaszadó százalékában

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

A válaszadók 82 százaléka volt már házas (elvált, özvegy), vagy házas jelenleg is. A házasságot kötő (özvegy, elvált, házas) válaszadók 37 százaléka 20 évesen, vagy attól korábban kötött házasságot, mely születési évek szerint 1931 és 1989 között alakul. Legfiatalabb házassági kor a kitöltők körében a 16 év volt. Azonban a kérdőíves felmérés során felvetett kijelentéssel, miszerint „*A korosztályomhoz tartozó nők fiatalon (legkésőbb 20 évesen) férjhez mentek, és családot alapítottak.*” a válaszadók 46 százaléka értett egyet.

Az 15-19, valamint a 20-24 évesek korcsoportja a házassági életkor vizsgálatban (24. ábra) nem szerepel, mivel tagjai még hajadonok. 1931 (90-94 évesek) és 1952 (70-74 évesek) között született nők esetén a házasságkötési átlagéletkor növekvő tendenciát mutat (16-19,1 év), azonban a 65-69 éves nők ugrásszerű növekedést prezentálva, átlagosan 24,4 évesen mentek férjhez. A 60-64 évesek esetén visszaesik (19,1) az átlagéletkor, amit egy fokozatos emelkedés követ egészen az 35-39 évesekre (1983-87 között születettek) jellemző életkorig (29,4). Vizsgálatomban ez az életkor tekinthető a legmagasabb átlagéletkornak házasságkötés idején. Az 30-34 évesek esetén az érték nagy mértékben csökken (23 év), amely megközelíti a 1973-77 között (45-49 évesek) születettek jellemző házassági életkort, majd napjainkra ismét emelkedik.

24. ábra: Átlagéletkor alakulása házasságkötéskor korcsoportonként

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

3.4.5 Gyermekvállalás

A 2011. év népszámlálás adatait vizsgálva, Váraszón (147) a Heves megyei (153), továbbá a megye községei (165), valamint a Pétervásárai járás (158) átlaga alatt marad a 100 nőre jutó elveszületett gyermekek száma. Míg váraszói nők jellemzően (41,9%) egy, addig Heves megyében (38,8%), a megye községeiben (39,6%) és a Pétervásárai járásban (37,9%) két gyermeket hoznak a világra (KSH-Területi adatok...).

Az élettársi kapcsolatban élők közel fele (43%), viszont a házasságban élők csupán 9 százaléka nem vállalt gyermeket, míg a hajadon vagy nőtlen családi állapotú válaszadók közel 20 százalékanak (18%) van gyermeke (11. táblázat).

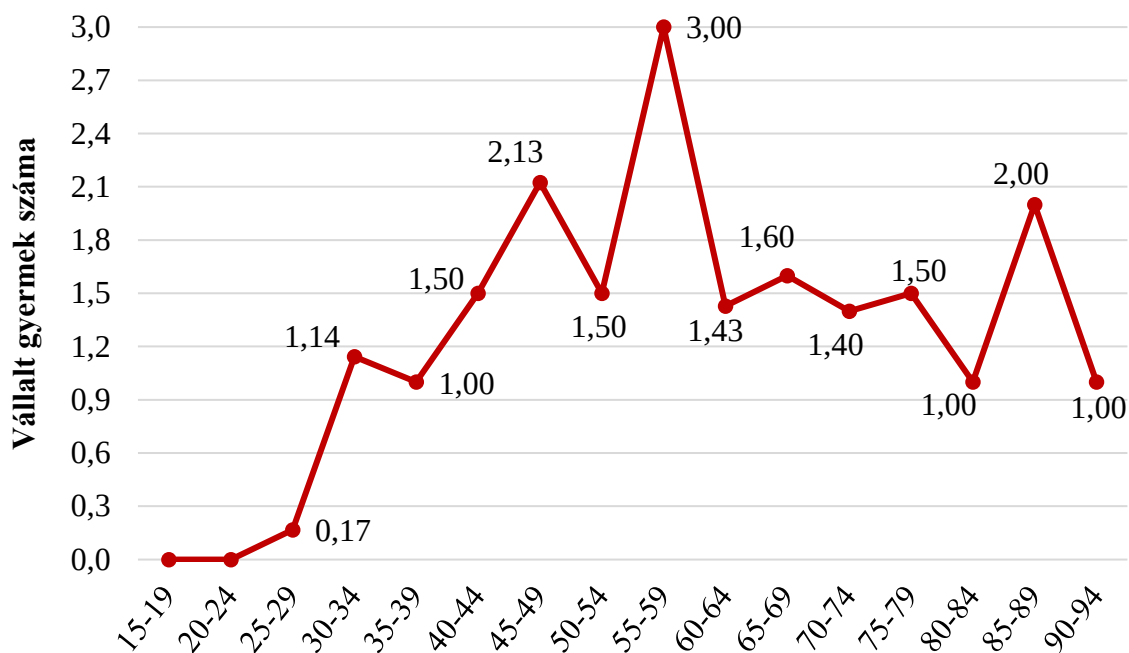
11. táblázat: Gyermeket vállaló és nem vállaló válaszadók megoszlása családi állapot szerint

Családi állapot	Van gyermeke	Nincs gyermeke
	fő	
hajadon/nőtlen	2	9
élettársi kapcsolatban él	4	3
házas	49	5
elvált	10	1
özvegy	16	1
Összesen	81	19

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

Leggyakoribb az egy gyermekes családmodell az összes válaszadó körében, a kitöltők 49,38 százaléka nyilatkozta azt, hogy egy gyermeke van.

Az összes (férfi és nő) válaszadót vizsgálva Váraszón az átlagos gyermekszám 1,35. A 25. ábra szemlélteti, hogy a 15-19, valamint a 20-24 éveseket magában foglaló korcsoportok esetén a vállalt gyermekszám nulla, továbbá a 25-29 évesek körében is igen alacsony, 0,17. A 55-59 évesek korcsoportjában, azaz az 1964-67 között születettek esetén a legmagasabb az átlagos gyermekszám (3) Váraszón. A II. világháború előtti évtizedben született válaszadók csekély számban vettek részt a kérdőíves felmérésben, azonban az interjú készítése alkalmával kiderült számomra, hogy az ezen időszakban született nők átlagosan egy gyermeket vállaltak életük során.

25. ábra: Átlagos gyerekszám korcsoportonként

Forrás: Kérdőíves felmérés Várászón, 2022. Saját szerkesztés.

Családi állapot szerint vizsgálva a vállalt átlagos gyermekszámot (12. táblázat), az elvált és az özvegy válaszadók adják a legmagasabb átlagot (1,7), ugyanakkor a hajadon (0,8) válaszadók megelőzik az élettársi kapcsolatban élőket (0,7) e tekintetben. A kitöltők háztartásában élők számát vizsgálva, átlagosan 2-3 (2,73) fő él egy háztartásban Várászón.

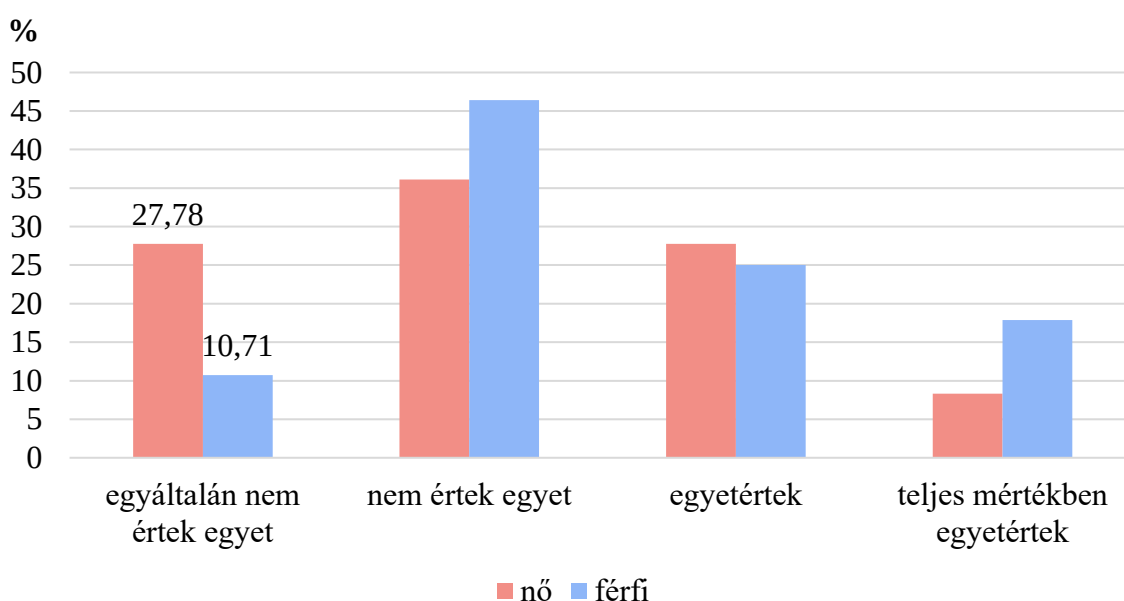
12. táblázat: Átlagos gyermekszám alakulása Várászón családi állapot szerint

Családi állapot	Vállalt átlagos gyermekszám
hajadon	0,8
házas	1,5
élettársi kapcsolatban él	0,7
elvált	1,7
özvegy	1,7

Forrás: Kérdőíves felmérés Várászón, 2022. Saját szerkesztés.

A kérdőívet kitöltők 64 százalékát nagyon foglalkoztatják, tehát ezen kitöltők nagyon fontosnak, további 29 százalék pedig fontosnak tartja a szülők és gyermekeik közötti kapcsolat

minőségét. Csupán három százalék (melyből két százalék gyermektelen) nyilatkozta azt, hogy nem foglalkoztatja az efféle kötelék. Arra a kérdésre, hogy „Mennyire ért egyet az alábbi kijelentéssel: A gyermekeket nem érinti hátrányosan, ha édesanyjuk 3 éves koruk előtt újra munkába áll.” a válaszadók 23 százaléka egyáltalán nem értett egyet, 39 százaléka nem értett egyet, 27 százaléka egyetértett, 11 százalék pedig teljes mértékben egyetértett a kijelentéssel. Az egyes válaszlehetőségek szerint a férfiak és nők megoszlása az 26. ábra szerint alakul.

26. ábra: Vélemények megoszlása a nők gyermekvállalás után újra munkába állásának időzítéséről

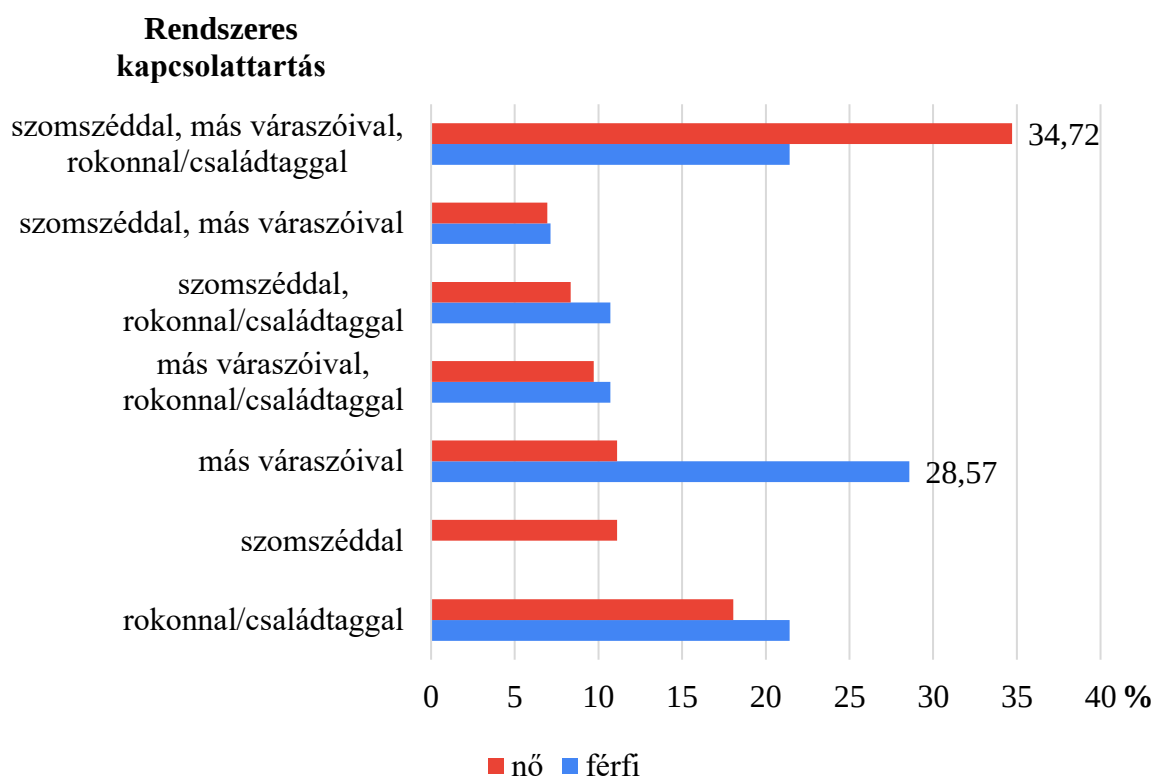
Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés.

Nemek szerint nem mutatkozik jelentős különbség a válaszok megoszlását illetően, egy kivétellel, az összes nő közel 28 százaléka egyáltalán nem értett egyet a fenti kijelentéssel, míg a férfiak csupán 10,7 százaléka választotta ezt a lehetőséget.

3.4.6 Közösségi kapcsolatok, társadalmi élet Váraszón

A kérdőíves felméréssel a rendszeres kapcsolattartást vizsgálva kiderült, hogy a közösség összetartó ereje kiemelkedő. A válaszadók jelentős része (81,9%) rendszeres kapcsolatot tart nem csak a szomszédjával, de más váraszóiival is egyaránt.

A válaszadók közel egy ötöde (19%) rokonokon kívül mással nem tart kapcsolatot Váraszón. Azonban 81 százalékuk valamilyen formában rendszeres kapcsolatban áll szomszédjával, egyéb más váraszóival, vagy épp a többszörös választási lehetőséggel élve azt nyilatkozta, rokonnal/családtaggal, szomszéddal és más váraszóival is rendszeresen ápolja kapcsolatát. Két kategóriát emelnék ki nemek közötti különbséggént. Jelentősen több férfi (28,57%) jelölte meg azt, hogy kizárólag más váraszóival tartja a kapcsolatot, míg a nők társadalmi kapcsolatai szélesebb körűek, legnagyobb százalékban (34,72%) a szomszéddal, más váraszóival és rokonnal/családtaggal is egyaránt rendszeres kapcsolatot tartanak Váraszón (27. ábra).

27. ábra: Közösségi kapcsolatok Váraszón, nemek szerint az összes azonos nemű százalékában

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés

Női korcsoportonként vizsgálva, a 20-24 évesek kizárólag rokonnal/családtaggal, a 30-34 évesek 28,5-28,5 százalékban szomszéddal vagy rokonnal/családtaggal, az 55-59 évesek 66,6 százaléka kizárólag rokonnal/családtaggal, a 85-89, valamint 90-94 évesek pedig csak szomszédjukkal tartanak rendszeres kapcsolatot Váraszón. Társadalmilag legaktívabb

korcsoportnak a 35-39 évesek tekinthetők, ugyanis a válaszadók 57,1 százaléka nem csak rokonnal/családtaggal, de más váraszóival is rendszeres kapcsolatot tart.

A kapcsolattartás helyét vizsgálva a kitöltők leggyakrabban (36%) egymás otthonában gyűlnek össze közös időtöltés céljából társaságukkal. Míg nőknél (37,5%) és férfiaknál (32,1%) is ez a leggyakoribb válasz, nemenként vizsgálva a férfiak ezt követően leggyakrabban a kocsmában (28,5%), a nők azonban az otthonuk előtt, sok esetben egy erre rendszeresített padon (19,4%) gyűlnek össze. További jellemző terek, ahol a lakosság tagjai összegyűlnek, a templom, a sportpálya, a tavak területe, továbbá ebédosztásnál a település központjában, valamint vadászatok alkalmával a helyi erdőkben, illetve a helyi rendezvényeken.

A kitöltők 78 százaléka nagyon boldognak érzi magát Váraszón, a férfiak valamivel nagyobb hányada (82,1%) gondolja így, mint a nőké (76,3%). Mindössze a válaszadók 6 százaléka véli úgy, hogy nem nagyon vagy egyáltalán nem boldog Váraszón (13. táblázat).

13. táblázat: Kitöltők váraszói élettel való elégedettségének alakulása

Mennyire érzi magát boldognak Váraszón?	Férfi	Nő	Összesen
	százalék		
egyáltalán nem	0	1,4	1
nem nagyon	7,1	4,2	5
kicsit	10,7	18,1	16
nagyon	82,1	76,3	78

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Saját szerkesztés

Arra a kérdésre, mire legbüszkébb a kitöltő, leggyakoribb válaszként az összetartó helyi közösséget (34%) nevezték meg, melyet a helyi civil szervezetek közül a Váraszó Gyöngyvírág Citerazenekar (27%) követ. Gyakran előforduló válaszok voltak még: a település természeti adottságai, a Váraszó Sportegyesület, azaz a futball csapat, valamint összefoglalóan a hagyományőrzés (zenekar, asszonykórus, faluház, közösségi hagyományőrző események) és a közbiztonság, a településre jellemző csend, nyugalom és tisztaság.

3.4.7 Véleményváltozók és demográfiai mutatók kapcsolata

Az alábbiakban ismertetett véleményváltozók egy részét részletesebben is ismertettem a kapcsolódó fejezetekben, így e fejezetben csupán egy átfogó leírást mutatok be róluk.

A kérdőíves felmérés során kértem a kitöltőket, adják meg, hogy egy 1-4-ig terjedő skálán értékelve – ahol az 1= egyáltalán nem foglalkoztatnak, 2= kicsit foglalkoztatnak, 3= foglalkoztatnak, 4= nagyon foglalkoztatnak – mennyire foglalkoztatják az egyes meghatározások. Elsőként a munkavállalással kapcsolatos kérdések tekintetében kellett értékelést adniuk, ahol a válaszadók több, mint egy harmadát (37,5%) foglalkoztatják, közel egy harmadát (32,3%) pedig nagyon foglalkoztatják, mindkét esetben a férfiakat nagyobb százalékban, mint a nőket. Következő meghatározás a gyermekek és szülők közötti kapcsolat minősége volt, amely a kitöltők két harmadát (64%) nagyon foglalkoztatja, valamint utolsóként a férfiak és nők közötti egyenlőséget kellett értékelniük. Utóbbi esetben a kitöltők egy harmadát (33,6%) e jelenség foglalkoztatja, 37,7 százalékát pedig nagyon foglalkoztatja.

Hasonlóképp, egy 1-4-ig terjedő skálán – ahol 1= egyáltalán nem értek egyet, 2= nem értek egyet, 3= egyetértek, 4= teljes mértékben egyetértek – kellett értékelniük, hogy mennyire értenek egyet azzal alábbi kijelentésekkel. Azzal a kijelentéssel, hogy a gyermekeket nem érinti hátrányosan, ha édesanyjuk 3 éves koruk előtt újra munkába áll, a válaszadók közel negyede (23%) egyáltalán-, 39 százaléka pedig nem értett egyet, a férfiak nagyobb arányban (46,4%), mint a nők (36,1%). Következő kijelentés, melyet értékelniük kellett, hogy a nők munka mellett is képesek a szoros kapcsolathoz szükséges időt tölteni gyermekeikkel; ezzel a válaszadók közel fele (40,8%) nem értett egyet, a nők nagyobb arányban (46,5%), mint férfiak (25,9%), míg 35,7% egyetértett, mely véleményt a férfiak (48,1%) erősítették a nőkkel (30,9%) szemben. Azzal a kijelentéssel, miszerint a válaszadó korosztályához tartozó nők családalapítás után nehezebben illeszkednek/illeszkedtek vissza a munka világába; a válaszadók közel fele (41,8%) nem értett egyet, azonban az összes válaszadó 35 százaléka, a férfiak több, mint fele (53,6%) egyetértett; míg az utolsó esetben, amikor a kijelentés úgy szólt, hogy a háztartási feladatok manapság megoszlanak férfi és nő között; a válaszadók 41,8 százaléka egyetértett, melyből az összes férfi válaszadó aránya 48,1 százalék.

Kérdésként tettem még fel, hogy a válaszadók szerint melyik nemnek van több lehetősége gazdasági, – valamint külön kérdésként – társadalmi szempontból Váraszón. Véleményüket egy 0-10-ig tartó skálán kellett jelölniük, ahol 0-4=a férfiaknak, 5=egyenlő mértékben a két nemnek, 6-10=a nőknek tulajdonítottak több lehetőséget a vizsgált szempontból. Gazdasági szempontból a válaszadók 42 százaléka 5 értéket jelölt, tehát

egyenlőnek véli a két nem lehetőségeit Váraszón, 40 százaléka azonban a férfiak tulajdonít több lehetőséget, mivel a 0-4-ig terjedő skáláján jelölt értéket. Társadalmi szempontból a kitöltők közel két harmada (59,6%) egyenlőnek tekinti férfi és nő lehetőségeit Váraszón, a férfiaknak (19,2%) és nőknek (21,2%) közel azonos mértékben tulajdonítanak a válaszadók több lehetőséget.

Egyes minőségi (nominális, ordinális) változók közötti összefüggést, többek között a fent ismertetett vélemény változók és demográfiai változók közötti összefüggést az SPSS program segítségével vizsgáltam. A szignifikancia szintet 5 százalékban határoztam meg. Khi négyzet próbát végeztem, így abban az esetben, ha két változó összefüggést mutatott, a minőségi változók típusától függően Cramer's V, valamint Gamma együtthatót vizsgáltam.

A legmagasabb iskolai végzettség és nem, mint demográfiai változók vizsgálatakor a Khi négyzet próba alapján a két változó között nincs szignifikáns összefüggés, mivel $\chi^2(2) = 3,549$; $p = 0,170$, ahol χ^2 a Khi négyzet értékét, a zárójelen belüli szám a szabadságfokok számát, így a táblázat nagyságát jelöli, p pedig a nullhipotézis (két változó független egymástól) valószínűségét mutatja meg. Mivel szignifikánsnak két változót akkor tekintjük, ha a valószínűség kisebb, mint 0.05, így a legmagasabb iskolai végzettség és nem minőségi változók esetén nem beszélhetünk szignifikáns összefüggésről, a nullhipotézis elfogadható.

A fent leírtakat alkalmazva, a „Gyermekekorától kezdve Váraszón él?” (lehetséges válaszok: igen, nem) változó, valamint a nem változó szignifikáns kapcsolatot mutat, mivel $\chi^2(1) = 4,72$ $p = 0,03$, a Phi, valamint Cramer's V értéke pedig 0,21, amely gyenge kapcsolatra utal a két változó között.

A családi állapot és gyermekvállalás (lehetséges válaszok: van gyermeke, nincs gyermeke) változók között szignifikáns összefüggés van, mivel $\chi^2(1) = 32,408$; $p < 0,05$, sőt $p < 0,001$. Mivel a két változó közül az egyik ordinális, másik nominális, így a Cramer's V együtthatót szükséges értelmezni. Az együttható értéke 0,569, mely egy közepesen erős kapcsolatot feltételez a két változó között.

Az egyes véleményváltozók és nem változók közötti összefüggésvizsgálatok eredménye, hogy a kitöltő neme, valamint a véleményfelmérő kérdésekre adott válasz között nincs szignifikáns kapcsolat egy esetben sem. Az összes vizsgált (kilenc darab) vélemény változó közül kizárólag a „Mennyire foglalkoztatják a munkavállalással kapcsolatos kérdések?” változó mutat szignifikáns kapcsolatot a Khi négyzet próba lefuttatása után az egyes demográfiai változókkal. Ez a

- legmagasabb iskolai végzettség,

ahol $\chi^2(2) = 9,69$; $p = 0,008$, tehát kisebb a null hipotézis valószínűsége, mint egy százalék. A Gamma együtttható értéke 0,585, tehát pozitív irányú, erős kapcsolatot jelez, ami ez esetben azt jelenti, minél magasabb az iskolai végzettsége a válaszadónak, annál inkább foglalkoztatják a munkavállalással kapcsolatos kérdések, vagyis annál inkább magasabb értéket adott meg az 1=egyáltalán nem foglalkoztat-4=nagyon foglalkoztat skálán

- a családi állapot,

ahol $\chi^2(1) = 4,75$; $p = 0,029$, Cramer's V együtttható értéke pedig 0,218, amely gyenge kapcsolatot jelez a két változó esetében, valamint

- a korcsoport,

ahol $\chi^2(5) = 33,98$; $p = 0,001$, Gamma együtttható értéke pedig 0,77, mely azt mutatja meg, hogy a minél magasabb a korcsoport száma, tehát minél idősebb a válaszadó, annál kisebb értéket jelöl meg azon a skálán, ahol 1=egyáltalán nem foglalkoztat, 4=nagyon foglalkoztat, tehát annál kevésbé foglalkoztatják a munkavállalással kapcsolatos kérdések.

A Pearson-féle korrelációanalízist a skála típusú változók esetében lefuttatva az alábbi esetekben van lineáris kapcsolat az egyes változók között (14. táblázat), mivel annak valószínűsége, hogy a két változó független egymástól (nullhipotézis) minden esetben kisebb, mint öt százalék ($p < 0,05$).

14. táblázat: Összefüggésvizsgálat a kérdőív kitöltők demográfiai- és véleményváltozói között

Vizsgált változók		Korrelációs		Elemszám
		együttható értéke (r)	Szignifikancia p=	
Születési év	Gyermekek száma	-0,325	0,001	100
	Életkor házasságkötéskor	0,362	0,001	82
	Váraszóra költözés évszáma	0,780	0,000	26
	Jövedelem indikátor	0,289	0,004	100
Gyermekek száma	Életkor házasságkötéskor	-0,249	0,024	82
Életkor házasságkötéskor	Váraszóra költözés évszáma	0,544	0,009	22
	Jövedelem indikátor	0,311	0,004	82

Forrás: Kérdőíves felmérés Váraszón, 2022. Szerkesztve: SPSS, saját szerkesztés.

A SPSS program segítségével vizsgáltam, hogy van-e összefüggés a válaszadók születési éve és a gyermekeik száma között. A korrelációanalízis összefüggést mutatott a két változó között, a korrelációs együttható ez esetben negatív értéket vett fel, ami azt jelenti, hogy a születési év növekedésével a válaszadók egyre kevesebb gyermeket vállaltak, tehát a most szülőképes korú nők már nem vállalnak annyi gyermeket, mint a náluk idősebb generációk vállaltak. Hasonló, szintén ellentétes irányú, gyenge kapcsolatról beszélhetünk a válaszadók gyermekeinek száma és az házasodási életkoruk esetén, tehát a fiatalabb korban házasságot kötő válaszadók több gyermeket vállaltak, mint akik idősebb korukban házasodtak meg, vagyis a házasságkötési életkor kitolódásával a vállalt gyermekek száma csökken.

A születési év és házasodási életkor összefüggése azt jelenti, – a pozitív korrelációs együttható alapján – hogy minél fiatalabb a válaszadó, annál későbbi életkorban köt házasságot, tehát az idős válaszadók fiatalabb életkorban házasodtak meg a fiatal válaszadókhoz képest.

A házasságkötéskor jellemző életkor és a Váraszóra költözés évszáma között pozitív irányú, közepes erősségű ($r=0,54$) kapcsolat van, ami azt jelenti, hogy a házasságkötéskor betöltött életkor és a várszóra költözés évszáma összefügg, vagyis a Váraszóra bevándorló válaszadók jellemzően házasságkötés miatt költöztek Váraszóra.

A születési év és a Váraszóra költözés évszáma közötti erős ($r=0,74$), pozitív irányú kapcsolat alapján, az azonos korcsoportba tartozó válaszadók nagy valószínűséggel azonos időszakban (évben) költöztek Váraszóra.

Az általam létrehozott jövedelem indikátor két változóval korrelál. A születési évvel gyenge ($r=0,28$), pozitív irányú kapcsolatot mutat, ami alapján az idők kiadásai a fiataloké alatt maradnak, tehát az életkor csökkenésével a válaszadók kiadásai növekednek. A házasságkötéskor elért életkor és jövedelemindikátor nagysága között is pozitív irányú, ám de gyenge kapcsolat áll fenn, ami azt jelenti, hogy a fiatalabb életkorban házasodó korosztályok jövedelme alacsonyabb, mint a házasságkötéskor magasabb életkort elért válaszadóké.

3.4.8 A kollektivizálás hatása Váraszó lakosságára és a település gazdasági helyzetére

Az életinterjúk elkészítése során a 80 év feletti interjúalanyaimat arra kértem, meséljék el, miként alakult gazdasági szerepük, amikor munkavállalási korúak voltak. Ez az alfejezet az interjú során gyűjtött adatokat, a megkérdezettek tapasztalatait tartalmazza.

Az 1956-os forradalmat megelőzően általánossá vált a beszolgáltatás az állam felé, a településen élők részéről is. Mindez azt jelentette, hogy a mezőgazdasági foglalkozásból, mint növénytermesztésből és állattenyésztésből származó megtermelt javak jelentős részétől megválni kényszerültek. A padlásokat a felügyelők „leseperték”. Mindez állandó feszültséget generált, javaikat sok esetben rejtegették, az éhezés elkerülése végett. A forradalom leverését követően a beszolgáltatásoknak vége szakadt, azonban addigra a parasztságot Vincze Károlyné tapasztalása szerint „megnyúzták”. 1956 és 1960 között viszont a mezőgazdaság némiképp helyreállt a településen.

Váraszó községben a kollektivizálás eredményeként termelőszövetkezet (továbbiakban: TSZ) jött létre 1960-ban, orosz mintára (kolhoz). Továbbra sem tért vissza a gazdálkodás azon formája, mint amikor a mező- és erdőgazdasági területeiket a lakók kizárólag saját maguk művelték, és az állatokat is csupán saját szükségleteik fedezésére, termékek értékesítése végett tartottak, a család megélhetésének biztosítására. A TSZ megalakulásakor állatállományuk egy részét, sok esetben egészét kollektivizálták úgy, mint termőterületeiket is. A magántulajdontól megfosztottak dönthettek, vagy TSZ tagságot vállaltak az azzal járó feladatokkal, vagy egy

ellenérték fejében teljesen lemondhatnak területikről, legyen az erdőgazdálkodási-, vagy mezőgazdasági terület. Akik az utóbbit választották, a rendszerváltozás után már nem részesültek a terület visszaosztásban. A településen ezzel kapcsolatos elégedetlenség maradt meg egyes leszármazottakban, mivel ez a döntés a következő generációkra is jelentős hatást gyakorolt (tulajdon elvesztése). Azoknak, akik TSZ taggá váltak, háztáji földterület mérték a közös területből, melyen továbbra is gazdálkodhattak saját részre. A háztáji földterület, melyet a TSZ tagoknak mérték megközelítőleg 300 négyszögöl/négyzetöl volt, vagyis 1078,98 m².

Mint TSZ tag, a nagy méretű (lovas) gazdasággal rendelkező férfiak, akiknek felesége háztartásbeli volt, vagy pedig azok a családtagok mentek dolgozni a szövetkezetbe, akik addig háztáji, termelő feladatokat láttak el. Ezek főképp a nők voltak, mivel a férfiak jellemzően ipari alkalmazottként vállaltak állást, mint családfenntartók. Akadt a szövetkezetben természetesen férfi tag is, akik zömében olyan szaktudással rendelkező időskorú férfiak voltak, akik szakmai tudásukkal, tapasztalataikkal hasznos tagjai voltak a szövetkezetnek. Azok a nők, akik több generációval együtt éltek, egymás között megosztották óvoda híján a gyermeknevelési-, továbbá a mezőgazdasági és háztartási feladatokat, így válhatott egyikük TSZ taggá.

TSZ tagként a kollektivizált területek művelése, a termőterületeken való gazdálkodás volt a mindennapi feladat. Munkaegységben mérte a TSZ vezetőség az ellátott feladatokat. A munkaegység nem jelentett egyet egy munkanappal. A termelőszövetkezetnek voltak melléküzemágai. Ilyen mellékág volt az állattenyésztés is, melyen belül összesen öt juhhodályt, továbbá sertés- és a szarvasmarhatelepet üzemeltettek Váraszón. 1969-től faüzem is működött a településen. A faanyagot a termelőszövetkezet erdeiből nyerték. Ebben a létesítményben már nem csak TSZ tagok dolgozhattak, egyéb más lakosok is munkát vállalhattak az üzemben. 1970-től egyesült több település egy TSZ-ben, így létesült Erdőkövesden a savanyítóüzem is.

Összegezve Vincze Károlyné és Nagy Károlyné véleményét, míg egyikük úgy véli, tulajdonképp csak jót tett a helyi gazdasággal, a termelőszövetkezet felvirágoztatta a mezőgazdaságot, másik interjúalanyom véleménye kis mértékben ütközik ezzel. Vincze Károlyné szerint, amikor a TSZ létrejött, mindenki megijedt, nem akarták odaadni földjeiket a közös tulajdonba, azonban bizonyos megszorításokkal (érintett terület körbe fogása kollektivizált területekkel), az agitálók munkájával kényszerítették azokat a tulajdonosokat, akik továbbra is a mezőgazdaságban látták jövőjüket, hogy csatlakozzanak a TSZ-hez. Elmondása szerint, érvágás volt a lakosság számára, többek között azért, mert azt megelőzően a földet állati erővel, főként szarvasmarhával művelték, valamint mindenkinek megvolt az állattartásból származó saját betevő. A TSZ-ek szétverését követően ugyanakkor mindkét

interjúalany véleménye szerint hanyatlani kezdett a település, hatására a fiatalok elmentek Váraszórról (Interjú: Vincze Károlyné, Nagy Károlyné).

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Váraszó népessége – mint ahogyan az a megyére, főként a községek, nagyközségek népességére, így a Pétervásárai járásra is jellemző – csökkenő tendenciát mutat. A Pétervásárai járás településeinek népessége átlagosan, 1990-ről 2021-re háromnegyedére csökkent. Míg 1960-ban legnagyobb arányban a fiatal, húszas éveiben járó korcsoport volt jelen Váraszón, addig 2011-re közel harmad annyian képviselték ezt a korcsoportot, mint a 60 évesek és azon felüliek korcsoportját. A termelészövetkezet működése idején a férfi és női népesség korcsoportok szerinti megoszlása két esetben jelentősen eltért. Míg a középkorú férfiak aránya 1960-ban fele annyi volt, mint a nőké, addig 1970-re a két nem aránya kiegyenlítődött, mely tendencia 1990-ben is megmaradt. Ezt az iparban, földrajzilag Váraszótól távol elhelyezkedő gyárakban történő munkavállalás is eredményezhetett. A közlekedési nehézségek miatt a férfiak egyes esetekben otthonukat elhagyni kényszerültek, mindezt azért, hogy anyagi biztonságot teremthessenek családjuk számára. Ugyanakkor mivel a vizsgált időszakban a férfiak és nők aránya Váraszón közel azonos volt, valamint a rendszerváltozást követően a harmincas éveiben járó férfiak aránya másfélszer akkora volt, mint a nőké, azt a hipotézisemet, miszerint a férfiak aránya Váraszón jelentős mértékben lecsökkent a földrajzilag távol megvalósítható, ipari munkavállalás hatására, elvetem.

Mint említettem, Váraszó teljes népességét tekintve, a férfiak és nők aránya közel egyenlő, azonban az 1990-ben és 2011-ben végzett népszámlás alapján, a nők aránya a férfiakéhoz képest jelentősen, a 60 éves és annál idősebbek korcsoportjában másfél, majd kétszeresére emelkedett.

A fiatalok, főként a felsőoktatásban tanuló váraszói lakosok tanulmányaik befejeztével jellemzően elvándorolnak a településről, csekély számban alapítanak családot szülőfalujukban. A településről elvándorlók legnagyobb arányban a járáson kívül, de Heves megyén belül telepednek le, azonban nem ritka a külföldre történő vándorlás sem.

A kutatásom során megkérdezett nők legnagyobb arányban szakmai végzettséggel rendelkeznek, mint legmagasabb iskolai végzettség, de a lefeljebb 8 osztályt végzett nők aránya sem elenyésző, arányuk – nemek szerint – háromszor annyi az említett legmagasabb végzettség esetén, mint a férfiaké. Míg a legjellemzőbb legmagasabb iskolai végzettség a két nem esetén megegyezik, addig az egyetemi végzettséggel rendelkező férfiak aránya kétszer annyi, mint a nőké. A szakirodalmakból megismert tendencia, miszerint a felsőoktatásban végzettséget szerző nők aránya intenzív növekedést mutat, Váraszó esetében nem mutatkozik meg.

A legmagasabb iskolai végzettséget vizsgálva, a váraszói népességben a legfeljebb általános iskolai végzettséget szerzők aránya meghaladja mind a Heves megyei, mind a megye községeiben, valamint a Pétervásárai járásban jellemző tendenciát, ugyanakkor a szakmai végzettséget szerző népesség Váraszón magasabb, mint a fent említett területi egységek bármelyikén az jellemző.

Korcsoportokat tekintve, a 60-69 éveseket magában foglaló korcsoportokban magas a szakmai végzettséggel, mint legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók aránya, mely eredmény összefüggésbe hozható azzal a ténnyel, hogy a kollektivizálás idején fokozott elvárás volt a szakmai végzettség megszerzése, mely információ az interjúk adatgyűjtésből származik. A megkérdezett nők szüleinek végzettségéből kiderül, a válaszadóktól egy generációval idősebb nők általában, legfeljebb az általános iskola 8 osztályát végezték csak el, míg házastársuk már szakmai végzettséggel is rendelkezett, tehát képzetesebb volt feleségénél.

A továbbtanulási szándék ellenére a női válaszadók közel harmada – míg a férfiak csupán tizede – akadályokba ütközött, mely akadály leggyakrabban a szegénység volt. Az 1943 és 1947 között született nők gondolták leginkább úgy, – mint az a kérdőíves felmérésből kiderült – hogy a férfiaknak és nőknek nem voltak ugyanolyan lehetőségeik a továbbtanulásra, amikor ők iskolás korúak voltak.

A kollektivizálás következtében a nők jelentős hányada munkavállalóvá vált Váraszón, nem kizárólag háztartásbeliként, vagy segítő családtagként voltak már nyilvántartva. Így Váraszó esetében is kijelenthető, hogy a helyi nők társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepe megváltozott, gazdasági aktivitásuk fokozódott. A váraszói nők leggyakrabban a szakma megszerzésével, abban történő munkavállalással váltak gazdasági szereplővé. Továbbá a megkérdezett, 1931 és 1957 között született nők körében egyik leggyakrabban megadott foglalkozási forma emellett a TSZ-tagság volt. Ez alapján kijelenthető, hogy a kollektivizálás idején munkát vállaló nők egyik jellemző foglalkozási formáját a termelészövetkezetek adták. Míg a kutatás során választ adó váraszói nők csekély része, addig az egy generációval idősebb nők (válaszadók édesanyjának) közel negyede volt háztartásbeli. A településen élő férfiak jelentős hányada - vélhetően Váraszó természeti adottságainak következtében – fakitermeléssel foglalkozik, vagy gyárban vállal munkát. A községben nem ritka a saját vagy családi vállalkozás megléte, a működő vállalkozások több, mint felét nő vezeti. Így a vállalkozás, mint ahogyan azt a szakirodalom is alátámasztja, népszerű foglalkozási forma a nők körében Váraszón is, mint vidéki településen is.

Az élettársi kapcsolat, mint együttélési forma nem gyakori Váraszón, – a szakirodalomban megismert, fiatalokra leginkább jellemző tendenciával ellentétben –

ugyanakkor a házasság intézménye közel áll a településen élőkhez tekintve, hogy a válaszadók 83 százaléka volt már házas, vagy jelenleg is házasságban él. A női korcsoportokat vizsgálva, a házasságkötéskor jellemző átlagéletkor a 85-94 éves korcsoportokban tapasztalható képest a 25-29 évesek esetén közel 10 évvel emelkedett. Véleményem szerint, a felsőoktatásban való részvétel hozzájárul e tendencia további növekedéséhez, figyelembe véve a tanulmányok elvégzéséhez szükséges időt. A statisztika alakulását jelentősen befolyásolja a tény, hogy a felsőfokú tanulmányokat végző váraszói népesség a településről elsősorban a felsőoktatási intézmények földrajzi távolsága miatt elköltözik, és sok esetben nem költözik vissza Váraszóra, így amennyiben házasságot a tanulmányait befejezve, harmincas éveikhez közeledve, esetleg azt meghaladva köt, nem derül rá fény a települési statisztikából, egyéb területi statisztikában jelenik az meg.

Ami a párválasztási szokásokat illeti, a megkérdezettek több, mint felének váraszói származású mind az édesanyja, mind az édesapja, tehát nem csak a válaszadó, de már a nála egy generációval idősebb lakosság nagy része is születésétől fogva váraszói volt. Napjainkban Váraszó népessége ugyan már gyarapodott járason, sőt megyén túli településről érkező bevándorlókkal, de az elmúlt néhány évtizedet tekintve, a párválasztás zömében településen belül történt, minden harmadik válaszadó esetében mindkét házastárs váraszói származású. Amennyiben a házastárs más településről, jellemzően közeli településekről, Istenmezejéről, Erdőkövesdről származott. Az egy háztartásban élők számát vizsgálva alátámasztható, hogy napjainkban Váraszón már nem jellemző a rokonokkal való együttélés, sőt már a több generáció, közeli rokonok (szülők-gyermek és családja) egy háztartásban történő együttélése sem, mint ahogy azt a hazánkban a témával foglalkozó szakirodalom is alátámaszt.

A megkérdezettek több, mint kétharmadának van gyermeke Váraszón. A gyermekes válaszadók csupán néhány százaléka vállalt házasságon kívül gyermeket. Ami az átlagos gyermekszámot illeti, a Magyarországon 2021-ben jellemző teljes termékenységi arányszámhoz képest Váraszón kevesebb gyermek született a vizsgált válaszadók esetében, tehát az országban átlagosan jellemző, erősen csökkenő gyermekvállalási kedv a vizsgált településen még inkább romlik. Napjainkban a gyermekvállalás életkorban kitolódik (25 éves kor után) a vizsgált településen, amit a házassodási átlagéletkor alakulása is indokolhat többek között. A rendszerváltozást követően Váraszón is tapasztalható, hogy az átlagos gyermekszám tartósan csökken, melyet – a megkérdezettek elmondása, valamint a szakirodalomból megismert információk alapján – a rendszerváltozást követően a munkahelyek megszűnése, a keresőképeség bizonytalansága is eredményezett. Amint az a foglalkoztatottsági adatokból kiderül, Váraszón is általános a kétkeresős családmódel, ebből okból kifolyólag az anyák

szülés után újra, esetenként jóval hamarabb munkába állnak, mint azt egészségesnek tartanak a gyermek fejlődése szempontjából. Ennek lehetőségét a családi háttér, szülői segítség, valamint a járásközpontban nem régiben nyílt bölcsőde teszi lehetővé. Mindez alátámasztja azt a hipotézisemet, miszerint a nők nem vállalnának munkát a gyermekük 3 éves koruk előtt, ha anyagi helyzetük azt nem indokolná.

A helyi közösséget erős összetartás jellemzi. Mindez véleményem szerint eredeztethető a termelőszövetkezetben kialakult, egymást segítő magatartásból, pozitív hozzáállásból is, melyet az idősebb generációk tovább adtak. Vizsgálatomból kiderült, a váraszóai nők jellemzően szoros kapcsolatot ápolnak szomszédaikkal, más váraszóival is egyaránt, nagyon fontos számukra a helyi közösséggel való együttműködés, jó kapcsolat. Mindezek alapján hipotézisemet, miszerint a nők a gyermeknevelés és a háztartási feladatok miatt kevésbé aktív résztvevői a helyi társadalomnak, elvetem. A közösségi életben, rendezvényeken leginkább a nők vesznek részt nagy számban, míg a férfiak a kisebb csoportokban, elszigetelten történő kapcsolattartást preferálják, ez alapján a helyi nők és férfiak térpályái valóban, jelentős mértékben eltérnek egymástól.

Az egyes véleményváltozók vizsgálata során arra következtetek, hogy a településre bevándorlók zömében olyan nők voltak, akik házasságkötés miatt költöztek Váraszóra. Ez alapján, jellemzően a nők hagyták el szülői házukat házasságkötéskor, a férfiakkal ellentétben. Véleményváltozók és demográfiai mutatók vizsgálata során a jövedelemindikátor más változókkal való összefüggése arra engednek következtetni, hogy az idősebb korcsoportba tartozó válaszadók, akik jellemzően fiatalon házasodtak meg, kisebb jövedelemmel rendelkeznek napjainkban is, tehát rosszabb életminőségben élnek, mint a fiatalabb korcsoportokba tartozó válaszadók, akik házassági életkorukat tekintve idősebb korban kötöttek házasságot.

A településre jellemző népességcsökkenés mérséklésének, netalán visszafordításának lehetőségét a térségben elérhető munkahelyek számának növelésében, a járásban már tervezett szekunder ágazat fejlesztésében látom. Amennyiben – mind időben, mind infrastrukturálisan – könnyen elérhető munkahelyek létesülnek Váraszó közvetlen környezetében, a fiatal generációk helyben maradása valószínűbb, valamint a település páratlan természeti adottságainak, közvetlen és barátságos közösségének köszönhetően vonzó letelepedési hely is válhat Váraszóból.

További javaslatom a közösségi élet fellendítésére irányul. Új szerveződési formák, klubok szervezésével, a közösségi összejövetelek, rendezvények támogatásával a helyi közösségi élet fellendíthető. Úgy vélem, hogy a meglévő civil szervezetek munkájának

támogatásával a nők kulturális életben betöltött szerepe tovább növelhető. Jó példaként említve a már egy évtizede működő, kizárólag nőkből álló Rozmaring népdalkört, és a több, mint öt évtizede zenélő Váraszói Gyöngyvirág Citerazenekart, melynek már magam is közel két évtizede tagja vagyok.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Pályamunkám elkészítése során a váraszói nők szerepét kutattam mind gazdasági, mind társadalmi szempontból. Mivel ezen a településen nőttem fel, fontosnak és egyben érdekesnek tartottam megismerni a település népességére, legfőképp a nőkre jellemző demográfiai-, továbbá gazdasági- és társadalmi tulajdonságokat. Célom a dolgozat írása során az volt, hogy a településen élő nők társadalmi és gazdasági szerepét meghatározzam, a férfiak és nők közötti egyenlőtlenségeket feltárjam. Hipotézisem is e szerint alakultak, többek között a nők társadalmi helyzetére, közösségben betöltött szerepére és szokásaira, valamint gazdasági szerepük felértékelődésére és annak családi életre gyakorolt hatásaira irányultak.

Saját vizsgálatomat megelőzően olyan szakirodalmakat elemeztem, melyek a nők társadalomban és gazdaságban betöltött szerepét vizsgálták. E témában íródott nemzetközi irodalmak feldolgozását Magyarország demográfiai helyzetének feltárása követte, mely után – abból adódóan, hogy Váraszó is egy vidéki település – a rurális területekre jellemző életvitel, gazdasági aktivitás alakulását dolgoztam fel. Ezt követően a nők munkaerőpiacon történő megjelenését, gazdasági aktivitásuk fokozódását taglaló irodalmakat elemeztem. Az ide vezető út megértése érdekében szükségesnek tartottam az iskolázottság alakulását is megvizsgálni. A nők társadalmi jelentőségével foglalkozó irodalmak közül kutattam a házassági-, gyermekvállalási szokások alakulását is.

Pályamunkám elkészítéséhez kérdőíves felmérést végeztem, valamint interjúkat készítettem Váraszó lakosságának körében, mint primer kutatás. Szekunder kutatásként olyan adatbázisokat használtam, mint az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer, mely többek között a Központi Statisztikai Hivatal Központi Statisztikai Hivatal által összegyűjtött adatokat is integrálja, azonban a hivatal összefoglaló táblái is számtalan adatot szolgáltatott részemre. Ezen adatok feldolgozását Microsoft Excel programban végeztem elsősorban, ahol a Pivot-tábla funkció segítségével az adatok csoportosítását végeztem el a könnyebb átláthatóság érdekében. Egyes eredményeket, demográfiai- és véleményre vonatkozó értékeléseket SPSS programban elemeztem. Khí-négyzet próbát, valamint korrelációanalízist hajtottam végre a mutatók minőségi vagy mennyiségi tulajdonságának megfelelően.

Saját vizsgálatomban nem csak női, férfi válaszadók által szolgáltatott adatokat is feldolgoztam, a nők szerepének meghatározása érdekében, mint összehasonlítási alap. A kérdőív segítségével kutattam a vándorlási szokásokat, betelepülő és már elköltözött, Váraszóra született népesség tekintetében is. Emellett nem csak a válaszadók, de szüleik és házasság/élettársaik legmagasabb iskolai végzettségét is megismerhettem. A Heves megyei,

valamint Pétervásárai járás adataival több mutató esetén is összehasonlítottam a Váraszó népességére jellemző adatokat. A hozzátartozók, és főként a női válaszadók foglalkozásának felmérését követően a válaszadók családi állapotát, házasodási-, valamint gyermekvállalási szokásait is vizsgáltam. A közösségi kapcsolatok feltárása során a női válaszadók térpályáit is körül határolhattam, férfiakéval összehasonlíthattam. A legtöbb adat gyűjtését lehetővé tévő interjú típus alkalmazása során a kapott információkat, melyek a település múltjába engedtek betekintést, egy külön alfejezetben ismerttettem.

A vizsgálatom során kapott eredmények a legtöbb esetben egyezőséget mutattak a szakirodalmakban is meghatározott tendenciákkal, paraméterekkel, azonban míg a gazdasági aktivitás fokozódása, vagy az iskolázottság javulása – kivétel: a felsőoktatásban résztvevő nők arányának intenzív növekedése – a váraszói nőkre is épp úgy jellemző, mint azt az irodalmi adatok mutatják, addig az általánosan jellemző párválasztási szokások, valamint családi állapot népesség szerinti megoszlása, továbbá a gyermekvállalási szokások alakulása a váraszói nők esetében némiképp eltér a szakirodalmakban megismert adatokhoz képest.

IRODALOMJEGYZÉK

- Borovszky S. (1910): Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye. Budapest, Országos Monográfia Társaság, 718 p. Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/Borovszky_Heves/?pg=233&layout=s&query=v%C3%A1rasz%C3%B3 Letöltve: 2022.08.26.
- Cseh-Szombathy L. (1994): Értékváltozások a családokban. Info-Társadalomtudomány. 1994. 30. sz. 19-26. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5358/3/InfoTarsadalomtudomany_030.pdf. Letöltve: 2022.09.21.
- Dövényi Z. - Kovács Z. - Kincses Á. - Bálint L. - Egedy T. (2021): Vándorlás. In: Kocsis K. (főszerk.): Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom. Budapest, CSFK, Földrajztudományi Intézet, 196 p., 44-57. p. Forrás: https://www.nemzetiatalasz.hu/MNA/MNA_3_5.pdf. Letöltve: 2022.09.21.
- Enyedi Gy. - Tamási P. (1994): A változó család. Info-Társadalomtudomány. 1994. 30. sz. 3-6. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5358/3/InfoTarsadalomtudomany_030.pdf. Letöltve: 2022.09.23.
- Faragó T. (1995): Házasság, család, háztartás és rokonság a 18-20. században. Info-Társadalomtudomány. 1994. 30. sz. 7-12. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5358/3/InfoTarsadalomtudomany_030.pdf
- Horváth G. K. (2015): Örökségünk és adósságaink. A rurális társadalomtörténet lehetőségei Magyarországon. Ethnographia. 126:417-432. Forrás: <http://real-j.mtak.hu/6271/3/Ethnographia2015.3.PDFA..pdf>
- Joeke, S. (1987): Women in the world economy. Oxford, Oxford University Press, 161 p. Forrás: https://books.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=msR0SGcs0sUC&oi=fnd&pg=PR11&dq=economic+and+social+role+of+women&ots=V7ecQow8jI&sig=4bpVkjKQ2KpzRpAQVDkYJTmY9Rg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false. Letöltve: 2022.10.04.
- Jütting, J.-Morrison, C. (2005): Changing Social Institutions to Improve the Status of Women in Developing Countries. Policy Brief No. 27. OECD, 28 p. Forrás: <https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-en-paper->

changing-social-institutions-to-improve-the-status-of-women-in-developing-countries-2005.pdf. Letöltve: 2022.10.04.

Kapitány B. - Spéder Zs. (2015): Gyermekvállalás. In: Demográfiai portré 2015. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 41-56. p. Forrás: <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2485/2483>. Letöltve: 2022.09.20.

Koncz K. (1995): A nők és a munka világa. Info-Társadalomtudomány. 1995. 32. sz. 25-31. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5359/1/InfoTarsadalomtudomany_032.pdf

Kovács I. (2012): A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Budapest, Argumentum Kiadó, 244 p. Forrás: <http://real.mtak.hu/9296/1/Kov%C3%A1chImre-A%20vid%C3%A9k%20az%20ezredfordul%C3%B3n.pdf>

Kocsis K. (főszerk.) (2021): Magyarország Nemzeti Atlasza - Társadalom. Budapest, CSFK Földrajztudományi Intézet, 196 p. Forrás: <https://www.nemzetiatlasz.hu/MNA/3.html>. Letöltve: 2021.09.07.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): A házasságkötési magatartás változásának demográfiai jellemzői. Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/hazassagkotes.pdf> Letöltve: 2022.09.14.

Központi Statisztikai Hivatal (1956): Heves megye fontosabb statisztikai adatai 1950-1955. Eger, Központi Statisztikai Hivatal Heves megyei Igazgatósága, 185 p.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): Iskolázottság. Forrás: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_iskolazottsag. Letöltve: 2022.09.26.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): Területi adatok – Heves megye. Forrás: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_10. Letöltve: 2022.09.13.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-A népesség, népmozgalom főbb mutatói. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0001.html. Letöltve: 2022.09.07.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-A népmozgalmi események megye és régió szerint. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0040.html. Letöltve: 2022.09.26.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-A részmunkaidős foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0095.html. Letöltve: 2022.09.26.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT- A települések száma és népessége jogállás szerint, 2022. január 1. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0007.html. Letöltve: 2022.10.20.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása, nemenként. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0002.html. Letöltve: 2022.09.19.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT- Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html. Letöltve: 2022.10.11.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-Munkanélküliségi ráta, megye és régió szerint, negyedévente. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0171.html. Letöltve: 2022.09.29.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): STADAT-Születéskor várható átlagos élettartam, átlagéletkor nem, megye és régió szerint [év]. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0039.html. Letöltve: 2022.10.10.

Központi Statisztikai Hivatal (1962): 1960. évi népszámlálás, Heves megye személyi és családi adatai. Budapest, Statisztikai Kiadó Vállalat, 266 p. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1960_03o/?pg=0&layout=s. Letöltve: 2022.10.20.

Központi Statisztikai Hivatal (1992): 1990. évi népszámlálás, Heves megye adatai. Budapest, Stاتیqum Kiadó és Nyomda, 454 p. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1990_12/?pg=0&layout=s. Letöltve: 2022.10.20.

Mészáros Á. (1995): A népesség területi átrendeződése és települési koncentrációja. Statisztikai szemle. 73:533-542. Forrás: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/all/1995/1995_07/1995_07_0533_0542.pdf

- Molnárné Venyige J. (1979): A nők szerepének változása a munkamegosztás rendszerében. Szociológia. 9:161-172. Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Szociologia_1979/?query=n%C5%91k%20szer ep%C3%A9nek%20v%C3%A1ltoz%C3%A1sa&pg=170&layout=s
- Nagy B. (1995): Nők a gazdasági elitben: az „üvegplafon”. Info-Társadalomtudomány. 1995. 32. sz. 39-45. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5359/1/InfoTarsadalomtudomany_032.pdf
- Pearce, D. - Bovagnet, F.-C. (2005): The demographic situation in the European Union. National Statistics, Population Trends, Spring 2005, No 119, 7-15. p. Forrás: https://www.researchgate.net/profile/Daniel-Exeter/publication/7903773_The_creation_of_Consistent_Areas_Through_Time_CATTs_in_Scotland_1981-2001/links/09e4150be429264946000000/The-creation-of-Consistent-Areas-Through-Time-CATTs-in-Scotland-1981-2001.pdf?_sg%5B0%5D=started_experiment_milestone&origin=journalDetail#page=7. Letöltve: 2022.10.10.
- Pesty F. (2005): Heves vármegye helynévtára. Eger, Heves Megyei Levéltár, 359 p. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/HEVM_Fk_11/?pg=263&layout=s&query=v%C3%A1ras%C3%B3. Letöltve: 2022.09.28.
- Pongrácz A. - Márkus Zs. (2018): A család és karrier kérdései a tanulmányi elköteleződés tükrében. In: Engler Ágnes (szerk.): Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei. Debrecen, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ, 213p., 127-138. p. Forrás: <http://real.mtak.hu/102951/1/ACSALADESKARRIERKERDESEIATANULMANYIELKOTELEZODESTUKREBEN.pdf>. Letöltve: 2022.09.20.
- Pongráczné Ruzsicska Y. (2014): A nők megváltozott szerepe a társadalomban, a családban, és ennek hatása a gyermekvállalásra. Jogelméleti Szemle. 2014. 1. sz. 130-143. p. Forrás: http://jesz.ajk.elte.hu/2014_1.pdf
- Pongrácz T. (1994): Változások a magyar családban. Info-Társadalomtudomány. 1994. 30. sz. 13-18. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5358/3/InfoTarsadalomtudomany_030.pdf. Letöltve: 2022.09.21.
- Pongrácz T. – S. Molnár E. (1997): A gyermekvállalási magatartás alakulása. In: Lévai K.-Tóth I. (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 1997. Budapest,

TÁRKI és a Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, 169 p., 86-103. p.

Forrás: <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a605.pdf>

Tóth O. (1995): Hogyan egyeztethető össze a női munka a családi szerepekkel? Info-Társadalomtudomány. 1995. 32. sz. 33-37. p. Forrás: http://real-j.mtak.hu/5359/1/InfoTarsadalomtudomany_032.pdf

Valuch T. (2003): Változó idők – változó szokások. In: Magyar évszázadok-Tanulmányok Kosáry Domokos 90. születésnapjára. Budapest, Osiris kiadó, 368 p., 311-322. p. Forrás: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/ormos-maria-szerk-magyar-evszazadok-tanulmanyok-kosary-domokos-90-szuletesnapjara-2003/?query=n%C5%91k%20megv%C3%A1ltozott%20szerepe&pg=0&layout=s>

Valuch T. (2005): Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Budapest, Osiris Kiadó, 396 p. Forrás: <https://www.szaktars.hu/osiris/view/valuch-tibor-magyarorszag-tarsadalomtortenete-a-xx-szazad-masodik-feleben-osiris-tankonyvek-2001/?pg=0&layout=s>

MELLÉKLETEK

1. melléklet: felhasznált kutatási kérdőív

SZEKERES EVELIN	Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Regionális és környezeti gazdaságtan mesterképzés Dolgozatom elkészítéséhez szükséges kérdések Váraszó lakosai felé, 2022	SORSZÁM:
--------------------	--	----------

Váraszó lakosságának múltja, jelene 2022.

Kérdőív – a válaszadás névtelenül történik és önkéntes!

Neme: 1. férfi 2. nő

Születési éve: (Évszám)

Családi állapota: 1. hajadon/nőtlen 2. házas/élettársi kapcsolatban él 3. özvegy 4. elvált

Amennyiben házas (volt), hány évesen házasodott meg?(Életkor)

Gyermekekorától kezdve Váraszón él? 1. igen (HA IGEN, UGRÁS A 9. KÉRDÉSRE)
2. nem

HA NEM, honnan származik (mi a szülőfaluja/-városa)?
..... (Település)

HA NEM, mikor költözött Váraszóra? (Évszám)

HA NEM, milyen kötődése van Váraszóhoz?

.....
.....
..... (Mi miatt választotta

Váraszót lakhelyéül?)

Van gyermeke? 1. igen 2. nem (HA NEM, UGRÁS A 12. KÉRDÉSRE)

HA IGEN, hány gyermeke van?

HA IGEN, gyermeke(i) hol él(nek)? (Település(ek))

Mennyien élnek az Ön háztartásában? (fő)

	13/1.Mely településen élt gyermekkorában?	13/2. A hivatalos oktatási rendszerben hány osztályt végzett el? (legmagasabb iskolai végzettség)	13/3. Mi (volt) a konkrét foglalkozása/szakmája?
1. a válaszadó	-		
2. az édesanyja			
3. az édesapja			
4. a házastársa/élettársa			

Akadályozta-e valami abban, hogy közép- vagy felsőoktatási intézményben tovább tanuljon? 1. igen 2. nem

HA IGEN, mi volt az akadály?

.....

 (Rövid indoklás)

AMENNYIBEN A VÁLASZADÓ DOLGOZIK/DOLGOZOTT, melyik településen van/volt a munkahelye?

Van saját/családi vállalkozása? 1. igen 2. nem (UGRÁS A 21-ES KÉRDÉSRE)

HA IGEN, milyen területen? 1. ipar 2. mezőgazdaság 3. szolgáltatások/turizmus

HA IGEN, ki vezeti a vállalkozást?

1. a válaszadó 2. házastárs/élettárs 3. szülő 4. egyéb rokon

HA IGEN, kik dolgoznak a vállalkozásban? 1. egyéni vállalkozás 2. csak családtagok
 3. családtagok és egyéb munkavállalók 4. csak egyéb munkavállalók és a válaszadó

Mekkora a villanyszámlájuk egy átlagos hónapban? Ft

Mennyit költenek általában egy fűtési szezonban a fűtésre ÖSSZESEN? Ft

Az Ön családja általában milyen tüzelőanyagot használ fűtéshez? (TÖBB VÁLASZ IS LEHETŐSÉGES)

1. vezetékes gáz, 2. elektromos áram, 3. szén, 4. fa, 5. olaj, 6. egyéb:

Mennyit költenek élelmiszerre és étkezésre egy hónapban? Ft

Egyetért-e Ön a következő kijelentésekkel?

	Egyetért	Nem ért egyet
A korosztályomhoz tartozó nők fiatalon (20 éves koruk előtt) férjhez mentek, és családot alapítottak.	1	2
A férfiaknak és a nőknek egyaránt lehetőségük nyílt a továbbtanulásra, amikor én iskolás korú voltam.	1	2

Önt mennyire foglalkoztatják...

	nagyon foglalkoztatnak	foglalkoztatnak	kicsit foglalkoztatnak	egyáltalán nem foglalkoztatnak
a munkavállalással kapcsolatos kérdések	4	3	2	1
a gyermekek és szülők közötti kapcsolat minősége	4	3	2	1
a férfiak és nők közötti egyenlőség	4	3	2	1
az energiatakarékosság	4	3	2	1
a szegénység	4	3	2	1

Mennyire ért egyet az alábbi kijelentésekkel?

	teljes mértékben egyetérték	egyetérték	nem értek egyet	egyáltalán nem értek egyet
A gyermekeket nem érinti hátrányosan, ha édesanyjuk 3 éves koruk előtt újra munkába áll.	4	3	2	1
A nők munka mellett is képesek a szoros kapcsolathoz szükséges időt tölteni gyermekeikkel.	4	3	2	1
A korosztályomhoz tartozó nők családalapítás után nehezebben illeszkednek/illeszkedtek vissza a munka világába.	4	3	2	1
A háztartási feladatok manapság megoszlanak férfi és nő között.	4	3	2	1

Kérem, karikázással jelölje egy 0-10-ig tartó skálán, hogy **Ön szerint melyik nemnek van több lehetősége gazdasági szempontból (pl. munkavállalás/elhelyezkedés) Váraszón?**

0 – a férfiaknak, 5 – férfiak és nők egyenlő lehetőségekkel bírnak, 10- a nőknek

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

a férfiaknak

egyenlő

a nőknek

Kérem, karikázással jelölje egy 0-10-ig tartó skálán, hogy **Ön szerint melyik nemnek van több lehetősége társadalmi szempontból (pl. valahova tartozás, kapcsolatok) Váraszón?**

0 – a férfiaknak, 5 – férfiak és nők egyenlő lehetőségekkel bírnak, 10- a nőknek

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a férfiaknak					egyenlő					a nőknek

Ön kivel szokott rendszeresen találkozni, kapcsolatot tartani Váraszón? (TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES)

1. szomszédal 2. más váraszóiival 3. rokonnal/családtaggal

HA VAN olyan hely a településen, ahol szívesen összegyűlnék közös időtöltés céljából, az hol található? (TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES)

1. egymás otthonában 2. a ház előtti padon 3. fodrásznál/manikűrösnél
4. a kocsmaudvaron/kocsmában, 5. a parkban 6. egyéb:

Mennyire érzi magát boldognak Váraszón?

1. egyáltalán nem 2. nem nagyon 3. kicsit 4. nagyon

Ön mire a legbüszkébb a faluban?

.....
.....
.....
.....

KÖSZÖNÖM A VÁLASZOKAT!